

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

URARTU SANATINDA MOBİLYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYUP ATILGAN

GAZİANTEP
TEMMUZ 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

URARTU SANATINDA MOBİLYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYUP ATILGAN

Tez Danışmanı: Dr.Öğr. Üye. N. Pınar ÖZGÜNER GÜLHAN

GAZİANTEP

TEMMUZ 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
.....ARKEOLOJİ..... ANA BİLİM DALI

URARTU SANATINDA MOBİLYA.

Öğrencinin EYUP ATILGAN

Tez Savunma Tarihi: 26.07.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Stiller Engin
(Unvanı, Adı ve SOYADI)
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Öğr. Üye. N. Pinar Özgüner

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
İkinci Tez Danışmanı (varsa)

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

..Dr. Öğr. Üye. N. PINAR ÖZGÜNER GÜLHAN

..Prof. Dr. Mehmet ÖNAL.....

..Dr. Öğr. Üye Timur DEMİR.....

.....

.....

ÖZET

“Urartu Sanatında Mobilya” adlı çalışmada, Anadolu’nun Demir Çağı siyasal yapılanması içerisinde önemli bir yere sahip olan Urartu Uygarlığı’nda mobilya üretimi değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı; genel anlamda Urartu Uygarlığının sanat anlayışı ve bu sanat anlayışı içerisinde özellikle mobilya sanatının incelenmesi olacaktır. Yapılan çalışma sırasında özellikle çevre kültürlerin; Assur, Mezopotamya, Frig sanat anlayışı çıkış noktası olarak alınmış ve buna bağlı olarak Urartu Uygarlığının özgün sanat anlayışı açıklanmaya çalışılmıştır. Yapılan literatür taraması esnasında Urartu sanatında mobilya başlığının tek başına çalışılmadığı, bu nedenle Urartu mobilya sanatı konusuna daha çok çevre kültürlerin mobilya sanat anlayışının yer aldığı çalışmalar içerisinde bir alt başlık olarak değinildiği görülmüştür. Bu noktadan hareketle Urartu mobilya sanatı tez çalışması içerisinde tek başına ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Urartu, Assur, Frig, Mobilya.

ABSTRACT

In this study titled 'Furniture in Urartian Art', furniture production in Urartu civilization, which has an important place in the Iron Age political structure of Anatolia, has been examined.

This study focus on the understanding of Urartu civilization and its art through examination of the Urartian furniture. For the purposes of this study, art of the Assyrian, Mesopotamia, Phrygian civilizations were taken as a starting point and provided the basis for understanding Urartian art literature review, demonstrated that the furniture in Urartian art was not studied as a stand-alone subject, but rather it was referred as a sub-section within the studies that included the understanding of furniture art in surrounding civilizations. From this reason, Urartu furniture art was examined in the thesis study as a stand-alone subject.

Keywords: Urartu, Assyria, Phrygia, Furniture.

ÖNSÖZ

Urartu sanatında mobilya eserlerinin değerlendirilip, toplumların sosyokültürel alanda evrilmelerine katkı sunan sanatın önemine vurgu yapılan bu çalışma da birçok kişiye şükranlarımı belirtmek isterim.

Öncelikli olarak tezimi yöneten Yüksek lisans eğitimim sırasında, tezimin şekillenmesinde ve ortaya çıkmasında yardımlarını esirgemeyen, her anlamda yapıcı katkı sunan hocam sayın Dr. Öğr. Üye. Nimet Pınar Özgüner Gülhan'a, yüksek lisans eğitimime başladığım günden beri yapıcı ve yönlendirici fikirleriyle hep yanımda olan Sayın Prof. Dr. Turgut Hacı Zeyrek'e, Dr. Öğr. Üye. Timur Demir'e ayrıca çalışmamın oluşum sürecinde yardımlarını eksik etmeyen tüm dostlarıma, Harun Reşit Gündoğan'a son olarak hayatımın her alanında bana destek olan aileme ve eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Eyup ATILGAN

2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iv
RESİMLER LİSTESİ.....	vi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1.1. GİRİŞ	1
1.2. YÖNTEM.....	4
1.3. LİTERATÜR TARAMASI.....	5
1.4. MOBİLYA 'NIN TANIMI VE TARİHSEL SÜREÇTE MOBİLYA	9
1.5. ANA HATLARIYLA URARTU DEVLETİNİN SİYASİ TARİHİ	27
1.5.1. Urartu Coğrafyası.....	31
1.5.2. Urartu Sanatı	32
1.5.2.1. Urartu sanatında mimari.....	33
1.5.2.2. Urartu sanatında yontu	40
1.5.2.3. Urartu sanatında maden işlemeciliği.....	43
1.5.2.4. Urartu sanatında marangozluk ve ahşap	47
1.5.3. Urartu Sanatında Mobilya.....	51
1.5.4. Kullanılan Malzeme	54
1.5.5. Mobilya Türleri	55
1.5.5.1. Oturaklar ve tahtlar	56
1.5.5.1.1. Arkalıksız tabure	57
1.5.5.1.2. Tahtlar	58
1.5.5.1.2.1. Arkalıksız, çapraz bacaklı tahtlar	58
1.5.5.1.2.2. Arkalıklı tahtlar	59
1.5.5.1.2.2.1. Arkalık kısmı düz yada kavisli, bacakları dikey tahtlar	59
1.5.5.1.2.2.2. Arkalıklı düz yada hafif kavisli kolluklu, dikey bacaklı tahtlar	60
1.5.5.2. Masa	66
1.5.5.2.1. Üçayaklı masa	66
1.5.5.2.2. Dört ayaklı masa.....	74
İKİNCİ BÖLÜM.....	78

2.1. BULGULAR VE YORUM.....	78
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	82
3.1. SONUÇ	82
RESİMLER	86
KAYNAKÇA	124
ÖZGEÇMİŞ.....	134
VITAE	134

RESİMLER LİSTESİ

- Harita 1:** Urartu Ülkesi Sınırları ve Yayılım Alanı (Pınar, Pınarcık, 2012)
- Harita 2:** Urartu Mobilya Sanatına ilişkin Örneklerin Çıkarıldığı Kazı Alanları
- Resim 1:** Jeriho Kazılarında Ele Geçirilen Torlanmış Masa Ayağı (Caroline Cartwright), (2005)
- Resim 2:** Mısır Marangozluk Eserlerinin Üretim Aşamaları, Kullanılan Alet ve Malzemeler (A. Lucas), (1934)
- Resim 3:** Mısır Marangozluk Eserlerinin Üretim Aşamaları, Kullanılan Alet ve Malzemeler (A. Lucas), (1934)
- Resim 4:** Antik çağ Mısır Oturma Mobilyası (Beyza Köksal) (2017)
- Resim 5:** Yeni Krallık Dönemine Ait Koltuk Örnekleri (Dilara Engin) (2011)
- Resim 6:** Assur Dönemi Mobilya Örneği (Öztürk Yeliz) (2013)
- Resim 7:** Assur Dönemi Mobilya Örneği (Öztürk Yeliz) (2013)
- Resim 8:** Assur dönemine ait mobilya örneklerinin yer aldığı ziyafet sahnesi (İsmail Coşkun) (2018)
- Resim 9:** Assur dönemine ait mobilya örneklerinin yer aldığı duvar kabartması (Andre Parrot) (2005)
- Resim 10:** Assur Dönemi Mobilya Örneklerinin Yer Aldığı Duvar Kabartması (İsmail Coşkun) (2018)
- Resim 11:** Assur Dönemi Mobilya Örneklerinin Yer Aldığı Fildişi Kutu (İsmail Coşkun) (2018)
- Resim 12:** Assur Dönemi Mobilya Örneklerinin Yer Aldığı Fildişi Kutu (İsmail Coşkun) (2018)
- Resim 13:** Ziyafet Sahnesini Gösteren Fildişi Mobilya Parçası (İsmail Coşkun) (2018)
- Resim 14:** Nimruttan Ele Geçen Taht Üzerinde Oturan Kadın Fildişi Mobilya Parçası (İsmail Coşkun) (2018)
- Resim 15:** Büyük Tümülüs Mezar Odasında Bulunan Frig Ahşap İşçiliğinin Örneklerinden Olan Ahşap Masa (National Geographic) (2008)
- Resim 16:** Urartu Uygarlığına Ait Kemerler Üzerindeki Ahşap Buluntular (Kazım Serdar Girginer) (1996)

- Resim 17:** Damga Mühür Üzerinde Tasvir Edilen Arkalıksız Taht (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 18:** Adak Levhası Üzerinde Tasvir Edilen Taht (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 19:** Madalyon Üzerinde Yer Alan Mobilya Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 20:** Damga Mühür Üzerinde Tasvir Edilen Arkalıksız Tahtların Bu Başlıkta Ele Geçen Tek Örnek Arkalıksız Tahtların Urartu Da Kullanımına Bir İşaret (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 21:** Assur Kaynaklı Arkalıksız Tabure Urartu Üzerindeki Assur Etkisini Kanıtlar (Claudia Gruber) (2004)
- Resim 22:** Arkalıksız Çapraz Bacaklı Taht (Kellner) (1991)
- Resim 23:** Adak Levhası Üzerinde Yer Alan Arkalığı Düz Kolluksuz Taht Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 24:** Arkalığı Düz Kolluksuz Taht(Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 25:** Adak Levhası Üzerinde Yer Alan Taht Örneği(Hans Jörg Kellner), (1990)
- Resim 26:** Arkalığı Düz Kolluksuz Taht(Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 27:** Giyimli (Van)’den Ele Geçen Ve Taht Üzerindeki Figürün Tanrı Haldi Olabileceği Düşünülen Taht Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 28:** Arkalığı Oturan Figürünün Başına Kadar Kıvrılmış, Kolluksuz Taht (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 29:** Arkalığı Düz Kolluklu Taht Örneği (İsmail Coşkun) (2018)
- Resim 30:** Ayakları Aslan Pençesi Şeklinde Sonlanan Taht (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 31:** Madalyon Üzerinde Yer Alan Mobilya Örneği (Kellner) (1991), A. Muhibbe Darga (2013)
- Resim 32:** Budin Levhası Üzerinde Taht Tasviri (Zerrin Derin) (1996)
- Resim 33:** Karmir-Blur’da Bulunmuş Olan Bir Madalyon Üzerindeki Taht Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 34:** Van’dan Ele Geçen Ve Taht Üzerindeki Figürün Tanrı Haldi Olabileceği Düşünülen Taht Örneği (Rafet Çavuşoğlu) (2002)

- Resim 35:** Üzerinde Kanatlı Aslan Figürü Yer Alan Taht Ayağı(Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 36:** Mitolojik Yaratık Figürlü Taht Ayağı (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 37:** Mitolojik Yaratık Figürlü Taht Ayağı (Barnett) (1954)
- Resim 38:** Taht Ayağı, Kanatlı Boğa Figürü (Boris Borisovich Piotrovsky) (1969)
- Resim 39:** Taht Ayağı, Kanatlı Boğa Figürü (Boris Borisovich Piotrovsky) (1969)
- Resim 40:** İnsan Vücutlu Kanatlı Aslan Figürü (Ralf Wartke)(1990)
- Resim 41:** Grifon Şeklinde Taht Ayağı(Barnett) (1954)
- Resim 42:** Ayakta Duran Tanrı Heykelciği (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 43:** Bir Urartu Tahtı Rekonstrüksiyonu (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 44:** Bir Urartu Tahtı Rekonstrüksiyonu (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 45:** Üç Ayaklı Ahşap Masa (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 46:** Ayakları Aslan Pençesi Şeklinde Sonlanan Masa (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 47:** Hayvan Ayağı Şeklinde Sonlanan Mobilya Ayakları (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 48:** Silindirik ve Boğa Toynağı Şeklinde Sonlanan Mobilya Ayağı (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 49:** Mobilya Ayağı (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 50:** Konik Ayak ve Boğa Toynağı Şeklinde Sonlanan Mobilya Ayağı (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 51:** Dört Ayaklı Çapraz Bacaklı Masa Örneği (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 52:** Profilden Verilmiş Dört Ayaklı, Yatay Bant Destekli Masa (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 53:** Profilden Verilmiş Dört Ayaklı, Yatay Bant Destekli Masa (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 54:** Desteksiz Masa (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 55:** Desteksiz Masa (Cengiz Işık) (1987)
- Resim 56:** Çapraz Bacaklı Masa (Rafet Çavuşoğlu) (2002)
- Resim 57:** Çapraz Bacaklı Masa (O. Aytuğ Taşyürek) (1975)
- Resim 58:** Profilden Bakıldığında Üç Bacaklı Görünen; Ancak Dört Ayaklı Olan Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)
- Resim 59:** Profilden Bakıldığında Üç Ayaklıgörünen;Ancak Dört Ayaklı Olan Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 60: Profilden Bakıldığında Üç Ayaklı Görünen; Ancak Dört Ayaklı Olan Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 61: Profilden Bakıldığında Üç Ayaklı Görünen; Ancak Dört Ayaklı Olan Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 62: Profilden Bakıldığında Üç Ayaklı Görünen; Ancak Dört Ayaklı Olan Masa Örneği (Atilla Batmaz) (2013)

Resim 63: Yatay Kayıtlı, Dikey Kayıt Destekli Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 64: Yatay Kayıtlı, Dikey Kayıt Destekli Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 65: Yatay Kayıtlı, Dikey Kayıt Destekli Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 66: Aslan Pençesi Ayaklı, Bir Yatay Kayıtlı Masa Tasvirleri (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 67: Aslan Pençesi Ayaklı, Bir Yatay Kayıtlı Masa Tasvirleri (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 68: Aslan Pençesi Ayaklı, Bir Yatay Kayıtlı Masa Tasvirleri (Kazım Serdar Girginer) (1996)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Yapılan bu çalışmada Urartu Sanatında Mobilya konusu ele alınacaktır. Bu çalışmanın çekirdek bölgesini özellikle Urartu Uygarlığı için önemli buluntular veren Van (Tuşpa ve Toprakkale), Erzincan (Altıntepe) ve günümüzde Ermenistan sınırları içerisinde yer alan Karmir Blur gibi merkezler oluşturmaktadır. Öte yandan bu çalışmada ele alınan eserler öncelikli olarak Van müzesi, Altıntepe, Toprakkale gibi Urartu Uygarlığına ışık tutan yerleşim alanlarından ve diğer çevre müzelerden; Erzurum ve Erzincan müzelerinden Van müzesine getirilen eserlerden oluşmaktadır. Verilen bu merkezler Urartu Uygarlığının hem siyasi hemde kültürel anlamda yayılım alanlarını oluşturduğu için çalışmada incelenen öncelikli alanlar içerisinde yer almaktadır. Bu alanlardan ele geçen malzemenin incelenmesi neticesinde Urartu Uygarlığının hem siyasi hemde sanatsal anlamda bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Urartu sanatında mobilya konusunu diğer başlıklardan önemli kılan husus, bu konuda Arkeoloji literatürüne girecek detaylı araştırmaların yapıldığı yayın sayısının az olmasıdır. Dolayısıyla konu hakkında yapılan araştırmalar sonucunda verilerin ortaya çıkarılması zorlaşmaktadır. Mobilya malzemelerinin organik yapısından dolayı, günümüze kadar ulaşma imkânının kısıtlı olması bu konuyu güçleştiren ve ilk akla gelen sebeplerdendir. Bu nedenle; Urartu mobilya konusu, daha çok mobilya konusunda yapılan çalışmalar içerisinde bir alt başlık olarak değerlendirilmiştir ve bizim ortaya koyacağımız çalışmaya da ön ayak olmuştur. Burada sunulan çalışmayla Urartu mobilya eserlerinin yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalarla ortaya çıkarılan örneklerinin elde edilen bilimsel sonuçlarla ortaya konulan yayınlarla genel bir derlemesi amaçlanmıştır. Ancak yukarıda da değindiğimiz gibi somut malzemenin elde sınırlı olması, bu parçaların rekonstrüksiyonunu zorlaştırmaktadır.

Burada sunulan çalışma yukarıda verilen ana hat planı göz önünde tutularak sunulmuştur.

Urartu mobilyalarının yapımında kullanılan malzemelerin ana maddesinin ahşap olması bu eserlerin arkeolojik kazılarda sağlam olarak ele geçmesini güçleştirmiştir. Ahşap malzemenin toprakla teması sonucu bozulmaya uğramasının daha kolay olması bu alanda ortaya konmuş eserlerin günümüze kadar ulaşmasını bir bakıma kısıtlamıştır. Urartu mobilyası hakkında tanımı daha net hale getirecek bilgilere Urartu kabartmalarından, madeni eserler üzerindeki sahnelerden ve bu mobilyalara ait fildişi ve bunların üzerindeki kabartma elemanlarından yola çıkarak ulaşmaktayız.

Bilimsel yayınlar sonucunda ortaya çıkarılan Urartu mobilya örnekleri ve Assur Uygarlığına ait somut veriler; IX. yy. Yakındoğu Sanatının oluşumu/gelişimi, bölge insanının mobilya zevki ve mobilyaların özelliği hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Bu sanat eserlerinin incelenmesiyle; toplumların sosyal, kültürel ve siyasi yapıları hakkında bilgi edinilmektedir. Bununla beraber sanat eserlerini yapan ustaların gelişmiş sanat yetkinliklerini ortaya koymaktadır. Özellikle mobilya konusu incelendiğinde ortaya çıkarılan buluntularda rastlanan, gerek günlük yaşam da kullanılan masa, sandelye, tabure vb. gereçler, gerekse üst düzey yöneticiler tarafından kullanılan ve sosyal statüye işaret eden taht, sandalye vb. gereçler bu durumun tespitinde önemli örneklerden bazılarını oluşturmaktadır¹.

Bu çalışmada özellikle başkent Tuşpa (Van) bölgesindeki bilimsel kazılardan elde edilmiş; aynı zamanda, Erzincan Müzesi, Erzurum Müzesi gibi bölge müzelerinden yine Altıntepe, Toprakkale, Karmir Blur gibi yerleşimler öncelikli olmakla birlikte Van müzesine teslim edilen eserlerden faydalanarak Urartu mobilyası konusunda genel bir değerlendirme yapılmıştır. Van müzesinde yer alan, ahşap kısımları kaçak kazılarla ya da malzemenin yapısına bağlı olarak tahrip olmuş ancak; tunç kısmı ele geçen mobilya örneğinde, bir sandalye ve taht üzerinde ya da

¹ Zerrin Derin. (1996). Van Müzesi'ndeki Bir Grup Tunç Mobilya Aksamı'', *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi*, Sayı: V. 1-6 ss.142

arkalıksız bir tabure üzerinde oturan kişilerin önlerinde yer alan masaya yönelmiş şekilde yer aldığını görmekteyiz²

Çalışmamızda yayınlanmış arkeolojik buluntuların genel değerlendirilmesi yapılarak bu değerlendirmeler neticesinde mobilya yapımı konusunda ortaya konulmuş yöntemler, var olan tasvirler yada eldeki somut veriler ışığında tanımlama yapılmak istenmektedir.

Burada sunulan çalışmada, ortaya konulan malzemenin rekonstrüksiyonu için birincil kaynak ve yardımcı bulgular Urartu dönemi plastik eserleridir. Bu plastik eserler üzerinde yer alan mobilya betimleri yardımıyla, Urartu mobilyalarının tipolojisi, fonksiyonları ve bezemelerde kullanılan teknik, ayrıntılı bir biçimde değerlendirilecektir.

Çalışmanın kurgusu; Kazım Serdar Girginer'in 1996 yılında "M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar" konulu Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalında hazırladığı yayımlanmamış doktora tezi, Claudia Gruber. Möbeldekoraus Elfenbein Zur Rekonstruktion von Schnitzverzierungen an altorientalischen Möbeln ve Cengiz Işık'ın Tische Und Tischdarstellungen In der Urartaischen Kunst adlı çalışmaları göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Çalışmamız içerisinde Oturma mobilyaları, Arkalıksız Tabure, Sandalye, Taht bir diğer grup ise; Masalar, Ayakları sabit, Üç Ayaklı ve Dört Ayaklı masalar olarak ortaya konulmak istenmiştir. Oturma mobilyaları ve masalar ilk başlıkta ele alınmıştır. Kürsü ve sandalye gibi mobilya formlarının benzeri yataklar da bunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca Girginer kendi tez çalışmasının bir kısmını 2018 yılında "Geç Hitit Tasvir Sanatında Mobilyalar" başlığı ile kitap haline getirerek yayımlamıştır. Bu kitap da tez çalışmamızın ana kaynakları arasında yer almaktadır.

Eldeki arkeolojik buluntular ışığında bu mobilya eserleri üzerindeki bezemeler tam anlamıyla ortaya konulamamaktadır; ancak bu eserlerin formları ve fonksiyonları açısından değerlendirilmesi yapılabilmektedir.

² Zerrin Derin. (1996). Van Müzesi'ndeki Bir Grup Tunç Mobilya Aksamı'', *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi*, Sayı: V. 1-6 ss.142

Önasya’da yapılan araştırmalar sonucunda mobilya dekorasyon alanında çok sayıda fildişi buluntu ele geçmiştir. ivi yazılı belgeleri inceleyen klasik yazarlar, araştırmacılar fildişi sanatının geçmişe dayandığını söylemektedirler. Mobilya alanında ele geçen organik buluntu ise yok denecek kadar azdır.

Yapılan araştırma toplam 4 bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümü, araştırmanın girişi niteliğinde olup bu bölümde araştırma hakkında n bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde kaynak zetleri kuramsal ereve ile ilgili Urartu tarihçesi, coğrafyası ve sanatı hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın nc bölümü, materyal ve yöntem kısmından oluşmaktadır. Bu bölümde araştırma yapılırken kullanılan kaynaklar hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın dördüncü ve son bölümü ise elde edilen verilerin değerlendirildiği ve Urartu’da mobilya sanatı konusunda gelecekte yapılabilecek çalışmaların tartışıldığı sonuç kısmından oluşmaktadır.

1.2. YÖNTEM

Bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına öncelikli olarak Urartu Uygarlığının tarihsel süreçte siyasi, kültürel, sosyo ekonomik anlamda gelişimi ile birlikte Urartu Uygarlığının oluşum / gelişim süreçlerinde evre kültürlerle olan iletişimi ve etkileşimi sunulacaktır. Urartu Uygarlığının tarihsel süreçteki değerlendirilmesine, Urartu Devletinin tarihçesi, coğrafyası, sanatı başlıkları altında ahşap işleme ile alakalı yontu ve maden işlemeciliği gibi konular da ele alınmıştır.

Burada sunulan çalışma üç aşamada hazırlanmıştır; ilk aşamada Urartu Sanatı’nda mobilya konusunda detaylı literatür taraması gerçekleştirilmiştir, bu kapsamda tez çalışmasında kullanılabilecek bilgi, belge ve dokümanlara ulaşılmıştır.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise Urartu sanatında mobilya kapsamında değerlendirilebilecek her türlü bilginin ve görsel malzemenin arşivi oluşturulmuştur. Yerli ve yabancı kaynakların ortaya koydukları bilgiler tespit edilmiştir.

Tezin son aşamasında ise araştırmalar neticesinde elde edilen veriler ışığında bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

1.3. LİTERATÜR TARAMASI

Urartular M.Ö. 1.binin başlarında Doğu Anadolu Bölgesinde, Van Gölü ve çevresinde önemli bir devlet kurdular. Bununla birlikte aynı bölgede Urartu adına, Assur kralı 1. Salmanassar döneminde (M.Ö. 1271-1242) rastlanmaktadır. Urartu Krallığı, Orta Demir Çağ'ında Önasya'da var olan güçlü devletler arasında yer almaktadır. Çağdaşlarından, güneyde Assur İmparatorluğu, batıda Melitia (Melid, Melitealhe, günümüzde Malatya), Tablani (Tabal/Kayseri ve çevresi) ve Kumaha (Kummuh, Adıyaman) başta olmak üzere Geç Hitit devletleri, Orta Anadolu'da Frigler, Kuzeybatı İran'da Mana ve Medler ile siyasal ve ticari anlamda ilişkiler kurmuştur³.

Urartu Devleti, çağının en büyük askeri gücüne sahip, Assur başta olmak üzere sözü edilen ülkelerle mücadele etmiştir. Kuruluş yıllarında sadece Van Gölü ve çevresine hâkimken, M.Ö.8.yüzyılın başlarına gelindiğinde, batıda Malatya sınırlarından doğuda Hazar Denizi'ne, kuzeyde Aras Nehri'nden güneyde Toros Dağları'na, güneydoğuda Urmiye Gölü havzasına kadar geniş bir alana hâkim olduğunu görmekteyiz⁴.

Urartu konusu, özellikle tezimizin başlığını oluşturan mobilya ve bunun yanında metal işçiliği ile alakalı araştırmalar 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren bilinmektedir⁵. Garegin.V.Srvandztyants 1874 ve yine bu yıllarda İstanbulda İngiltere büyükelçiliğinde görevli olan Austen Henry Layard'ın Dr. Brich ile yazışmaları Urartu Uygarlığı ile ilgili resmi çalışmaların başlamasında etkili olmuştur. Bu ikili arasındaki yazışmalar neticesinde özellikle Toprakkale'den ele geçirilen bazı Assur bronzlarının araştırılmaya başlanması neticesinde 1877 yılında Toprakkale'de yapılan araştırmalar Urartu Uygarlığı hakkında yapılan ilk resmi çalışmaları

³Paul.E. Zimansky, (2004). Urartu Krallığı ve Topoğrafya, Savaş ve Estetik, YKY, İstanbul, 75–85.

⁴ Pınar Pınarcık (2012). Urartu Krallığı'nın Tarihi Coğrafyası Hakkında Yeni Öneriler, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 25(2),s. 460

⁵ Erkan Konyar,KenanIşık,RıfatKuvañç,BülentGenç,Bilcan Gökçe (2018). Zaiyahina'nın Bronzları Doğubayazıt Urartu Metal Eserleri Ahmet Köroğlu Koleksiyonu Doğubayazıt BelediyesiKültürYayınları.İstanbul,s:90

oluşturmaktadır⁶.Yukarıda vurgulandığı üzere Urartu Uygarlığı hakkında çeşitli ülkelerden bilim adamları bir dizi çalışmalar yapmıştır. Tez çalışmamız kapsamında ise, aşağıdaki bölümde konu ile ilgili başlıca eserler irdelenmiştir.

Urartu Mobilya Sanatı konusunda Doç. Dr. Kazım Serdar Girginer'in *M.Ö.1. Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar* isimli doktora tezinden, ayrıca Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu'nun *Urartu Tarihi ve Sanatı* adlı kitabından ve Cengiz Işık'ın *Tische Und Tischdar Stellugen In der Urartaischen Kunst* isimli çalışmaları ele aldığımız başlıca akademik eserlerdir.

K. Serdar Girginer'in M.Ö. 1. bin ile sınırlı tuttuğu ve Anadolu'yu etkisi altına alan uygarlıkların özellikle sanatının ve mobilya alanındaki gelişmelerinin ele aldığı *M.Ö.1. Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar* isimli doktora tezinde, Anadolu Uygarlıklarından; Hitit, Frig ve Urartu sanatı hakkında aynı zamanda sanat anlayışları içerisinde mobilya başlığı birincil olarak, çevre kültürlerle mukayese edilerek ayrıntılı olarak verilmiştir.

Girginer bu eserinde özellikle Anadolu'da kurulan Hitit, Frig ve Urartu uygarlıklarını sanatsal yönden ele almış ve ortaya çıkarılan buluntular ışığında ilgili uygarlıkların sanat anlayışı hakkında geniş bir değerlendirme yapmıştır. Bu eserde yapılan değerlendirme sırasında ortaya çıkan buluntuların tipolojik ve kullanım amaçlarına göre sınıflandırması yapılmıştır. Yapılan sınıflandırmada özellikle mobilya eserleri tahtlar, sandalyeler, masalar, vb. olarak gruplandırılmış ve bu gruplandırma yapılırken dönemin sosyal yapısına vurgu yapılmıştır. Sosyal yapı ile ilgili değerlendirmemizin çıkış noktası özellikle taht mobilyalarının daha çok üst düzey yönetici ya da krallar tarafından kullanıldığının ortaya konulmasıdır. Tüm bu özellikleri göz önüne alındığında ilgili literatüre çok önemli katkılar sunan GİRGİNER ortaya konulan Urartu Sanatında Mobilya başlıklı tez çalışmamızın başvuru eseri olmuştur. Belirtilen bu tez çalışmasının bir kısmı Geç Hitit Dönemi Tasvir Sanatında Mobilyalar başlığıyla kitap olarak 2018'de yayımlanmıştır. Bu eserde, Geç Hitit dönemine tarihlenen merkezlerden (Karkamış, Zincirli, Malatya)

⁶Erkan Konyar,KenanIşık,RıfatKuvaç,BülentGenç,Bilcan Gökçe (2018). Zaiyahina'nın Bronzları Doğubayazıt Urartu Metal Eserleri Ahmet Köroğlu Koleksiyonu Doğubayazıt BelediyesiKültürYayınları.İstanbul,s:90

bilimsel kazılar sonunda ortaya çıkartılan eserler özellikle Assur sanatı mobilya eserleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Altan ilingiroğlu, *Urartu Tarihi ve Sanatı* adlı kitabında; Urartu Uygarlığının kuruluşundan yıkılışına kadarki süreci detaylı bir şekilde incelemiştir. Bu eserde Urartu Uygarlığının siyasi, coğrafi; kültürel anlamda gelişimi başlıklar halinde ele alınmıştır. Ortaya konulan bu eserde; Urartu’nun Anadoludaki etkinliğinin yanısıra Anadolu dışındaki siyasi ve kültürel etkileşimleride ortaya konularak bu uygarlık hakkın geniş bir değerlendirme yapılmıştır.

Cengiz Işık *Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst* isimli makalesinde; bir grup Urartu mobilya eserinin kapsamlı olarak tasnifini yapmıştır. Işık, bu çalışmasında gerek arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan gerekse ilgili müzelerden elde edilen eserleri, tipolojik olarak farklı ve benzer yönlerini ortaya koyarak Urartu Uygarlığı mobilya sanatının anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Claudia Gruber, *Möbeldekoraus Elfenbein Zur Rekonstruktion von Schnitzverzierungen an altorientalischen Möbeln* isimli doktora tezinde; özellikle antik doğu bölgesi mobilya sanatı üzerinde kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Çalışmasında ana konu olarak Assur mobilya işçiliğini ele alan Gruber, çalışma sırasında Anadolu ile doğu kültürlerinin mukayesesini de yapmıştır. Anadolu için mukayese edilen merkezler arasında Karkamış, Tilbarsip gibi arkeolojik alanlar kullanılmıştır.

Urartu tarihi hakkında yapılan çalışmalara baktığımızda Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal’ın Anadolu Uygarlıkları adlı eserinde Anadoluda kurulmuş bütün uygarlıkların yanı sıra Urartu Uygarlığı hakkında da önemli bilgiler yer almaktadır. Akurgal bu eserinde; Urartu Uygarlığının siyasi, kültürel, sanatsal özelliklerinden bahsederek literatüre katkı sunmuştur.

Urartu Uygarlığı hakkında yapılan bilimsel çalışmalar arasında “Zaiahina’nın Bronzları Doğubayazıt Urartu Bronzları”da güncel yayınlar arasındaki yerini almıştır. Bu yayında özellikle; Doğubayazıt bölgesi Urartu dönemi buluntularını farklı açılardan değerlendirilmiştir.

Esere, Mobilya Aksamları başlığıyla katkı sunan Bülent Genç; Urartu arkeolojisi içerisinde mobilya aksamalarının kullanım yerlerine (özellikle masa ve sandalye) ve bu aksamaların şekillerine (boğa ve aslan ayağı) dikkati çekerek hem bu konunun anlaşılmasına hemde konu hakkındaki bilgilerimizin güncelleşmesine katkı sunmuştur.

Urartu Uygarlığı hakkında araştırmaları ile bu uygarlığın merak edilen ya da bilinmeyen yönlerini ortaya koymaya çalışan Oktay Belli yapmış olduğu çalışmalarla; Urartu Uygarlığı literatürüne büyük katkı sunmuştur. Yazarın 1999 yılında Arkeoloji ve sanat yayınlarından basılan “Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları” yine aynı yayınevi tarafından 1997’de basılan “Doğu Anadolu’da Urartu Sulama Kanalları” eserlerinde; Urartu Uygarlığı hakkında, özellikle Urartu mimarisi ve dini konularında önemli bilgiler vermektedir.

Yine araştırmamız için önemli bir yere sahip olabilecek bir diğer kaynağımız ise Rıvka Merhav’ın “Urartu” adlı eseridir. Bu eserde; Urartu Uygarlığının özellikle maden sanatı, metal işlemeciliği, mobilya sanatı gibi konularda farklı yazarlar tarafından yazılmış makaleler yer almaktadır. Ortaya konulmuş bu çalışmada Urartu Uygarlığının sanatsal yönden incelenmesi ve bu incelemelere de farklı yaklaşım açıları ile bakıldığını görmekteyiz. Bir bütün olarak bu eser değerlendirildiğinde Urartu Uygarlığında sanatsal faaliyetlere ilişkin birçok sorunun cevabına ulaşmak mümkün olacaktır. Merhav, bu eserdeki “Secular and Cultic Furniture” başlıklı makalesinde; Urartu Uygarlığında mobilya eserlerinden bahsederek bu konuda bilgi sahibi olmamıza katkı sunmuştur. Makalede; Urartu mobilya eserlerinden masa, taht, sandalye gibi örnekler kendi içerisinde sınıflandırılarak, örneğin çapraz bacaklı tahtlar gibi bunun yanında lokasyon olarak Toprakkaleden ele geçen mobilya buluntuları hakkında açıklayıcı bilgiler sunarak çalışmamıza da katkı sağlamıştır.

Yukarıda isimlerini saydığımız bilim insanlarına ek olarak ülkemizde Urartu çalışmaları yaparak literatüre katkı sunan isimler arasında: Afif Erzen, Veli Sevin, Tahsin Özgüç, Erkan Konyar, gibi alanında uzman ve yapmış oldukları çalışmalarla bu tip araştırmalara ışık tutan bilim insanları da yer almaktadır.

Kemalettin Köroğlu ve Erkan Konyar’ın hazırlamış olduğu Yapı Kredi yayınlarından çıkan “Urartu Doğuda değişim” adlı kitapta, Urartu Uygarlığının;

tarihsel süreci, siyasi yapısı, sanatsal gelişimi, çanak çömlek üretimi gibi birçok konu ele alınarak uygarlığın geniş bir değerlendirmesi özgün makaleler ile yapılmıştır.

Urartu Uygarlığının yapılan bilimsel çalışmalarla bilinmeyen yönlerinin ortaya çıkarılıp bilim dünyasına kazandırılmasında Prof. Dr. Veli Sevin'in yapmış olduğu yayınlar da etkili olmuştur. 2012'de Ege Yayınlarından çıkan : “Van Kalesi Urartu Kral Mezarları ve Altıntepe Halk Mezarlığı” kitabında; Urartu Uygarlığı ve bu uygarlığın nekropol alanlarının özellikleri verilmiştir. Eser, Urartu araştırmaları için özgün bir nitelik taşımaktadır. Yine Veli Sevin'in “Eski Anadolu ve Trakya 1 Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar” isimli eseri de hem Urartu hem de diğer Anadolu uygarlıkları hakkında referans olabilecek eserler arasında sayılabilir.

Prof. Dr. Afif Erzen'in Türk Tarih Kurumu yayınlarından çıkartmış olduğu “Doğu Anadolu ve Urartular” isimli çalışması da, Türkiye’de Urartu araştırmaları adına yapılan ilk kaynaklar arasında sayılabilir. Bu eserde; hem doğu Anadolu coğrafyası hem de Urartu Uygarlığının kuruluş sürecini ve siyasi gelişimini ayrıntılı olarak görebiliriz. Afif Erzen'in, Urartu araştırmaları adına literatüre kazandırdığı bir diğer referans kaynak ise 1978 de, Türk Tarih Kurumu yayınlarından çıkartmış olduğu “Çavuştepe I” isimli eseridir.

Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün, Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanan “Altıntepe kazıları” isimli eserinde; Urartu Uygarlığı'nın batı ucunda yer alan ve uygarlığın yayılım alanı içerisinde önemli bir yere sahip olan Altıntepe kazıları ve bu kazılarda ele geçen mobilya eserleri, fildişi eserler gibi buluntu gruplarını incelemiş ve elde ettiği bulgular literatüre katkı sağlamıştır.

1.4. MOBİLYA’NIN TANIMI VE TARİHSEL SÜREÇTE MOBİLYA

Kavram olarak Latince: Mobilis yani hareketli anlamına gelen mobilya, zıt anlam olarak ta immobilis (hareketsiz) kavramına karşılık gelmektedir⁷. Mobilya yapımında kullanılan malzemeler arasında ahşap ve metalden önce kil kullanılmıştır.

⁷Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:1

Ahşap ve kil kullanımının sonraki dönemlere denk gelmesi, toplumların teknolojik gelişmeleri ve sahip oldukları ekonomik kaynaklar, üretim aşamasında kullanılacak malzemenin belirlenmesinde etkin rol oynadığı söylenebilir.

İnsanlığın yerleşik yaşama geçtiği ve ilk dönemde basit köy yerleşmelerinin görüldüğü Neolitik dönem, göçebe yaşam tarzı benimseyen topluluklardan ziyade kendi besinlerini üreten ve hatta depolayan insan gruplarının ortaya çıktığı ve yerleşik yaşamın üretkenliğinin toplumun her alanında görülmeye başladığı bir dönemdir. Henüz mobilya kullanımına ait izlerin bulunmadığı bu dönemde; yerleşim alanlarının zemininde çukurlar ve yükselti; duvarlarda girintiler, raflar ve benzeri ile yapının bir parçası olarak işlevsel anlamda bazı ihtiyaçlar çözülmeye çalışılmıştır. Girintiler, çukurlar ve yükselti ile depolama, koruma, yatma ve oturma gibi ihtiyaçların çözülmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir⁸.

Bu ihtiyaçların görüldüğü alanlardan bir mobilya ögesi olarak belki bahsedemeyiz ancak; bu alanların işlev olarak mobilya yerine kullanıldığı düşünülmektedir⁹. Yapılarda yer alan bu işlevsel alanların daha sonraki dönemlerde kişisel bir ihtiyaç olan mobilya örneklerinin ortaya çıkmasında öncülük ettikleri düşünülmektedir.

Özellikle insanlık için yerleşik yaşamın başladığı Neolitik dönemde ve henüz metalin kullanımının olmadığı, mobilya olarak değerlendirebileceğimiz örnekler Anadolu'da Konya ilinin güneydoğusunda ve Çumra ilçesinin 11 km kuzeyinde, 980 m. rakımlı Çatalhöyük'te rastlanmaktadır¹⁰. Çatalhöyük yerleşmesinde yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan mekanlar içerisinde; insanların ölümlerini gömdükleri alanların üstünü çamurla sıvayarak zeminden yüksek yaptıkları, bu alanları da daha sonra oturma amaçlı kullandıkları görülmektedir¹¹.

Neolitik dönemle birlikte ortaya çıkan mimari üretkenlik faaliyetleri sonucunda oluşturulan bu alanlar, işlevsel olup; oturma amaçlı kullanılan

⁸Bekir Cihad Bal ve Murat Kılavuz. (2015). İlk Mobilya, Selçuk-Teknik Dergisi, Özel Sayı 1, s.64

⁹Bekir Cihad Bal ve Murat Kılavuz. (2015). İlk Mobilya, Selçuk-Teknik Dergisi, Özel Sayı 1, s.64

¹⁰ James Mellart.(1962)"Excavations at Çatal Höyük. First Preliminary Report.1961, Anatolian Studies XII, 1962, s. 42

¹¹Bekir Cihad Bal ve Murat Kılavuz. (2015). İlk Mobilya, Selçuk-Teknik Dergisi, Özel Sayı 1, s.64

günümüzdeki sandalye, tabure gibi mobilya örneklerinden tek farkı belki de isimlerinin mobilya olmamasıdır.

Bu bilgilerden yola çıkarak mobilya yapımında kil'in kullanıldığı ve daha sonra bu kil platformların üzerinin çamurla sıvandığı görülmektedir ¹². Bilimsel çalışmalar sonucunda ele geçen mobilya malzemesi tanımlanırken, öncelikli olarak buluntunun fiziksel özellikleri açıklanmaya çalışılmış, bunun yanında buluntunun ana maddesi de açıklanmıştır. Özellikle bilimsel arkeolojik kazılar sırasında insitu şekilde bulunan eserlerde fildişi ve ahşap malzemeden yapılan eserlerin çoğunlukta olduğu söylenebilir.

Çalışmamızın ana teması Urartu sanatında mobilya olmasına karşın mobilyalar konusunda kronolojik olarak bütüncül bir değerlendirme yapabilmek amacıyla Urartu Uygarlığı öncesine ait mobilya sanatından bahsetmek çalışmamızın sağlam bir zemine oturtulması açısından önem taşımaktadır. Bu anlamda ilk olarak Yakınoğu ve Mısır sanatı içerisinde mobilya kavramı ve günlük yaşamdaki etkileri değerlendirilip daha sonra takip eden uygarlıklar açısından da mobilya kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca, antik dönem mobilyacılık faaliyetlerinin önemli bir parçası olan fildişi işlemeciliği üzerinde de durulacaktır.

Günümüzde Ürdün sınırları içerisinde yer alan Jeriho antik yerleşimi, Yakınoğu mobilya sanatının gelişimi için önemli merkezlerden birisidir. Bu merkezde Kethlan Kenyon ve ekibi tarafından 1952 – 1958 yılları arasında yapılan arkeolojik çalışmalarda ortaya çıkarılan ahşap mezar buluntuları Yakınoğu mobilya sanatının gelişim safhaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu bölgede yapılan kazı çalışmaları neticesinde ele geçirilen malzemelerin organik yapılarından kaynaklı koruma ve muhafazaları pek mümkün olmamakla beraber bir takım eserlerin koruma altına alındığı bilinmektedir. Yine bu merkezde yapılan kazılar sonucu elde edilen buluntular üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkarılan ahşap malzemelerde üretim aşamasına dikkat çekecek izlerin ve aynı zamanda mobilya

¹²Bekir Cihad Bal ve Murat Kılavuz. (2015). İlk Mobilya, Selçuk-Teknik Dergisi, Özel Sayı 1, s.64

Üretim aşamalarında kullanılan malzemenin ne olduğuna dair açıklayıcı bilgilere ulaşmak mmkndr¹³.

Üretilen mobilyaların birleştirilmesi sırasında, yapıştırıcı olarak reçine ve bal mumu kullanılmıştır. Jeriho mobilyalarından, yola çıkarak, bu örneklerin hammadde ihtiyaının Filistin bölgesi ağaç çeşitlerinden ya da Filistin dışından ithal edilen ağaç türlerinden karşılandığı kanaatine varılmaktadır. Bölgedeki buluntuların tanımlaması yapılırken özellikle masa ayaklarından yola çıkılarak bütüncül bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu eserlerin yapımında hammadde olarak çeşitli ağaç türlerinden faydalanılmıştır. Bu türler arasında: Akasya, zeytin, sedir, kavak ve meşe yer almaktadır. Ortaya ıkarılan eserler dikkate alındığında özellikle tabure ya da bank diye tanımlanabilecek buluntular incelendiğinde, bu örneklerin bacaklarının bir hayvanın pençesini andırır nitelikte olduğu ve bunun yanı sıra bazı örneklerde de bu eserlerin bacaklarına şekil kazandırmak adına torna tezgahı kullanımına işaret edebilecek izlerin olduğu tahmin edilmektedir **(Resim 1)**¹⁴

Yakındoğu sanatının geleişim aşamasında özellikle mobilya sanatının ortaya çıkmasında Mısır uygarlığının da önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Mısır uygarlığında marangozluk sanatının M.. 2980'lere kadar dayandığı bilinmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan marangozluk eserleri arasında; Keops'un annesine ait olan mezardan ele geçen mezar buluntuları, mezar duvarlarında bulunan resimler, abanoz ağacından yapılan fildişi mobilya örnekleri yer almaktadır. Yine M.. 1530 yılına tarihlenen ve Tutankamon'un mezarından ele geçen mobilyalar Mısır uygarlığının mobilya sanatı hakkında açıklayıcı bilgiler sunmaktadır. Marangozluk eserlerinin üretimi sırasında ahşap malzemenin yanı sıra bakır ve bronzdan yapılmış ve mobilya oyma sanatında kullanılan metal aletlerde ele gemiřtir¹⁵.

¹³ Caroline Cartwright. (2005). TheBronze Age Wooden Tomb Furniturefrom Jericho: The Microscopical Reconstruction of a Distinctive Carpentry Tradition. Palestine Exploration Quarterly ISSN: 0031-0328 (Print) 1743-1301 (Online) Journalhomepage s:101-102

¹⁴ Caroline Cartwright. (2005). TheBronze Age Wooden Tomb Furniture from Jericho: The Microscopical Reconstruction of a Distinctive Carpentry Tradition. Palestine Exploration Quarterly ISSN: 0031-0328 (Print) 1743-1301 (Online) Journalhomepage s:101-102

¹⁵Caroline Cartwright. (2005). TheBronze Age WoodenTombFurniturefromJericho: TheMicroscopical Reconstruction of a Distinctive Carpentry Tradition. Palestine Exploration Quarterly ISSN: 0031-0328 (Print) 1743-1301 (Online) Journalhomepage s:101-102

Mısırlı marangozların üretim aşamasında; tutkal, koyu renkli ahşap, cetvel, taşlama aleti, yapıştırıcı, fırça, zıvana derzleri, birleştirme amaçlı kullanılan ahşap mandal ve malzemeyi birbirine tutturmak için altın perçinler kullanıldığı görülmüştür(**Resim 2, Resim 3**). Ahşap malzemenin üretiminde kullanılan ağaç türleri hem yerli hem de ithal olarak temin edilmiştir. İthal olarak temin edilen ağaç türlerinin daha çok Suriye kökenli olduğu düşünülmektedir¹⁶. Görüldüğü üzere Yakındoğu sanatının oluşmasında önemli bir rol üstlenen Mısır uygarlığı yetiştirmiş olduğu zanaatkârlar (marangoz) ve kullanmış olduğu üretim malzemeleri ile hem Mısır sanatının oluşmasında hem de çevre kültürlerle olan etkileşime büyük katkı sunmuşlardır. Bu etkileşim neticesinde, bulunduğu coğrafi konumdan kaynaklı Anadolu sanat anlayışının da geliştiğini söylemek yerinde olacaktır.

Mısır uygarlığında mobilya kavramının aslında köken olarak mitolojik bir yönünün olduğu karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bazı ormanlık alanların Mısır'da tanrıların kutsal alanları olarak kabul edildiği bilinmektedir. Dolayısıyla ahşap ya da odun diye tanımlanan malzemenin kutsallık özelliğine vurgu yapılmaktadır¹⁷. Bu nedenle antik Mısır'da ahşap malzemeye sadece bir üretim malzemesi olarak bakılmamış, aynı zamanda tanrısal bir obje olarak görülmüştür. Bu yönüyle Mısır uygarlığından günümüze kalan eserlerin korunması da sağlanmış olmaktadır. Çünkü insanların hayatında önemli bir nokta olan inanç sistemi bir nevi koruyucu kalkan işlevi görmüştür.

Antik Mısır mobilyacılığında birbirinden farklı olarak üretilmiş mobilya eserlerinin yer aldığını görmekteyiz (**Resim 4**). Bu durumun sebebi ise üretim aşamasında çeşitli ağaç türlerinden faydalanılmış olmasıdır. Mobilya üretiminde genel olarak kullanılan ağaç türleri arasında: Akasya, çınar, kavak ve kayın sayılabilir. Mısır uygarlığının sanat anlayışı içerisinde ülkede yaşanan siyasi dönemlerin de etkisi görülmektedir¹⁸. Ortaya çıkan mobilya eserlerine baktığımız

¹⁶A. Lucas Source , (1934). WoodWorkingInAncientEgypt, EmpireForestryJournal, Vol. 13, No. 2 s. 213-218

¹⁷Pepler-Harcombe, A. M. (2011). Ancient EgyptianFurniture in Context: From Ancient Production, PreservationTo Modern- DayReconstructionandConservation, Ancient NearEasternStudies, University of southAfrica, s. 20

¹⁸Pepler-Harcombe, A. M. (2011). Ancient EgyptianFurniture in Context: From Ancient Production, PreservationTo Modern- DayReconstructionandConservation, Ancient NearEasternStudies, University of southAfrica, s. 21

zaman erken krallık döneminde (M.Ö. 2686-2181) üretilen mobilyalarda büyükbaş hayvan ayaklarının (Boğa) yer aldığı görülürken, orta ve yeni krallık dönemlerinde daha stilistik bir anlayışla bu kez aslan bacakları şeklinde sonlanan mobilyaların varlığından söz etmek mümkündür. Bu mobilyalar arasında, masa, sandalye, tabure ve yatak gibi günlük yaşamda sıkça kullanılan örnekler yer almaktadır. Buradan da anlaşılacağı gibi mobilya üretiminde temel noktanın insani ihtiyaçlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu örneklerin çok fazla bozulmaya uğramadan günümüze kadar geldiğini görmekteyiz. Bunun sebebi ise mobilya yapımında kullanılan malzemenin kuru çöl ikliminde zarar görmemesidir¹⁹.

Öte yandan Mısır uygarlığında, Yeni Krallık döneminde (M.Ö. 1550-1070) mobilya eserlerinin daha bir özenle işlemeye başlandığı görülmektedir²⁰. Bu dönemdeki mobilya eserlerinin ayakları aslan ayağı biçimde yapılmaktaydı. Eserlerin yüzeylerine ince fildişi kakmalar yapılırken somya vb. eserlerde çerçeveler genellikle deri ile örülerek eserlerin başucuna doğru bir yükseklik kazandırıldığı görülmektedir. Yine Yeni Krallık döneminin sonlarına doğru sandalye yapımının büyük bir gelişme gösterdiği tespit edilmiştir. Gerek ölçüleri gerekse biçimleri yönünden günümüz mobilyasına çok benzeyen örnekler ortaya konulmuştur (**Resim 5**)²¹.

Yakındoğu coğrafyasında şehirleşme ve kentleşme olgularıyla birlikte bölgenin siyasi,ekonomik ve sosyal kalkınmasında önemli katkılar sunan Sümer uygarlığı da özellikle sanatsal anlamda incelenerek,anılan coğrafi bölgenin bu kapsamda değerlendirilmesi yapılacaktır.Coğrafi olarak;Günümüz Irak bölgesinin,Bağdat'ın kuzeyinden Basra Körfez'ne kadar olan bölümüyle lokalize edilmiş,yaklaşık 26 bin km'lik alanı kaplamaktadır²² Sümer Uygarlığı sanatı hakkındaki bilgilerimize daha çok mezar buluntuları aracılığıyla ulaşmaktayız Ur

¹⁹ Beyza Köksal. (2017). Türkiye'de Mobilya Sektörünün Gelişimi Kayseri Örneği, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul. s.2-3

²⁰Pepler-Harcombe, A. M. (2011). Ancient Egyptian Furniture in Context: From Ancient Production, Preservation To Modern- Day Reconstruction and Conservation, Ancient Near Eastern Studies, University of South Africa, s. 24

²¹Dilara Engin. (2011). Günümüz Mobilya Tasarımının Zaman İçinde Değişen İnsan Gereksinimleri Işığında İncelenmesi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı, İstanbul, s.9

²² Murat Kaplan.(2010).Mezopotamya'da İktisadi Yapı-En Eski Çağlardan Asurlulara Kadar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Tarih Anabilim Dalı.Antalya.s.26

kentinde, Erken Hanedanlar III dönemi ile Akkad dönemi arasına (2600-2100) tarihlenen yaklaşık 2 bin mezar kazılmıştır. Bunların bir bölümü basit veya büyük oranda tahrip olmuş mezarlardır. İçlerinden 16'sı "Kral Mezarı" olarak anılır. Kral mezarlarında ele geçen etkileyici buluntular arasında Sümer sanatının en gözde örnekleri olan öküz kafalı lir kutusu, "Ur Standardı" olarak adlandırılan ve üzerinde savaşa gidiş ve dönüş sahneleri işlenmiş pano, altın miğfer, çok sayıda altın kap, değerli taşlarla işlenmiş mücevherler, müzik aletleri, mobilya parçaları ve silahlar sayılabilir²³. Buradan yola çıkarak özellikle kral mezarlarında ortaya çıkan mobilya örnekleri gösteriyor ki, mobilya kullanımı Sümer uygarlığında önemli bir yere sahiptir.

Yakındoğu mobilya sanatı incelenirken özellikle Yakındoğu siyasal ve kültürel hayatında önemli bir rol oynayan M.Ö. 3. binde aşağı ve yukarı Mezopotamya'dan, Suriye, Doğu Akdeniz, Batı İran'dan Anadolu'ya, Çukurova ve Toroslar'a kadar genişleyen bir Krallık haline gelen Assur Uygarlığının ortaya koymuş olduğu sanatsal ürünleri de incelemek yerinde olacaktır²⁴.

Assur mobilyaları, Mısır mobilyaları ile benzerlik gösterse de onlardan daha kaba bir işçilikle yapıldığı söylenebilir. Gerek iklimin etkisi, gerekse topraklarının devamlı istilalara uğraması yüzünden bu mobilyaların hemen hemen hepsi yok olmuştur²⁵. Bu mobilyalara ancak kabartmalarda rastlamak mümkündür, koltuklar Mısırlılar'ınkinin hemen hemen aynısı idi. M. Ö. VIII. ve VII. yüzyıllarda Assur'da mobilyalar çok süslü yapılmaya başlandı. Mobilyaların tunçtan, bakırdan yapıldığı üzerlerinin değerli taşlarla süslendiği varsayılmaktadır. Hükümdarların masaları ve karyolaları som altından yapılmaktaydı. Mobilyalar, Mısır'dakilerin tersine hem daha ağır, daha hacimli hem de sayıca daha fazla idi. Suriye'deki mobilya örneklerinde Mısır etkisi görülsede, Assur Uygarlığından daha fazla etkilendiği söylenebilir. Mezopotamya mobilya sanatı içerisinde spesifik bir yere sahip olan Assur mobilya

²³ Birol Mendires, (2010). Mezopotamya Kavimlerinde Sosyal Ve Ekonomik Hayat (Sümer, Babil ve Asur), Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, s.36-42

²⁴ Hasan, Güner, (2016). Yeni Assur Krallığı'nın Fırat'ın Batısındaki Yayılma Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, s.1-2.

²⁵ <http://www.nkfu.com/mobilya-tarihi/> (Erişim Tarihi: 22.04.2018).

sanatına baktığımızda M.Ö. 1500'lü yıllardan itibaren Assur sanatına özgün mobilya eserlerinin ortaya çıktığını görmek mümkündür²⁶ **(Resim 6)**.

M. Ö. 1500'lü yıllardan itibaren mobilya sanatı içerisinde ağaç tornasının (yani uygun malzemenin işlenerek şekil verilmesi) kullanıldığına dair izler görülmektedir. Bu tarihlerde ortaya çıkan kabartmalarda, insan vücuduna uygun mobilya tasarımının yapılmadığı katı çizgili ve heybetli mobilyaların krallar ya da yakınları tarafından kullanıldığı görülmektedir²⁷ **(Resim 7)**. Assur sanatı içerisinde mobilya örneklerine daha çok duvar kabartmalarında rastlanılmaktadır²⁸ **(Resim 8)**.

Assur mobilya sanatının gelişimine baktığımızda özellikle Suriye ve Anadolu etkilerinin görüldüğü söylenebilir. Yakındoğu sanatının gelişim evrelerinde özellikle bugün Gaziantep ili sınırları içerisinde kalan Karkamış ve Zincirli örneklerinin Assur örnekleri ile kıyaslandığında birçok benzerliklerin (kabartmalarda işlenen sahneler) yer aldığını görmekteyiz. Bu benzerliğe örnek olarak Nimrut sarayında ortaya çıkarılan duvar kabartmaları verilebilir²⁹.

Karkamış kenti sanatı içerisinde duvar resimlerine baktığımız zaman Geç Hitit dönemine tarihlenen ve bu kente özgü duvar resimlerinin “ProceSSIONal Entry – Tören Alayı Girişi” adını taşıyan Kral Kapısı’nın kuzeydoğusundaki büyük duvarlarda kullanılmış bazalt ve kalker ortostatlar’ın üzerinde işlenen sahnelerde ortaya konulduğu görülmektedir. Burada yer alan sahnede uzun bir kült tören alayı betimlenmiştir. Ortostatlar üzerinde arka arkaya sıralanmış üçlü figürler görülmektedir. Tanrıça Kubaba’nın, onu izleyen adakları tutan rahibeler, onların arkasında omuzlarında kurbanlık hayvanları taşıyan erkek hizmetkarlar yer alır. Bu kült alayında davul, flüt, saz çalan müzisyenler ve dansözler yer almaktadır³⁰. Karkamış’ın patron tanrıçası “Kubaba” alayın odak noktasını oluşturmaktadır.

²⁶<http://www.nkfu.com/mobilya-tarihi/> (Erişim Tarihi: 22.04.2018).

²⁷ Hale Durmuş Ataş.(2015).Georgian Dönemi İç Mekan Ve Mobilya,Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul,s : 21

²⁸İsmail Coşkun .(2018) . Geç Hitit,Yeni Assur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri,Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.Yayımlanmamış Doktora Tezi, s: 30

²⁹<http://www.nkfu.com/mobilya-tarihi/> (Erişim Tarihi: 22.04.2018).

³⁰ Semra Alan. (2014).Karkamış Krallığı,Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kayseri,s:38

Toplumsal yapının yansımaları olarak karşımıza çıkan duvar resimleri içerdiği sahnelerle birlikte toplumların belki yazılı kaynaklarla günümüze kadar ulaşamamış özelliklerini yansıtmaları açısından bir somut veri olarak dönemi hakkında yorum yapabilme yeteneğimizi güçlü kılmaktadır³¹.

Karkamış'ta ele geçen başka bir örnekte, ortostat üzerinde yer alan ve ziyafet sahnesi olarak değerlendirebileceğimiz kompozisyonda; bir sandalyede oturan erkek figürünün sol elinde bir fincan tuttuğu, bu figürünün önünde ve arkasında hizmetçilerin yer aldığı, hizmetçilerin birisinin elinde yelpaze diğerinin elinde ise yemek dağıtmak için bir kepçe olduğu ayrıca yine kabartmanın sağ tarafında bir müzisyenin olduğu ve ortada yer alan yemek masasının üzerinde geometrik şekilli yiyecek ve yemek kapları görülmektedir³² **(Resim 9)**³³. Yine Assur dönemine tarihlenen Nimruttan ele geçen duvar kabartmasında bir ziyafet sahnesi üzerinde mobilya örneklerine ratlamak mümkündür³⁴.

Assur mobilya sanatı içerisinde yer alan duvar kabartmaları örnekleri içerik olarak değerlendirildiğinde genellikle yönetici kesimin mobilyalar üzerindeki tasvirleri dikkat çekmektedir. Bu sahnelere örnek olarak: Assurbanipal ve Eşi Aşşur-şarrat'ın Ziyafet Sahnesi verilebilir. Söz konusu ziyafet sahnesinin frizlere ayrıldığı ve her frizde farklı bir kompozisyonun yer aldığı görülmektedir. Kabartmanın üst frizinde asma çardağı altında sedire uzanmış kral ve karşısında tahtta oturan kraliçe tasvir edilmiştir. Bacaklarının tamamı örtülü olan kral bir elinde içki kadehi diğer elinde çiçek tutmaktadır. Sahnede kralın silahları arkada durmaktadır. Kralın hemen karşısında arkalıklı tahta oturan kraliçe sağ elinde içki kabı sol elinde ise çiçek demeti tutar şekilde tasvir edilmiştir. Ayrıca kral ve kraliçenin önünde bir masa ve üzerinde yiyecekler yer almaktadır **(Resim 10)**. Assur sanat anlayışı hakkında bilgilerimizi daha da artırmak için, Karkamış'a yaklaşık 20 km mesafede yer alan ve

³¹Semra Alan. (2014).Karkamış Krallığı,Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Kayseri,s:38

³² Andre Parrot,(2005). Assiri: i conquistatori della Mesopotamia: Milano

³³Andre Parrot,(2005). Assiri: i conquistatori della Mesopotamia: Milano

³⁴ İsmail Coşkun .(2018). Geç Hitit, Yeni Assur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri,Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.Yayımlanmamış Doktora Tezi, s: 77 Katalog No :47

önemli bir Assur yerleşimi olan Till Barsip'te ortaya çıkarılan duvar resimleri Assur sanat anlayışına ışık tutan veriler içermektedir³⁵.

Buradan yola çıkarak Assur mobilya örneklerinin siyasi faaliyetler sonucunda ele geçirilen bölgelerden toplanan ganimetler içerisinde değerlendirilebileceği sonucuna varılmaktadır. Assur duvar kabartmalarında işlenen sahneler arasında; daha çok bir kutlama ya da tören alayının, merkezde yer alan kral ya da kraliçeye doğru yöneldiğini görmekteyiz. Bu sahnelerde kralın ya da kraliçenin oturması amacıyla veya onlara sunum yapmak için mobilya eserlerinin kullanıldığı sıklıkla görülmektedir. Ayrıca Assur krallarının düşmanı esir alırken ya da düşman askerlerini ayakları altına alır şekilde resmedilen kabartma içeriklerinede rastlamak mümkündür. Kralların düşman askerleri ile birlikte resmedildiği duvar kabartmalarından da anlaşılacağı üzere Assur sanat envanteri içerisinde değerlendirilebilecek eserlerin çoğunluğunun siyasi zaferler neticesinde elde edildiği kanaatine varılmaktadır.

Assur ve Suriye mobilya sanatında ahşap hammaddeler yanında fildişi malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Kullanım alanı olarak özellikle mobilya üretiminde sıkça rastladığımız fildişi: Sumerce'de ZÚ.AM.SI, Akadca'da ise šinnipīri “filin dişi” anlamına gelmektedir. “Fildişi” terimi geleneksel olarak sadece fillerin savunma dişleri için kullanılmış bir kelimedir. Fakat filler ile diğer memeli hayvanlara ait diş ve savunma dişlerinin kimyasal yapılarındaki benzerlikler dolayısıyla. “fildişi” sözcüğünün, yontulabilecek veya süslenebilecek büyüklükte olan herhangi bir memeli hayvan dişi için kullanılması da söz konusudur³⁶.

Assur dönemine tarihlenen ve Nimruddan ele geçen bir fildişi mobilya parçası Assur Devletinde fildişi malzemenin kullanımına örnek olarak verilebilir. Bu noktada, fildişinin mobilya üretiminde kullanımı konusuna değinmek gerekmektedir.

Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda yoğunluk kazanan bölgelerarası ticari ilişkiler ile birlikte Anadolu'da kazılardan ele geçen fildişi eserlerde bir artış söz

³⁵Yoko Tomabechi. (1983). Wall Paintings from Til Barsip. Archiv für Orientforschung, 29, 63-74.

³⁶ Ebru Mandacı,(2018).Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler ışığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış.Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi,s.64,s:28

konusudur³⁷. Bu dönemde Mısır veya Hindistan'dan gelen fildişi Anadolu'ya hammadde olarak Mısır ve Suriye tarafından sağlanmaktadır³⁸. Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda; Kültepe/Kaniş-Karum, Acemhöyük, Hitit Krallık Çağı'nda; Alacahöyük ve Hitit İmparatorluk Çağı'nda; Boğazköy'de çok sayıda fildişi eser ortaya çıkartılmıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere özellikle ticari faaliyetler bölgeler arası iletişim ve etkileşimi büyük oranda olumlu yönde etkilemektedir³⁹.

Mümbit toprakları ve sahip olduğu coğrafi koşullar her ne kadar zengin de olsa, Mezopotamya'nın fildişi malzeme açısından kendi kendisine yetmediğini bu yüzden; Mezopotamyalı zanaatkarların işlediği fildişleri, bölgenin dışındaki çeşitli uzak coğrafyalardan getirilmiştir. İşlenen fildişlerinin kökeni Suriye, Asya ve Afrika filleriyle dayanmaktadır⁴⁰.

Mezopotamya'da bulunmayan fildişi, çeşitli kaynaklarla bölgeye getirilmiştir. Ticaret, avlanma, haraç ve ganimet gibi yollar fildişi temini için tercih edilmiştir. Assur imparatorluğu döneminde, temin yolları farklı olsa da fildişi eserler kullanılmıştır. Aynı zamanda bu örnekler üzerinde mobilya tasvirlerine rastlanmaktadır. Nimrut sarayında ortaya çıkarılan fildişinden kaplar bu konuya örnek olacaktır.(**Resim 11, Resim 12**)⁴¹. Vesikalardan Asya ve Afrika fildişlerinin genellikle ticaretle sağlandığı anlaşılmaktadır⁴².

Urartu Uygarlığında da fildişi malzemenin varlığına işaret eden lokasyonlar mevcuttur. Her ne kadar fildişi malzemenin çok fazla ele geçirilmediği görülse de özellikle Toprakkale, Altıntepe ve Ermenistan sınırındaki Karmir-Blur kazılarında ortaya çıkartılan az sayıda fildişi eser Urartu Uygarlığında fildişi malzemenin

³⁷Ebru Mandacı,(2018).Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler ışığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış.Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi,s.64,s:29

³⁸Ebru Mandacı,(2018).Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler ışığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış.Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi,s.64,s:29

³⁹Ebru Mandacı,(2018).Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler ışığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış.Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi,s.64,s:29

⁴⁰smail Coşkun .(2018) . Geç Hitit, Yeni Assur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, s: 107

⁴¹smail Coşkun .(2018) . Geç Hitit, Yeni Assur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, s: 107

⁴²Ebru Mandacı,(2018).Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler ışığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış. Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi,s.64,s:30

kullanımına tanıklık etmektedir. Bu merkezlerde ortaya çıkarılan fildişi eserler arasında çıplak kadın heykelciği, erkek heykelciği, Grifonlar sayılabilir. Fildişi eserlerin ortaya çıktığı söz konusu kalelerin inşa tarihleri dikkate alınırsa bu sanat dalının MÖ 8.yy'ın sonu ve 7.yy'ın ilk yarısında yaygın olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır⁴³. Uygarlıkların mimari yapıları sonraki dönemlerde sanatsal faaliyetlerin açıklanmasında dolaylı da olsa etkili olmaktadır.

Mobilya üretiminde önemli yere sahip olan fildişi malzemenin tarihsel süreçte gelişimine baktıktan sonra, yine yukarıda olduğu gibi kronolojik bir çerçevede mobilya sanatının uygarlıklar içerisinde gelişim safhasına değinmek yerinde olacaktır.

Nimrud'dan örnek verilen eserin tam olarak ele geçirilemediği görülmektedir. Bu eserde ayakları yüksek bir platforma basan kadın bir taht üzerinde oturur şekilde tasvir edilmiştir. Sahnede yer alan kadın sol elinde çiçek tutarken, sağ eli ise önünde yer alan yemek masası üzerindedir. Üzerine oturduğu tahtın alt kısmında ise bir sfenks yer alırken masanın üzerinde kadeh ve ekmekler görülmektedir **(Resim 13)**⁴⁴. Bu konudaki eserler için örnekleri çoğaltabiliriz. Yine Nemrut'tan ele geçen ve taht üzerinde oturur şekilde tasvir edilen kadın figürü**(Resim 14)**⁴⁵.

Yakındoğu sanatının oluşmasında özellikle Suriye Anadolu ve Mezopotamya sanat anlayışlarının etkili olduğunu söyleyebiliriz⁴⁶. Çünkü Yakındoğu coğrafyasının siyasi şekillenmesinde etkili olan siyasi güçlerin ki bu siyasi güçlere Mısır, Akad, Assur, Urartu, Frig gibi uygarlıkları örnek olarak verebiliriz. Bu otoritelerin siyasi ve ekonomik yönden gelişmeleri aynı zamanda sanat alanında da paralel gelişmelerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu sebepten söz konusu siyasi otoritelerin bir ürünü olarak ortaya çıkan sanatsal faaliyetler Yakındoğu bölgesinin sanatsal

⁴³Rabia, Akarsu (2017). Erken Dönemlerde Anadolu'da ele geçen Fildişi eserler üzerine genel bir değerlendirme. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Erzurum, (38), 134

⁴⁴İsmail Coşkun .(2018) . Geç Hitit, Yeni Assur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, s: 113

⁴⁵İsmail Coşkun .(2018) . Geç Hitit, Yeni Assur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, s: 113

⁴⁶Irene J. Winter. (1976). CarvedIvoryFurniturePanelsfromNimrud: A CoherentSubgroup of the North SyrianStyl, MetropolitanMuseumJournal, Vol. 11, s. 25-30.

gelişiminde etkin rol oynamıştır⁴⁷. Söz konusu uygarlıklarda ortaya çıkan mobilya eserlerinin çok süslü olduğu görülmektedir. Ayrıca Mezopotamya kökenli mobilya eserlerinde ahşap malzemenin fazla kullanılmadığı, daha çok metal aksesuarların kullanımına özen gösterildiği görülmektedir. Bahsedilen mobilya eserlerde, metal süsler yanında mobilya ayaklarında aslanpençesi ve kozalak figürlerine rastlanmıştır⁴⁸.

Mezopotamya medeniyetinde özellikle Akad, Elam gibi uygarlıkların mobilya kullanımı; taş kabartmalardan, heykellerden ve kil tabletlerden anlaşılmaktadır. Kabartmalardan, yazılı metinlerden edinilen bilgilere göre Mezopotamya’da Mısır uygarlığında olduğu gibi oldukça çeşitli mobilya örneğine rastlanmaktadır. Tarihçi Herodot’tan alınan “bu bölgede mobilyanın ölçü ve biçim güzelliğinden çok madde kıymetine önem verilmiştir” bilgisine dayanarak mobilyanın üretim şekli yada biçiminden ziyade yapılan maddenin ön plana çıktığını söyleye biliriz. Dolayısıyla mobilya ustalarının bu anlamda estetik kaygısı taşımadıklarını söylemek olasıdır⁴⁹.

Hükümdarların kullandığı taht, karyola, masa gibi eşyaların som altından yapılmış olması da bu mobilyaların günümüze kadar ulaşmasını engelleyici nedenler arasındadır⁵⁰. Bunun dışında günümüze kadar gelen az sayıdaki ahşap mobilya parçası, ahşap yüzeylerde kaplama, kakma ve boyama gibi çeşitli yöntemlerin üstün bir işçilikle uygulandığını gösterir.

Mezopotamya’da M.Ö. 1500’lü yıllardan itibaren ağaç tornasının kullanıldığı bilinmektedir. Milattan önce 1500-500 yılları arasındaki kabartmalarda, insan vücuduna uyumun düşünülmediği, kaba çizgili ve heybetli mobilyaların krallar ve yakınları tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bükme tekniği ile ahşap mobilya yapılabilen Mısır ve Mezopotamya’da, metal parçalar bu mobilyaların

⁴⁷Irene J. Winter. (1976). CarvedIvoryFurniturePanelsfromNimrud: A CoherentSubgroup of the North SyrianStyl, MetropolitanMuseumJournal, Vol. 11, s. 25-30.

⁴⁸Tolga Erdem. (2007) Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

⁴⁹Tolga Erdem. (2007) Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

⁵⁰Tolga Erdem. (2007) Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

birleşimlerinde kullanılmıştır. Zıvanalı, kavelalı, kırlangıç kuyruğu gibi ahşap birleştirme yöntemleriyle beraber metal kenetlerin de kullanıldığı bilinmektedir⁵¹.

Yakındoğu ve Anadolu siyasi yapısında etkin rol oynayan ve bu etkinliğini sanat alanında da ortaya koyan bir diğer uygarlık ise Yaklaşık olarak MÖ 900-800 yılları arasında İç Anadolu platosunda 200 yıla yakın hüküm sürmüş olan Frigya Krallığıdır⁵². Krallığa ait bilgilere, Orta Anadolu bölgesinde ve Batı Anadolu'nun iç kesimlerinde yapılan kazı ve araştırmalar sonucunda; Gordion (Yassıhöyük), Dorylaion (Eskişehir), Pessinus (Ballıhisar) ve Midas (Yazılıkaya) gibi yerleşim merkezlerinden ulaşılmaktadır. Frig sanatı kendine özgü sanat eserleri (Masa, Sehpa, Yatak, Kase, Tabak) ile Anadolu'da yeni bir sanat anlayışı ortaya koyarak, Anadolu'daki kültür zenginliğinin en önemli parçalarından birisi olmuştur. Anadolu'ya ilk gelişlerinden itibaren yıkılış dönemine kadar beraberinde getirdikleri sanat anlayışlarını Anadolu topraklarında yaymış bu arada Anadolu'da var olan yerel kültürlerden (Hitit-Urartu) etkilenerek kendi özgün sanatlarına yeni bakış açısı kazandırmışlardır⁵³.

Deniz kavimleri Göçü sonrası Hitit yıkımını izleyen süreçte, Anadolu'da beliren güçlerin Doğu Anadolu'da Van bölgesinde odaklaşan Urartular'ın ve Orta Anadolu'da Hitit çekirdek bölgesinde Frigler'in siyasi ve kültürel yapıları konusundaki belirsizlikler günümüzde de gündemdeki yerlerini korumaktadır. Göçler sonrası yaşandığı varsayılan yaklaşık dört yüz yıllık Karanlık Çağlar'ın ardından, Anadolu'nun siyasi tarihinde çağdaşları değerinde, hatta onlardan daha ileri düzeyde birikimle ortaya çıkan Frigler, bu aşamaya varışlarını, kuşkusuz, birikim yoluyla gelmiş yerel geleneklere ve komşu kültürün etkilerine borçludurlar⁵⁴.

⁵¹Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi (1997). Yapı Endüstrisi Merkezi Yayınları, İstanbul.

⁵²Dilara Engin. (2011). Günümüz Mobilya Tasarımının Zaman İçinde Değişen İnsan Gereksinimleri Işığında İncelenmesi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı, İstanbul, s.11-13

⁵³Dilara Engin. (2011). Günümüz Mobilya Tasarımının Zaman İçinde Değişen İnsan Gereksinimleri Işığında İncelenmesi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı, İstanbul, s.11-13

⁵⁴Dilara Engin. (2011). Günümüz Mobilya Tasarımının Zaman İçinde Değişen İnsan Gereksinimleri Işığında İncelenmesi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı, İstanbul, s.13

Bu etkileşim ve gelişim süreci içinde biçimlenen Frig kültüründe saptanabilen farklı yön; eski yerel Anadolu gelenekleri, dış etkiler ve diğerlerinin ustaca harmanlanması sonucu kendine özgülikle ortaya çıkmasıdır. Anavatanları Balkanlar'daki durumları tam kavranamayan, ancak göçebe ve ilkel kültürel düzeye sahip oldukları anlaşılan Frigler'in özellikle Anadolu'nun var olan kültürel birikiminden etkilendikleri, birçok konuda olduğu gibi, Bu yerleşim merkezleri arasında yer alan Gordion Kral mezarında yapılan kazılarda Frig mobilyalarından ve ahşap eşyalardan oluşan olağanüstü bir koleksiyondan ortaya çıkarılmıştır⁵⁵. Frig uygarlığı sanatının anlaşılması ve bu bağlamda yansımalarının ortaya çıkarılmasında hiç şüphesiz ki Gordion Tümülüsü kazıları, literatüre yeni ve aydınlatıcı bilgiler sunmuştur⁵⁶. Bu Tümülüs kazısı ile birlikte sadece bir mezar odası prtotipi ya da mezar buluntuları hakkında bilgi edinmıyoruz, bunun yanında özellikle Anadoluya yerleştikten sonra hem kendi kültürlerini bu coğrafyada etkin hale getiren hemde Anadolu kültüründen çokça etkilenen Frig uygarlığının özellikle mobilya sanatı ve ahşap kullanımı hakkında detaylı bilgi sahibi olmaktayız⁵⁷.

Burada yapılan bilimsel kazılarla birlikte çeşitli mobilya örneklerine (yatak, mobilya ayakları, tabureler) ait günlük yaşamın bir parçası olan kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca bu Tümülüs kazısı sonrası ortaya çıkartılan ve Kral Midasa ait olduğu düşünülen taht örneği ile Yunanistan'da ele geçirilen bir taht örneğinin yakın benzerlikler göstermesi antik dönem tarihçilerinden Heredot'un dikkatini çekmiş ve bu örnek özelinde Antik Yunan mobilya sanatı ile Frig uygarlığı mobilya sanatı arasında bir benzerliğin olduğu kanısına varılmıştır⁵⁸. Frig uygarlığına ait bu kalıntıların ortaya çıkmasıyla birlikte, bu uygarlıkta marangozluk kavramının önemli bir noktada olduğunu söyleyebiliriz⁵⁹.

⁵⁵Dilara Engin. (2011). Günümüz Mobilya Tasarımının Zaman İçinde Değişen İnsan Gereksinimleri Işığında İncelenmesi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı, İstanbul, s.13

⁵⁶Elizabeth Simpson. (2010).''The Furniture From Tumulus MM'',Culture and History of the Ancient Near East. Leiden-Boston, s :8

⁵⁷Elizabeth Simpson. (2010).''The Furniture From Tumulus MM'', Culture and History of the Ancient Near East. Leiden-Boston, s :8

⁵⁸Elizabeth Simpson. (2010).''The Furniture From Tumulus MM'', Culture and History of the Ancient Near East. Leiden-Boston, s : 13

⁵⁹Elizabeth Simpson. (2010).''The Furniture From Tumulus MM'', Culture and History of the Ancient Near East. Leiden-Boston, s :14

Frig Uygarlığı'nın kurulmuş olduğu coğrafi bölgenin zengin orman kaynaklarına sahip olması ve bu hammaddenin etkin kullanımı, uygarlığın mobilya sanatında gelişmiş olduğu yönündeki çıkarımlarımızı güçlü kılmaktadır⁶⁰. Mobilya sanat eserlerinde daha çok sedir, kavak, şimşir ve porsuk ağaçlarını hammadde olarak kullanmışlardır. Mobilya sanatında ulaştıkları ileri seviyeyi, yapmış oldukları mobilyaların birçoğunda parçaların birbirine tutturulmasını sağlayan çivileri kullanmamış olduklarından da anlayabiliriz⁶¹. Birleştirici öge olarak madeni çivilerin kullanılmayışı Frig marangozlarının mobilya alanında kendilerine olan güveni ortaya koymakla birlikte bu alanda eski bir geleneğe sahip olduklarını da göstermektedir⁶².

Özellikle mezar odalarında ele geçirilen kakmalı panolar ve işlemeli masalar ile birlikte mezar odalarındaki süslemeler Frig ahşap ustalarının bu alandaki başarılarını günümüzde sergileyen en önemli örneklerdir. Bu eserler Friglere özgü geometrik bezemeli oymalarla süslenmiştir. Ahşap mobilya eserlerinde açık ve koyu renkleri bir arada kullanarak farklı eserler ortaya koymuşlardır. Ortaya konulan ürünlerden bazıları mezar buluntusu olarak değerlendirildiği için günümüze kadar ulaşabilmiştir. Mezar ve mezarlık alanlarının kutsallık özelliğine bağlı olarak insanlar tarafından tahribatı bir nebze olsa geçikmiştir. Bunun yanında saray yapılarında karbonlaşma özelliği olan kalıntılar yer aldığı için günümüze kadar çok sayıda eser ulaşamamıştır. Ahşap kakmalı panolar Frig ahşap ustalarının özgün sanat eserlerini ortaya koyan en büyük göstergeler arasında yer almaktadır (**Resim 15**). Ağaç mobilyalarda bağlantılar aynı cins ağaçtan yapılan kavelalar aracılığıyla sağlanmıştır⁶³.

Mobilya yapımında malzeme tercihi yapılırken ortaya çıkacak eserin hem fonksiyon hem de estetik yönü birlikte düşünülerek sarı, sert ve yoğunluğu çok olan şimşir ağacının dayanıklılığının yanı sıra, kontrast oluşturan koyu renkli odunu bulunan ceviz, ardıç ağaçları kullanılmıştır. Mobilyalarda kullanılan kakmaların

⁶⁰Elizabeth Simpson. (2010).''The Furniture From Tumulus MM'', Culture and History of the Ancient Near East. Leiden-Boston, s :21

⁶¹Elizabeth Simpson. (2010).''The Furniture From Tumulus MM'', Culture and History of the Ancient Near East. Leiden-Boston, s :21

⁶²Tolga Erdem. (2007) Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

⁶³Tolga Erdem. (2007) Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

ardıç ağacından yapılması hem güzel koku yaymakta hem de böceklenmeyi önlemektedir. Özellikle üçayaklı masa örneklerinde ayakların kavisli olarak yapıldığı görülmektedir⁶⁴.

Frigya coğrafyasında çokça yer alan porsuk ve diğer ağaç türlerinin zanaatkârlar tarafından kullanılması, tunç eserler ve vazolar üzerinde çoğunlukla görülen Frig uygarlığına özgü bir sanat anlayışını ortaya çıkarmıştır⁶⁵. Özellikle Tümülüs kazılarında ortaya çıkarılan marangozluk eserlerine baktığımızda, insanların daha çok günlük yaşamlarına işaret eden ve her biri farklı ihtiyaca cevap veren örnekler olması hem ölümden sonraki yaşam anlayışına işaret eder hem de mobilya kavramının sosyal ve dini hayatın bir parçası olduğunu kanıtlar niteliktedir⁶⁶. Yine Tümülüs kazılarında ortaya çıkarılan mobilya eserlerinin bazıları üzerinde özellikle oturma mobilyası olarak nitelendirilecek sandalyelerde kumaş malzemenin varlığı, dokuma endüstrisinin de mobilya endüstrisi içerisinde yer aldığını ve gelişen sanat dallarının beraberinde farklı endüstrileri de geliştirdiğini söylemek yerinde olacaktır⁶⁷.

Frig Dönemi tasvir sanatına ait mobilya tasvirleri hakkında elimizdeki bilgiler ışığında. Bilinen örneklerden biri, Midas Kenti'nin Akropol düzlüğüne çıkan basamaklarda ele geçmiştir. Kaya yüzeyine yapılmış kabartmalar arasında çok tahrip olmuş tasvir alanında bir figür, tipi ve formu belirlenemeyen bir eşyaya oturmaktadır. Yine tasvir bandına işaret eden diğer bir örnekte ise; Afyon'un Tatarlı Kasabası'nda bulunmuş olan bir Frig Tümülüsü'nde, mezar odasında resimli ahşap panolar ele geçmiştir. Bu tasvirler arasında sandalye/ taht biçimli nesneler ve bir de iskemle olabilecek eşyaların görüldüğü; tümülüsün içindeki ahşap mezar odasının konumuna, kuruluşuna, mimarisine, tekniğine ve malzemesine göre de Geç Frig Dönemi'ne (M.Ö.6.y.y.'ın 2.yarısı, en geç M.Ö.535– 500) tarihlendiği bildirilmiştir. Frig tasvir

⁶⁴Tolga Erdem. (2007) Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

⁶⁵Tolga Erdem. (2007) Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

⁶⁶Elizabeth Simpson. (2010). ''The Furniture From Tumulus MM'', Culture and History of the Ancient Near East. Leiden-Boston, s :22

⁶⁷Elizabeth Simpson. (2010). "The Furniture From Tumulus MM'', Culture and History of the Ancient Near East. Leiden-Boston, s :22

sanatındaki mobilyalar Geç Hitit ve Urartu'ya nazaran az görülmesine rağmen, tümölüslerde ele geçmiş olan Frig ahşap mobilyaları çağının eşsiz buluntularıdır⁶⁸.

Urartu Uygarlığında mobilya başlığına gelmeden önce mobilya sanatının gelişimine ışık tutacak bilgileri burada sunmaya çalıştık.

Mobilya, genel olarak sanat ve tekniğin birleşerek yer aldığı mekânın hoş ve amaca uygun olarak donatılmasına yarayan eşyalar bütünüdür. Ancak bunun yanı sıra mekânın kullanılabilirliğini estetik açıdan etkileyen, mekânları yaşanılan ve çalışılan olarak ayırmamıza yardımcı olan, bu mekânların hoş ve renkli bir görünüml kazanmasına katkı sunan farklı tasarımlardır. İlk çağlardan günümüze kadar mobilya kavramından bahsetmek mümkündür. Toplumların zaman içerisinde değişen yaşam koşulları, farklı ihtiyaçları ve estetik görüşleri mobilyanın farklı biçimlerde ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda gerek Urartu Uygarlığı gerekse diğer uygarlıklarla ilgili ortaya çıkarılan mobilya örneklerinden çok azı ahşap buluntu çerçevesinde değerlendirilebilir. Günümüze ulaşan eserler arasında ahşap malzeme sayısı metal ve fildişi malzemeye oranla daha azdır. Bu duruma sebep olarak, ahşap malzemenin toprakla teması sonucu daha çabuk bozulmaya ve çürümeye uğraması gibi faktörleri sayabiliriz. Anadolu coğrafyasının mevcut konumu göz önüne alındığında kùltürler arası etkileşimin göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumu açıklar nitelikte bir örnek verecek olursak Assur kaynaklı olduğu düşünülen mobilya buluntularının kökeni olarak Hitit ve Fenike mobilyaları gösterilmektedir⁶⁹. Yapılan arkeolojik çalışmaların değerlendirmesi sonucunda mobilya grubu eserler arasında sandalye, masa ve taburelerin büyük bir çoğunluğu oluşturduğu görölmektedir. Diğer taraftan dolaplar ve sandık gibi mobilyaların varlığından yazılı kaynaklar söz etse de somut olarak ele geçen örnek yoktur⁷⁰.

⁶⁸ Tayfun Işıklar. (2008). Frig yontu sanatı ve etkileşimleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylöl Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.Arkeoloji Anabilim Dalı.İzmir.s:33

⁶⁹ClaudiaGruber. (2004). Möbeldekoraus Elfenbein Zur Rekonstruktion von Schnitzverzierungen an altorientalischen Möbeln, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dissertation an der Fakultät für Kulturwissenschaftender Ludwig-Maximilians-Universität Münchenss, München, s.9-10

⁷⁰ ClaudiaGruber. (2004). MöbeldekorausElfenbeinZurRekonstruktionvonSchnitzverzierungen an altorientalischenMöbeln, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dissertation an der

Urartu Uygarlığının araştırılması sırasında yapılan bilimsel kazılardan ele geçen mobilya eserlerine daha çok Van (Tuşpa), Altıntepe ve Karmir Blur gibi arkeolojik sit alanları örnek olarak verilebilir. Mobilya eserlerinin süslemesinde çoğunlukla fildişi malzeme kullanılmıştır. Mobilya kavramı çivi yazılı belgelerden, klasik kaynaklı belgelere kadar yer almıştır. Yakındoğu ve Mısır'daki eserler karşılaştırıldığında, Mısır'daki malzemeler iyi korunmuş ve üretimlerinde hammadde olarak genellikle fildişi malzemenin kullanıldığı görülmüştür; ancak az sayıda da olsa metal buluntuya rastlanmaktadır. Geç Hitit ve Assur kaynaklı buluntular genellikle ortastat ve stel tarzında ele geçerken, tasvir bandında genellikle tanrılar ve krallar resmedilmiştir. Fenike örneklerinde ise genellikle kadınlar tasvir konusu olmuştur⁷¹.

Mobilya eserlerinin yer aldığı kabartmalarda dikkati çeken bir husus, kabartmalarda görülen sandalyelerin profilden verilmiş olmasıdır. Bu özellik neticesinde mobilyanın tanımlanması zorlaşmaktadır. Çünkü profilden bakınca mobilyanın sadece bizim tarafımızdan görülebilen kısmı tanımlanabilmekte ve bu nedenle göremediğimiz kısmın tanımlanması güçleşmektedir⁷².

1.5. ANA HATLARIYLA URARTU DEVLETİNİN SİYASİ TARİHİ

Eski Doğu, bugünkü (Suriye, Irak ve İran'ı içine alan bölge) iki bin yıldan daha eski bir süre boyunca büyük uygarlıklar geliştirerek tarih sahnesinde çok önemli bir rol üstlenmiştir⁷³. Ancak bu uygarlıklar en son ve parlak dönemini M. Ö.8. yy'da yaşamıştır.

Doğu kültürünün oluşmasında etkili olan medeniyetlere bakıldığı zaman, (M.Ö. 8. yy.) Mısır, Fenike, Babil, Assur, Geç Hitit ve Urartu gibi yaşadıkları dönem boyunca hem kuruldukları coğrafyada hem de çevre kültürler üzerinde büyük etki

⁷¹Claudia Gruber. (2004). MöbeldekorausElfenbeinZurRekonstruktionvonSchnitzverzierungen an altorientalischenMöbeln, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dissertation an der Fakultät für Kulturwissenschaftender Ludwig-Maximilians-Universität München, München, s.9-10

⁷²John Curtis. (1993). The Furniture of Western Asia Ancient and Tradational, Paper of ConferanceHeld at TheInstitute of Archeology, UniversityCollege, London.s: 167.

⁷³Ekrem Akurgal (1997). *Anadolu Kültür tarihi*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara s: 247

oluşturan uygarlıklar olarak temsil edilmektedir⁷⁴. Bu gelişmelere örnek olarak bu dönemde Mezopotamya'da etkin güç olarak karşımıza çıkan Assur uygarlığının Anadolu coğrafyasına etkisinden bahsedebiliriz. Siyasi etki olarak Anadolu'ya yapılan seferler gösterilirken kültürel anlamda da Urartu sanatı üzerindeki etkiyi gösterebiliriz.

Tarih sahnesinde etkin bir rol oynayan tüm uygarlıkların gelişimine baktığımız zaman egemen güçlerin kurulmasında, gelişmesinde ve çevre kültürlerle olan ilişkilerinde, bu uygarlıkların kurulduğu bölgenin fiziki, coğrafi ve siyasi şartları, kurulan ya da kurulacak devletlerin belki de karşısına çıkan en önemli ve belirleyici özellik olarak görülmüştür⁷⁵.

Uygarlıkların sanatına, mimarisine ve siyasetine etki eden coğrafi şartların durumu, uygarlıkların gelişmesinde ve kalıcı olmalarında çok belirgin bir rol üstlenmiştir⁷⁶. Bazı durumlarda sahip olunan coğrafi şartlar her ne kadar aleyhine görünse de aslında o topluluğun ya da uygarlığın lehine olduğu görülmüştür. Bu konudaki en güzel örnek kuşkusuz, Doğu Anadolu'da çok büyük bir devlet kurmuş olan Urartu Krallığıdır⁷⁷.

Öyle ki Urartu Uygarlığının sahip olduğu coğrafi şartların zorluğu bölgenin yükseltisinin fazla olması, arazi şartlarının bu yükseltiye bağlı olarak insan yaşamını zorlaştırması, klimatolojik açıdan sıcaklık değerlerinin düşük olması ki bu değerlerin günümüzde de hissedildiğini göz önüne alırsak bu iklim ve fiziki şartlar içerisinde varlığını sürdürmüş olması, Urartu devletini güçlü kılan etkenlerin en başında gelmektedir⁷⁸.

Urartu Krallığı Doğu Anadolu'nun iklim ve coğrafyasına bağlı zor koşullarını lehine kullanarak bölgedeki diğer güçlere karşı caydırıcı bir etken olarak kullanmış ve yerel beyliklerin bir yönetim altında toplanmasıyla M. Ö.9. yüzyıl'da bugünkü Van ili sınırları içinde yer alan Tuşpa'da (Van Kalesi) kurulmuştur. Doğu Anadolu'ya uzun yıllar boyunca altın çağını yaşatan Urartular Van Gölü Havzası

⁷⁴Ekrem Akurgal. (1997). *Anadolu Kültür tarihi*, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Ankara s: 247

⁷⁵Altan Çilingiroğlu. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.10

⁷⁶Altan Çilingiroğlu. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.10

⁷⁷Altan Çilingiroğlu. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.10

⁷⁸Altan Çilingiroğlu. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.10

merkez olmak üzere kurulmuş, kuzeyde Çıldır ve Sevan (Gökçe) Göllerini içine alacak şekilde Trans Kafkasya'ya, batıda Fırat Irmağı'na, doğuda Üremiye Gölünü içine alacak şekilde Kuzeybatı İran içlerine ve güneyde de Toros Dağları ile çevrili coğrafi alan içinde yayılmış ve güçlü bir kültür birliği sağlamışlardır⁷⁹(**Harita-1**)⁸⁰.

Urartular hakkındaki ilk bilgilerimiz Assur kaynaklarına dayanmaktadır. Assur kralı Salmanasar I'e (M. Ö.1274-1245) ait olduğu belirlenen bir kitabede, Salmanasar I'in krallığının ilk yıllarındaki olaylarla ilgili olarak; M.Ö. 1274 yılında Urartu, eski Assurca ifade ile Uruatri'ye karşı bir sefer yaptığını, 8 memleketi zapt ederek 51 şehri tahrip ettiğini söylemektedir⁸¹.

Urartu tarihi siyasi bakımdan “Konfederasyonlar Dönemi” (M. Ö. XIII. yüzyılın ilk çeyreği ve M. Ö. IX. yüzyılın ilk yarısı) ve “Krallık Devri” (M. Ö. IX. Yüzyılın ikinci yarısı ve M. Ö. VI. yüzyılın başları) olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır.

İlk evreyi oluşturan Konfederasyonların hakkında Urartu kaynaklarında pek bir bilgiye rastlanmamakla birlikte bu dönem ilişkin bilgilere, çağdaşı olan Assur yazılı kaynaklarından ulaşılmaktadır⁸². Ortaya çıkarılan tüm veriler, dönemin sosyal hayatına işaret eden, doğal kaya yüzeyi, taş heykeller, taht kaideleri, duvar döşeme, eşik taşları, taş tabletler, kil tabletler ve pismiş toprak konik çiviler üzerinde yer alan Assur krallarının tarihi yazıt ve yıllıklarından oluşmaktadır⁸³.

ikinci evrede ise Urartu Krallığının siyasi yönü ortaya konmak istenmekte olup krallığın gerçek kurucusu olarak kabul edilen I. Sarduri ile birlikte Assur ve Urartu yazılı kaynakları arasında kısmen de olsa biryakınlık göze çarpar. Siyasal evre

⁷⁹Duyar Jale. (2007). Yukarı Anzaf Kalesinde Ortaya Çıkarılan İşaretli ve Ölçekli Çanak Çömlek Parçalarının Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul (2007) ss. 1

⁸⁰Osman Hemiş. (2009).İskit,Frig ve Urartu Kültürlerinin Mukayesesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, s:136

⁸¹Yasin Topaloğlu. (2006). Ardahan-Çıldır Bölgesi Tarihi ve Arkeolojik araştırmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, s: 46

⁸²Bülent Genç. (2008). *Yazılı belgeler ve arkeolojik kalıntılar ışığında Urartu Krallığının Batı Yayılımı*,Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı, Van, s:1

⁸³Bülent Genç. (2008). *Yazılı belgeler ve arkeolojik kalıntılar ışığında Urartu Krallığının Batı Yayılımı*, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı, Van, s:1

olarak yönetimi şekillendiren ve yönetim anlayışını merkezileştiren I.Sarduri dönemi yazılı kaynakları ile o dönemin siyasi olarak çağdaşı olan Assur devleti yazılı belgeleri arasında bir paralellik görülmektedir. Bu belgelerden yola çıkarak, gerek Assur uygarlığının Urartu Uygarlığı hakkında bilgi vermesi ve gerekse Urartu kaynaklarının da Assur kaynakları hakkında teyit edici bilgiler sunması tarih yazıcılığı açısından da önemli bir yer tutmaktadır⁸⁴. Bu dönemde Assur krallarının tarihi yazıt ve yıllıklarının yanı sıra krali yazışmalarda ve fal metinlerinde de Urartu hakkında bilgi verilmektedir⁸⁵.

İçerik olarak Assur krallarının I. ana evrede “Ur (u) atri ve Nairi Konfederasyonları” II. Ana evrede “Urartu Krallığı’nın yayılım alanı ve komşu bölgelerine yaptıkları askeri seferleri kapsayan bu kaynaklar Urartu’nun sosyal ve kültürel yapısından çok Urartu siyasi tarihinin gelişimi, bölgenin tarihi coğrafyası, topoğrafik yapısı, bölgeye açılan yollar ve bölgenin doğal kaynakları hakkında bilgi vermektedir⁸⁶. Bu veriler, Urartu krallığını çok yönlü bir biçimde anlamamız için oldukça önemlidir. Zira, doğal kaynaklar ve yollar bizlere Urartu’nun ne tip malzemelere erişimi olduğu ve bu malzemelerin ulaşım, taşınma yöntemleri hakkında bilgi verir⁸⁷.

Kuruluş sürecinde konfederasyon ya da beylikler şeklinde bir siyasi yapılanmaya giden Urartu’nun tam anlamıyla bir devlet haline gelmesi ancak; M. Ö. 9 yüzyılın ortalarında olmuştur. Assur kralı Salmanasar II (M.Ö. 858-824) birkaç defa Fırat’tan Dicle kıyılarına kadar uzanan Urartu ülkesini idare eden kral Aramu’ya karşı savaşmak zorunda kalmıştır. Bu dağlık ve güç şartlara sahip ülkeyi devamlı olarak hâkimiyet altında tutmak Assurlular için imkânsızdı. Kısa bir müddet sonra

⁸⁴ Bülent Genç. (2008). Yazılı belgeler ve arkeolojik kalıntılar ışığında Urartu Krallığının Batı Yayılımı, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı, Van, s:1

⁸⁵ Bülent Genç. (2008). Yazılı belgeler ve arkeolojik kalıntılar ışığında Urartu Krallığının Batı Yayılımı, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı, Van, s:1

⁸⁶ Bülent Genç. (2008). Yazılı belgeler ve arkeolojik kalıntılar ışığında Urartu Krallığının Batı Yayılımı, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı, Van, s:1

⁸⁷ Bülent Genç. (2008). Yazılı belgeler ve arkeolojik kalıntılar ışığında Urartu Krallığının Batı Yayılımı, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı, Van, s:1

Lutipri oğlu Kral Sarduri I (M.Ö. 840-830) gerçek manada Urartu devletini kurduğu gibi başkent Tuşpa'nın yani bugünkü Van kalesinin de kurucusu sayılmıştır⁸⁸.

1.5.1. Urartu Coğrafyası

Kurulduğu bölgenin coğrafi şartlarına bakıldığında zaman, Urartu Krallığı coğrafi şartlar açısından yükseltinin fazla olması ve diğer taraftan mimari yapılanma yönüyle güç şartlara sahip olan bir bölgede kurularak aslında aleyhine gibi görünen durumları lehine kullanabilen güçlü bir siyasi otorite olarak yorumlanabilir. Aleyhine olan durum özellikle düşman saldırıları için ülkenin doğal korunak unsuru olarak görüldüğü için lehine bir durum olarak değerlendirile bilmektedir. Urartular kendilerine yerleşim yeri olarak Doğu Anadolu'nun fiziki şartlar bakımından belki de en zor, arazi yapısının engebeli, yükseltinin fazla ve sıcaklık ortalamalarının düşük seyrettiği bölümünü seçmişlerdir⁸⁹.

Çağlar boyunca kurulan devletlerin askeri ve kültürel açıdan gelişmesinin başlıca nedenlerinden biri bulunduğu coğrafyadır. Doğal kaynaklar, ticari ilişkiler, iklimin tarım ve hayvancılığa uygunluğu devletlerin gelişmesine önemli katkılar sağlar. Zorlu doğa koşullarının yanı sıra güney komşusu olan güçlü Assur Devleti'nin saldırı ve baskılarına karşı da varlıklarını sürdürmeyi başarmışlardır⁹⁰. Kaya yazıtları, dağlık arazide inşa edilmiş kaleler ve ele geçen buluntular Urartu Devleti'nin bu coğrafya üzerindeki egemenliğini gösteren kanıtlar arasındadır⁹¹.

Urartu Devleti'nin coğrafi olarak dağılımına baktığımızda, Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi'ni, Batı İran'da Urmiye Bölgesi'ni, Ermenistan'ın tamamını ve Nahcivan'ı içine alan geniş bir alana hakim olduğunu görmekteyiz⁹².

⁸⁸ Yasin Topaloğlu. (2006). Ardahan-Çıldır Bölgesi Tarihi ve Arkeolojik araştırmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, s:46

⁸⁹ Leyla Ulusman (1991). Anadolu Medeniyetleri Müzesi Urartu Dönemi Madeni Takıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Bölümü, Ankara. s.5

⁹⁰ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.4

⁹¹ Hamit Toprak. (2009).3

⁹² Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.4

Bu yayılım alanı içerisinde Van merkez olmak üzere batıda Fırat'ın kolu Karasu, kuzey doğu'da Gökçe Göl ve Kuzey Ermenistan dağları, doğuda İran'ın Savalan Dağları, güneyde ise Zagros dağları ile birleşen doğu Toroslar doğal sınırlarını oluşturmaktadır⁹³. Merkezini Van Gölü çevresinin oluşturduğu Urartu krallığı; Batıda Malatya çevresine, güneyde ise Halfeti (Urfa) yakınlarına kadar genişleterek sınırlarını daha da belirginleştirmiştir⁹⁴.**(Harita-2)**

1.5.2. Urartu Sanatı

Anadolu'nun doğusunda çok önemli bir siyasi otorite kuran Urartu Uygarlığının oluşumunda bu siyasi oluşumun aktörleri olan üst düzey (yönetici) kesim etkili olmuştur. Buna bağlı olarak Urartu sanatı daha çok elit kesimin ortaya çıkardığı düşünülen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Urartu sanatındaki bazı öğeler M.Ö. 13-12. yüzyıllara dayansa da asıl oluşum, başkentin Van bölgesine taşınması sonunda gelişen bürokratik sisteme paralel olarak ileri seviyelere çıkmıştır⁹⁵. Aristokrasinin estetik kaygılarını göz önünde bulunduran I. Sarduri ve oğlu, İspuini sanatsal anlamda adımlar atmaya başlamışlardır⁹⁶. Bu krallar özellikle komşu devletlere yapmış oldukları seferler sırasında ülkelerine getirdikleri insanlar arasında zanaatkarlara da yer vererek, saray mensupları ve aristokratlara hitap eden zanaatkarlar yetişmesini sağlamışlardır⁹⁷. Uygulamaya koydukları sanatsal çabalarla övünmekten de geri kalmamışlardır.

Sanat alanındaki bu hızlı gelişme, beraberinde çevre kültürlerden etkilenen estetik bir sanat anlayışının ve dolayısıyla sanatın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Etkileşim anlamında en büyük paya sahip uygarlık, Urartu'nun güney komşusu olan Assur devletidir Ancak şunu da belirtmekte fayda var ki; kuvvetli bir Assur etkisinin olduğunu söylerken bu etkinin özellikle Geç Assur M.Ö.1000-612yılları arasında

⁹³Mirjo Salvini. (2006). Urartu Tarihi ve Kültürü, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 25

⁹⁴Oktay Belli. (1979). Urartu Sanatının Sosyo-Ekonomik Eleştirisi Üzerine Bir Deneme, İstanbul Üniversitesi Anadolu Araştırmaları Dergisi, İstanbul, s:45.

⁹⁵Veli Sevin. (2005) Urartu Sanatı, Arkeoatlas Dergisi, Sayı – 4, s.116

⁹⁶Veli Sevin. (2005) Urartu Sanatı, Arkeoatlas Dergisi, Sayı – 4, s.116

⁹⁷ Oktay Belli. (1979). Urartu sanatının sosyo-ekonomik açıdan eleştirisi üzerine bir deneme. ANADOLU ARAŞTIRMALARI, (6), 45-95.

yaşandığını da belirtmemiz gerekecektir. Bu duruma kanıt olarak ta Özgün Urartu Sanatının oluşum safhası olan M.Ö.9.yy'ı gösterebiliriz⁹⁸. Assur devletinin etkisi o kadar fazla olmuştur ki, daha önceleri Urartu sanatı hakkında ortaya konulan yorumlarda Urartu sanatının bağımsız bir gelişim gösterdiğinden çok, Assur etkili olduğu vurgulanmaktadır. Kral, yönetici ve elit kesimi ilgilendiren Urartu sanatının en gelişmiş dalı olarak mimari ön plana çıkmaktadır. Gerek ülkenin kurulmuş olduğu topografya ve gerekse yönetici kesimin istekleri, sanatçıları özellikle mimarlık alanında etkisini günümüze kadar sürdüren yapıtlar ortaya koymaya zorlamıştır⁹⁹.

Savunma ihtiyacına bağlı olarak, mimari anlamda yapılmış olan eserlerin önde gelenleri arasında yükseklikleri 10 – 15 m'yi bulan surlar gelmektedir¹⁰⁰. Ancak; taşı kolaylıkla işleyip şekillendiren sanatçılar bu ustalıklarını kabartma ve yontu alanında gösterememişlerdir. Bu tezi destekleyen en önemli unsur ise çağdaş Assur saraylarında görülen kabartma ve yontulardır. Assur mimari eserlerinde görülen bu özellikleri Urartu sanatı alanında görmek mümkündür ancak yapım tekniği olarak kabartmadan ziyade ıslak zemin üzerine boya ve fırça ile yapılan duvar resimleri şeklinde görmekteyiz¹⁰¹.

Çağdaş iki uygarlığın sanat anlayışındaki bu farklılığı, Assur'un sanat alanında daha çok gösterişi ön planda tutması ancak; Urartu devletinin ise eserlerde daha çok coğrafi şartlara uyum araması olarak yorumlamak mümkündür¹⁰².

1.5.2.1. Urartu sanatında mimari

Urartu Uygarlığı, kendine has bir sanat anlayışıyla geliştirdiği pek çok mimari öğeyi; kaleler, tapınaklar, saraylar ve su kanalları gibi mimari yapıları Anadolu kültürüne dahil etmiştir. Urartular, kuruluşlarından itibaren başlattıkları imar

⁹⁸Veli Sevin. (2005) Urartu Sanatı, Arkeoatlas Dergisi, Sayı – 4, s.116

⁹⁹Veli Sevin. (2005) Urartu Sanatı, Arkeoatlas Dergisi, Sayı – 4, s.116

¹⁰⁰Veli Sevin. (2005) Urartu Sanatı, Arkeoatlas Dergisi, Sayı – 4, s.116

¹⁰¹Veli Sevin. (2005) Urartu Sanatı, Arkeoatlas Dergisi, Sayı – 4, s.116

¹⁰²Veli Sevin. (2005) Urartu Sanatı, Arkeoatlas Dergisi, Sayı – 4, s.116

faaliyetleriyle krallıklarının gücünü göstermeyi başarmış ve günümüzde de önemli bir kısmını görebildiğimiz inşa faaliyetlerinde bulunmuşlardır¹⁰³.

Urartu devleti tarihsel süreç içerisinde geliştirmiş oldukları teknikleriyle bugün bile yapılması çok zor alanlarda kentler ve kaleler ortaya koymuştur. Sivil yerleşimlerden ziyade, yüksek tepeler üzerinde kurdukları, daha çok yönetici sınıfının ikamet ettiği kentler hakkında bilgi sahibi olmaktayız¹⁰⁴. Bu durumda, ele geçen mobilya ve mobilya aksamalarının halkın gündelik hayatta kullandığı mobilyalardan ziyade yönetici sınıfa ait mekanlara özgü mobilyalar olacağını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Urartu mimarisi, Hitit ve Assur medyetlerinin izlerini de üzerinde taşımaktadır. Dolayısıyla, mimari eserlerde Hitit ve Assur mimarisinden etkilerin bulunduğunu da belirtmek gerekir. Kendi içerisinde gerek özgün gerekse diğer kültürlerden etkilenecek yapılan mimari örneklerini; dini, askeri, siyasi, konut ve mezar mimarisi gibi başlıklar altında incelemek mümkündür.

Dini mimari başlığı altında, inşa edilen tapınaklara bakarak bu mimari türü için yorum yapabilme olanağını elde etmekteyiz. Urartu tapınakları genel olarak kare planlı, kare cellalı, kule tipli yapılar olarak tanımlansa da yapılan araştırmalarda Urartu sanatında üç tür tapınak modeli göze çarpmaktadır. Bu tipleri, kare planlı, kule tipli ve standart planlı tapınaklar olarak sıralamak mümkündür¹⁰⁵.

Askeri mimari alanında ortaya konulmuş olan eserler, büyük oranda krallığın ana yerleşim alanları ve egemenlik sahasında yer alan topraklarda inşa edilmiş çeşitli büyüklükteki ve plandaki kalelerden meydana gelmektedir. Urartu devleti egemenlik sahası içinde inşa edilen kaleler öncelikli olarak askeri bir üs ve gerektiğinde halkın sığınacağı alanların yanı sıra Urartu, asker ve yöneticilerinin yaşadığı mekânlar topluluğu olmasına karşın, mimari olarak da bazı farklı işlevleri karşılayacak

¹⁰³ Sanem Erdil Kocaman. (2007). Urartu Kültürü Üzerindeki Geç Hitit Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eski Çağ Bilim Dalı, İstanbul, s:19

¹⁰⁴ Sanem Erdil Kocaman. (2007). Urartu Kültürü Üzerindeki Geç Hitit Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eski Çağ Bilim Dalı, İstanbul, s:19

¹⁰⁵ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.67

durumlar göz önüne alınarak inşa edilmiştir. Bu kaleler gerektiği hallerde özellikle başkent Tuşpa'dan askeri seferler için uzaklaşıldığında bir ikmal merkezi olarak da kullanılması amaçlanmıştır¹⁰⁶.

Urartu mimarisinde önemli bir yer işgal eden kaleler genel bir sınıflandırma yapılarak değerlendirilirse bu sınıflandırma aşamasında genellikle merkezi yerler seçilerek kurulan ve ovaların verimli noktaları ön planda tutularak inşa edilen kaleler, bulundukları bölgenin yönetimi ve sahip olduğu zenginliklerin toplanarak başkente aktarılmasını sağlayan merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kalelerin genellikle güçlü sur duvarlarıyla çevrili olduğunu görmekteyiz¹⁰⁷.

Söz konusu bu yapıların içerisinde yönetim binaları, dini yapılar ve yöneticilerin oturdukları bölümler de yer almaktadır. Kalelerin bodrum katları genellikle çevreden ele geçirilen ganimet veya haraç olarak alınan baharat, şarap gibi malzemelerin korunduğu büyük saklama kapları için ayrılmaktaydı. Merkezi bir özelliğe sahip bu kalelerin etrafında genellikle Urartu halkının oturduğu dış kentler yer almaktadır. Bu sınıfta değerlendirilebilecek kalelerin en başında M.Ö. 9. yy'a tarihlenen Yukarı Anzaf Kalesi ve M.Ö. 8yy'ın ortalarına tarihlenen Van'ın Gürpınar ilçesinde inşa edilmiş olan Çavuş Tepe kaleleri gösterilebilir¹⁰⁸.

Kale mimarisine örnek teşkil edecek diğer bir grup ise başkent Tuşpa'dan farklı yönlerle giden askeri ve ticari yollar üzerine kurulan kalelerdir. Plan şeması olarak merkezi kalelere çok yakın olan yapılar ilk örneklerine nazaran biraz daha küçük yapılmışlardır. Urartu mimari geleneklerine bağlı olarak yapılan bu kaleler Urartu Devletinin kuruluş evresinde farklı yönlerle yapılan askeri seferlerde bir ikmal merkezi olarak orduya yardımcı olacak şekilde kullanılmıştır. Patnos yakınlarındaki Menua Kalesi, Aznavur Tepe bu amaçla kullanılan yapılara iyi bir örnek olarak gösterilebilir¹⁰⁹. Van'dan Özalp yoluyla Batı İran'a giden çok önemli ticari ve askeri

¹⁰⁶ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.48

¹⁰⁷ Altan Çilingiroğlu.. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.48

¹⁰⁸ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.48

¹⁰⁹ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.48

güzergâhı gözetleyen Yukarı ve Aşağı Anzaf kaleleri de aynı amaçla yapılmışlardır¹¹⁰.

Devlet yönetimi ve merkezi otoritenin konutu olarak temsil edildiği saray mimarisi de diğer tüm mimari örnekler gibi Urartu devlet yapılanması açısından büyük bir önem arz etmektedir. Hemen hemen tüm Urartu kaleleri içerisinde inşa edilen saraylarda standart bir plan şemasının ortaya konulduğu söylenemez. Bu plan şemasındaki farklılığı daha da keskin bir şekilde ifade etmek gerekirse birbiri ile aynı planda saray mimarisine bile rastlamak olanaksızdır¹¹¹.

Urartu tarihi araştırmalarına bakıldığında saray kompleksinin, inşa edilen her kale yapısı içerisinde yer aldığını söyleyebiliriz ve bu yapılara en erken örnek olarak da başkent Tuşpa'daki Van Kalesi gösterilebilir. Plan bakımından örnek teşkil edecek bir diğer yapı ise Patnos yakınlarında inşa edilen Giriktepe sarayı gösterilebilir. En erken tarihlere dayandırılan saray, plan olarak: Doğu batı yönünde 24 x 7.5 m. ölçülerinde bir dikdörtgen form sergilemektedir¹¹². Sarayın içinde çatıyı destekleyen sütunlar yer almaktadır. Kuzeyde yer alan bir koridor saray içi ana mekânlar ve mutfakı birbirinden ayırmaktadır. Kaleler içerisinde inşa edilen saraylar arazinin topoğrafik yapısı göz önüne alınarak konumlandırılmışlardır¹¹³.

Urartu Devleti'nin siyasi ya da sosyo-kültürel özellikleri göz önüne alındığında yönetici ve yönetilen arasında farklılığın açık bir şekilde görüldüğüne tanık olmaktayız. Öyleki Urartu kalelerinin plan ve şemalarına bakıldığında basit halk kitlelerinin barınması amacıyla bu yapılar içerisinde onlara ayrılan bir bölümün ya da parselin yer almadığını görmekteyiz¹¹⁴.

Yönetici sınıfın dışında kalan halk, ya kalelerin uygun eteklerinde ya kalelerin hâkim olduğu yakın çevrelerde ya da kalelerden bağımsız tarım arazileri yakınlarında kendilerine yaşam alanı inşa etmişlerdir. Yapılan bu inşa faaliyetlerinde yönetici sınıfın etkisinin olup olmadığı açık olarak bilinmemektedir. Halkın oturduğu

¹¹⁰ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s.49

¹¹¹ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 74

¹¹² Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 74

¹¹³ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 75

¹¹⁴ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 75

yerleşim alanlarında genellikle taş malzemenin varlığı yanı sıra plan olarak da dar sokakların ve ihtiyaca yönelik mekânların düzensiz olarak yapıldığını söyleyebiliriz¹¹⁵.

Yukarıda verilen bilgilerden hareketle; Urartu Uygarlığın da ortaya çıkan sınıfsal farklılıklar mimari örneklerle açık şekilde ortaya çıkmaktadır. Yapılan mimari eserler arasında Kral, yönetici yada din adamı gibi statü olarak üst sınıfta yer alan insanların kullandığı mekanlardan ele geçen ahşap eserler, toplumsal yapı ve sanatsal faaliyetlerin yansımaları hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle genel bir sanat algısı ortaya çıkarılmak isteniyorsa sanatın tüm dalları arasında bir bağlantı kurulması gerekmektedir. Mobilya sanatı hakkında ortaya koyduğumuz verilerin daha anlaşılır ve mukayese edilir hale gelmesi için mimari başlığını da çalışmamızda değerlendirip konuyu anlaşılır kılmak istemekteyiz.

Çalışmamızın asıl konusunu Urartu sanatında mobilya başlığı oluşturmaya rağmen, konu başlıkları arasında ölü gömme ve mezar tiplerine de değinilmiştir çünkü özellikle sanatsal ürünler arasında değerlendirdiğimiz mobilya örneklerine, mezarlarda ortaya çıkarılan ölü hediyeleri vasıtasıyla ulaşmak mümkün olmuştur. Bu bağlamda bizi Urartu sanatına yönlendirebilecek her başlık çalışma kapsamına alınmak istenmiştir.

Bu sebepten ötürü de, mimari başlığı altında değinilmesi gereken bir nokta da yaşanan dönemin gerek sosyal ve gerekse dini inançları hakkında aydınlatıcı bilgiler veren mezar mimarisi konusudur. Ölümden sonra yaşam inancının olması nedeniyle mezarlara bırakılan ölü hediyeleri arasında özellikle fildişinden yapılmış tahtların varlığı bilinmektedir. Altıntepe’de yapılan çalışmalar sonunda ele geçen mezar buluntularından anlaşıldığı üzere, Urartu mezarlarına fildişi ile süslenmiş tahtların ölü hediyesi olarak konulduğunu görmekteyiz. Bu nedenle Urartu mezar mimarisine çalışmamız içerisinde değinilmiştir.

Urartu devletinde mezar mimarisine bakmadan önce kısaca ölü gömme geleneklerine değinmek gerekmektedir. Ölü gömme merasimleri ile ilgili bilgiler yazılı kaynaklardan çok arkeolojik kazılardan elde edilen çeşitli buluntulardan

¹¹⁵Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 81

sağlanabilmektedir¹¹⁶. Ortaya çıkartılan mezarlar ve bu mezarların inşa edildiği nekropollerdeki veriler, kazılarda bulunan çeşitli betimli adak eşyaları veya kemer, miğfer, mühür gibi kişisel eşyalar üzerinde yer alan betimlemeler, Urartu ölü gömme gelenekleri konusundaki referans kaynaklarımızı oluşturmaktadır¹¹⁷.

Urartu mezarlarının yer aldığı mezarlık alanlarında, kaya mezarlarının içlerinde veya önlerinde yapılan tapınmalar önemli bir yer tutar. Son yıllarda özellikle Van-Kara Gündüz, Van Kalesi-Höyük, Dilkaya Höyük ve Ayanis Kalelerinde yürütülen arkeolojik kazılar, ölü gömme gelenekleri ile ilgili birçok bilginin günışığına çıkartılmasını sağlamıştır¹¹⁸.

Bilimsel arkeolojik kazılar yoluyla ortaya çıkarılan veriler, Urartu’da temelde iki farklı tarzda ölü gömme geleneğinin olduğunu kanıtlamıştır. Bu gelenekleri, yakmadan ve yakarak yapılan gömüler olarak sıralayabiliriz¹¹⁹. Bu şekilde yapılan gömüler: Birbirinden farklı mimari plan ve karakterdeki mezarlar içine yapılmışlardır. Ancak yakarak veya yakmadan yapılan gömüler için farklı bir mezar mimarisi gelişmemiş, aynı karakterde ve plandaki mezarlar içinde her iki tarz gömünün de yapılabildiği görülmüştür. Hatta bazı durumlarda aynı mezar içinde yakmadan ve inhumasyonun aynı anda uygulandığı görülmüştür¹²⁰.

Urartu mezarları, imparatorluk sınırları içinde hemen her yerde bulunmuştur. Ancak bilimsel çalışmalar, birkaç istisnanın dışında 1970’li yılların başında başlamıştır; fakat bunların sürekli olarak yağmalanmış olması, gün ışığına çıkartılacak bilgileri sınırlandırmıştır. İnşa edilen veya oyulan mezarlar, birkaç ana başlık altında toplanabilmektedir. Basit toprak mezarlar olarak adlandırılan bir grup mezar, hem yakma hem de yakmadan gömüler için kullanılmıştır. Toprak içine

¹¹⁶ Ferda Zorlu. (2009). Urartu Ölü Gömme Adetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı, Protohistoria ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, s: 63

¹¹⁷ Ferda Zorlu. (2009). Urartu Ölü Gömme Adetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı, Protohistoria ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, s: 63

¹¹⁸ Ferda Zorlu. (2009). Urartu Ölü Gömme Adetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı, Protohistoria ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, s: 63

¹¹⁹ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:87

¹²⁰ Ferda Zorlu. (2009) Urartu Ölü Gömme Adetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı, Protohistoria ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, s. 8

açılan bir çukura yerleştirilen ölümlerin etrafında taş ve kerpiçten yapılmış bir duvar yoktur bu tür korunmuş ve tahrip edilmemiş örneklere Van'da Dil kaya nekropol alanında, Van Kalesi-Höyük'te, Kalecik ve Ayanis Kalesi'nin doğusundaki nekropol alanlarında bulmak mümkündür. Genellikle ayaklarını karnına çekmiş (hocker) yerleştirilen ölümlerin yanlarında basit ölü armağanları bulmak mümkündür¹²¹.

Diğer bir farklı grup olan basit taş sanduka mezarlar toprak içine açılan bir çukurun etrafının taşlar ile çevrilmesi ve mezarın üzerinin bir veya birden fazla saltaşı ile örtülmesinden meydana gelmiştir¹²².

Anıtsal kaya mezarları, Urartu toplumundaki ölü gömme ve mezar anlayışının, muhtemelen soylular için geliştirilmiş bir grubunu oluşturur. Kaya mezarları dışında Urartuların ölümlerini hem normal bir biçimde hem de yakarak yeraltına, kesme taştan yapılan mezarlara gömdükleri bilinmektedir. Ancak özellikle kaya mezarları günümüze hemen hemen tümüyle soyulmuş durumda ulaştığı için, geleneğin ayrıntıları konusundaki bulgular ve yapılan öneriler, aynı topluma ilişkin olarak içinde insitu buluntularla saptanan oda mezarlarına dayanmak durumundadır. Bunların en iyi örneğini ise Altıntepe mezarları oluşturur. Ayrıca son yıllarda saptanan Adilcevaz, Dedeli, Kara Gündüz nekropollerinden bu konuda oldukça yeni ve ayrıntılı bilgiler elde edilmiştir¹²³.

Bu nekropol alanlarından Urartu Uygarlığı ahşap eser kataloğunda yer alabilecek eserler ortaya çıkarılmışken, özellikle Altıntepe III mezarında ceviz ağacından iki masa, dört ayaklı ağaç bir masa, bozulmaya uğramış durumda ağaç mobilya kısımları ve üzerindeki kutsal ağaç motiflerinin çok iyi korunduğu dört fildişi levha bulunmuştur¹²⁴. Toplumların dini inançlarına paralel olarak gelişim

¹²¹Ferda Zorlu. (2009). Urartu Ölü Gömme Adetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı, Protohistoria ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, s.11

¹²²Ferda Zorlu. (2009). Urartu Ölü Gömme Adetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı, Protohistoria ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, s.11

¹²³Ferda Zorlu. (2009). Urartu Ölü Gömme Adetleri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bilim Dalı, Protohistoria ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, s.11

¹²⁴Davut, Yiğitpaşa. (2010). Urartu Ölü Gömme Gelenekleri ve Ölümle İlgili Ritüeller. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (25), 191

gösteren nekropol alanlarından elde edilen ölü hediyeleri vasıtasıyla, ortaya çıktığı dönemin; sosyal, siyasi ve kültürel yaşamı ile ilgili bilgilere ulaşmaktayız.

1.5.2.2. Urartu sanatında yontu

Urartu sanatı içerisinde yer alan bir diğer öge ise yontu sanatı başlığı altında değerlendirilmesi gereken taş plastik eserlerdir. Bu alandaki eserlerin kısıtlı olması konuyla ilgili bilgi eksikliğine sebep olmaktadır¹²⁵. Günümüzde yapılan araştırma ve kazı sonuçlarına göre ortaya çıkarılan sınırlı sayıdaki birkaç eser bilgi eksikliği düşüncesini destekler niteliktedir¹²⁶. Güncel olarak varlığı bilinen bir örnek dışında bu alanda sayılabilecek başka bir eser yoktur. Bu eser Gürcistan müzesinde saklanan ve Van'dan götürüldüğü bilinen bir insan heykelidir. Söz konusu bu heykelin baş ve ayak kısmı eksik olmasına rağmen, eserin korunan yüksekliği 1,28 m. dir. Heykel sakallı ve ayakta duran bir kişiyi tasvir etmektedir¹²⁷.

Urartu sanatı içerisinde değerlendirilen bu alt başlığa ait kalıntıların sayıca az olması Urartu'nun bu alandaki eserlerinin az olduğu anlamına gelmemelidir; çünkü Assur yıllıklarından edinilen bilgilere göre Urartu üzerine yapılan seferler sırasında ortaya çıkan yağmalardan elde edilen ganimetler arasında tunçtan yapılmış birçok heykelin ve kabartmanın Assur ülkesine götürüldüğü bilgisine ulaşmaktayız¹²⁸. Assur kralları tüm bu yağmalar sırasında oluşan sahneleri, kendilerine ait tasvirli sanat eserlerine de yansıtarak yaptıkları yıkımı bir kez daha ortaya koymuşlardır.

Tüm bu verilere dayanarak Urartu sanatında heykel sanatının erken dönemlerden itibaren var olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca plastik eser olarak ortaya konulan çalışmaları mobilya eser grupları içerisinde de görmek olasıdır. Bazen bir sandalyenin ayağı ve bazen de bir tahtın ayağı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. İşte tam bu noktada Urartu yontu sanatıyla mobilya işçiliği arasında bir yakınlık

¹²⁵TaciserTüfekçi. (1988) Urartu Dininin Devlet Yapısına Ve Sanata Etkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul. s: 188

¹²⁶Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 137

¹²⁷Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 137

¹²⁸Altan Çilingiroğlu.. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 137

derecesinden söz edebiliriz¹²⁹. Bu nedenle çalışmamızda yontu başlığı da değerlendirilmiştir.

Van'ın Gevaş ilçesi yakınında bulunan aslan protonu yüksekliği 2.45 m. genişliği ise 1.00 m'dir ve Van yakınında Garibin Tepede bulunan ve andezit taşından yapılmış üç aslan protonu Urartu plastik sanatı içerisindeki anıtsal hayvan heykellerinin göstergesidir¹³⁰.

Yapılan bu eserlerin bazıları, yapıların iki yanında veya bazı mekânların duvar ya da payelerinin süslemesinde kabartmalı taş bloklarında kullanıldığı görülmektedir. Bu tür eserlere en güzel örnek bugün Van müzesinde sergilenen ve yayınlarda "Adilcevaz Kabartması" olarak bilinen örnektir¹³¹. Eserde bir boğa üzerinde ayakta duran Tanrı Teişeba resmedilmiştir. Tanrı burada sağ ayağını boğanın başına basarken, sol ayağını da boğanın sırtına basar şekilde tasvir edilmiştir. Teişeba'nın başında, tepesinde çift volütlü bir güneş kursu ve iki yanında boynuz olan silindirik bir başlık bulunmaktadır¹³². Teişeba sağ elinde bir mızrak ucu ya da bir bitki taşıırken, sol elinde ise bir kâse tutmaktadır¹³³. En az altı taş bloğundan oluşan kabartmanın yüksekliği 3.5 m.'yi bulmaktadır. Eserin tarihlenmesinde kolaylık sağlayan en önemli bilgi ise kullanıldığı yer olarak kabul edilen Kef Kalesi'dir. Bu bilgiye dayanarak eseri M.Ö. 685-645 tarihlerine bağlamak mümkündür¹³⁴.

Bu alanda bir diğer önemli örnek ise muhtemelen Adilcevaz örneklerinden daha erken bir tarihe dayandırılan Savaş Arabası motifi olarak adlandırılan eserdir¹³⁵. Taş plaka üzerine içinde sürücüsü olmayan bir savaş arabası ve arabayı çeken atların ayakları altında yerde yatar biçimde sahnelenen iki düşman askeri resmedilmiştir¹³⁶.

¹²⁹ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 137-140

¹³⁰ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s: 137

¹³¹ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:139

¹³² Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:140

¹³³ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:140

¹³⁴ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:140

¹³⁵ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:140

¹³⁶ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:140

Arabanın kasası küçük ve dikdörtgendir ve arabanın altı ispitli tekerlekleri dikkat çekmektedir. Eserde yer alan atların gemleri yoktur. Bu eserde sergilenen birçok stilistik öğenin Urartu sanatına Kuzey Suriye'den geçmiş olduğu düşünülmektedir¹³⁷.

Urartu Devleti sanatsal öğeler içerisinde çok fazla örnekle temsil edilmeyen; ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi yontu alanında Urartu Uygarlığı'nın bir kırsılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu durumun en önemli sebebi ise yaşanan dönemde Doğudan gelen Assur Uygarlığı'nın Anadolu, dolayısıyla Urartu üzerine yaptığı seferler sırasında Urartu Uygarlığı'na ait yontu örneklerini ganimet olarak almaları ve bir kısmının da tahrip edilmesidir. Ancak saydığımız tüm bu olumsuzluklara rağmen Urartu Uygarlığı'nda var olan yontu sanatının ortaya çıkarılan Urartu mobilya eserlerinde hayat bulduğunu görmek mümkündür.

Eserlerde görülen hayvan figürü örnekleri Urartu mobilya sanatı ile yontu sanatı arasında aslında önemli bir ilişkinin olduğunu kanıtlamaktadır. Özellikle mobilya formalarının bacaklarında görülen hayvan başı şeklinde sonlananlar sadece mobilya üretimini işaret etmeyip aynı zamanda bu hayvan figürlerinin oluşturulmasında kullanılan yontu şekillerinede dikkat çekmektedir. Mobilya ustalarının bu eserlerin yontu kısımlarına ayrı bir özen gösterdikleri, ortaya koydukları eserlerdeki işçiliklerden anlaşılmaktadır. Yontu işlemi sırasında alet kullanımı da mobilya üretimi ile yontu sanatı arasındaki bağı güçlü kılmaktadır. Ortaya konulan eserler, bu eserlerin işlenişi ve kullanılan malzeme ile oluşturulan kompozisyon gibi özellikleri ele alındığında bu eserlerin sanatsal anlamda hiç de küçümsenemeyecek kadar önemli eserler olduğu tezini destekler niteliktedir.

¹³⁷ Altan Çilingiroğlu. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:141

1.5.2.3. Urartu sanatında maden işlemeciliği

Çalışmamızın konusunu her ne kadar Urartu sanatında mobilya başlığı oluştursa da Urartu Uygarlığı'nın sanat anlayışındaki bütünlüğünü kuramsal çerçevede verebilmek adına diğer sanat dallarının gelişimini etkileyen bunun yanında günümüze ulaşabilen madeni eserlerin, Urartu dönemi sanat eserleri hakkında önemli ipuçları vermesi çalışmamız içerisinde maden işlemeciliğinin de yer almasında etkili olmuştur.

Urartu Uygarlığı mobilya sanatı konusunda yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde, direkt olarak malzemenin kendisine ulaşamasak ta dolaylı olarak parçadan bütüne yaklaşımı ile bütüncül bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Bu noktadan hareketle: Urartu Uygarlığı mobilya eserlerinin tanımı tasnifi ve yorumlaması yapılırken özellikle madeni eserler önemli bir kaynak oluşturmuştur. Bilimsel çalışmalar neticesinde elde edilen veriler ışığında, ortaya çıkan sonuçlara bakarak Urartu Uygarlığı'nın sanat anlayışı içerisinde maden kullanımının fazla olduğu ve aynı zamanda maden işlemeyi bilen usta zanaatkarların da olduğunu söyleye biliriz¹³⁸. Ancak maden sanatında ileri bir seviyeye sahip olan Urartulu ustaların ellerinden çıkan eserlerin 1970'li ve 1980'li yıllarda birçok kaçak kazı sonucunda yurt dışına çıkarılmış olması belki de bu konudaki bilgilerimizi kısıtlar nitelikte bir durumdur. Bu sebeple metal buluntu kapsamında değerlendireceğimiz örneklerle ulaşmak zorlaşmıştır. Diğer taraftan yurt içinde kalan metal eserlerin ise literatüre çok yaygın bir şekilde kazandırılmamış olması bu konu hakkındaki yorumlarımızı kısıtlamaktadır¹³⁹.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen asıl konunun anlaşılması adına çalışmamızda maden işlemeciliği konusuna da vurgu yapmak ihtiyacı doğmuştur.

Maden üretimi ve ergitilmesindeki başarı, askeri alanda olduğu kadar küçük el sanatlarının ve maden işlemeciliğinin gelişimine de katkı sağlamıştır. Urartuların

¹³⁸ Ayla Baş.(2008).Urartu Maden Sanatında Kalkan, Miğfer ve Sadaklar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van. s: 20

¹³⁹ Kazım Serdar Girginer. (2018) Geç Hitit Dönemi Tasvir Sanatında Mobilyalar. Bilgin Kültür Sanat Yayınları Ankara.s.138

maden işlemedeki başarıları bugün dünyanın birçok müzesinde sergilenen madeni eserlerin kaliteli işçiliğinden de anlaşılmaktadır¹⁴⁰.

Urartu Krallığı'nın kurmuş olduğu görkemli kalelerdeki, tapınak ve saray görevlilerinin denetimi altındaki işliklerde üretilen ve başta; Türkiye olmak üzere Avrupa, İsrail, İran, Rusya, Amerika ve Japonya müzeleriyle koleksiyoncuların elinde bulunan çeşitli bronz eşya ve silah, Urartu Krallığı'nın bronz endüstrisinde çok geliştiği aynı zamanda o dönemde Akdeniz Dünyası'na bronz eser gönderecek kadar üretim fazlasına sahip olduğu kanaatini oluşturmaktadır¹⁴¹.

Urartular egemenlik kurdukları sahalarda yer alan zengin maden kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak ellerinde bulunan bu imkânı, kurmuş oldukları devletin her alanında, ordudan günlük hayata, tarımdan mimariye ve sanata kadar özgün eserler ortaya koyarak kullanmışlardır¹⁴². Buradan da anlaşılabacağı üzere toplumların kalkınmalarını belirli alanlarla kısıtlamak doğru değildir. Çünkü her hangi bir alanda kalkınmanın, beraberinde diğer alanları da etkilediğini söyleye biliriz.

Van bölgesinde yer alan Toprakkale, Kayalidere, Çavuştepe, Anzaf, Ayanis ve Ermenistan'daki Karmir Blur, Arin Berd, İran'da Batsam vb. Urartu merkezleri ile Van-Altın-tepe, Van-Kalecik, Yonca Tepe, Liç, Dedeli, Adilcevaz, Habib Uşağı ve Burma geçit gibi nekropollerde yapılan arkeolojik kazılarda Urartu'nun maden sanatı ve işlemeciliğine kaynak oluşturacak çok sayıda madeni eser ele geçirilmiştir¹⁴³.

Maden sanatını, sahip olduğu hammadde ve bu alanda yetişmiş zanaatkarlar aracılığıyla belki de zirve noktasına çıkartan Urartu Uygarlığı en dikkat çekici ürünlerini bakır kalay alaşımı olan tunç eserlerle ortaya koymuştur. Doğu Anadolu bakır yatakları açısından zengin olmasına rağmen, kalay bulunmamaktadır. Bu maden ise Afganistan ve Orta Asya'dan getirilmiş olmalıdır.

¹⁴⁰İsmailAyman. (2005). Urartu Bronz Kemerleri Ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafeti Sahneleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, s: 8

¹⁴¹İsmailAyman. (2005). Urartu Bronz Kemerleri Ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafeti Sahneleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, s: 8

¹⁴²Hanifi Biber. (2011). Urartu: Doğuda Değişim = Urartu: Transformation In The East, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s:234

¹⁴³Hanifi Biber. (2011). Urartu: Doğuda Değişim = Urartu: Transformation In The East, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s:234

Bu durum gösteriyor ki uygarlıkların sanatsal gelişim süreçleri beraberinde de etkileşim sürecini doğurmaktadır. Bunun yanısıra Anadolu kaynaklı kalay yataklarının varlığı; 1987 yılında Kestel, Niğde-Çamardı İlçesi Celaller Köyü Sarıtuza mevkiinde yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda tespit edilmiştir¹⁴⁴.

Biçem ve ikonografide belirgin bir Assur etkisi olmasına rağmen Assur'dan bilinen öykücü anlatım çok azdır. Bu nedenle Urartu sanatı doğrudan doğruya Assur'dan etkilenmiş olmaktan çok, Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya kaynaklı ortak bir sanat anlayışı geliştirmiştir¹⁴⁵.

Urartu madencileri, tuncu hem dökme ve hem de dövme olarak iki teknikte işleyebiliyorlardı. Maden işlemesi kalelerde sarayın emrinde ve sipariş üzerine çalışan büyük atölyelerde yapılmaktaydı. Bu atölyelerde en çok kullanılan üretim şekli döküm tekniği olmuştur¹⁴⁶. Özellikle Cire Perdue denen bir teknikle içi boş heykelcikler de üretilmekteydi. Bu teknikte ilk olarak dökümü yapılacak figürün balmumundan bir modeli yapılıyor, sonra bu modelin üzeri hassas bir kil tabakasıyla kaplanarak kalıp ortaya çıkarılıyordu¹⁴⁷. Daha sonra bu kalıp ısıtılarak içteki balmumu eritilip dışarı akıtılıyordu. İçi boşaltılmış kalıp hazır duruma getirilince içerisine eğritilmiş tunç dökülüyor ve bu şekilde beklemeye bırakılan kalıp soğuyuncaya kadar bekleniyordu. En son aşamada ise soğuyan tunç, üzerindeki kil kalıp kırılarak istenilen teknikte yapılmış olan tunç eser ortaya çıkarılıyordu¹⁴⁸.

Urartu maden üretim teknikleri arasında döküm tekniği yanında, dövme tekniği de sık kullanılan bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁴⁹. Dövme tekniği, insanoğlunun madeni işlemeyi keşfetmesiyle beraber uygulana gelen bir yöntemdir.

¹⁴⁴ Ergün, Kaptan. (2012). Kestel'den Önemli Bir Buluntu, 27. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Malatya, s. 45-46

¹⁴⁵ Osman Emre Köse. (2008). Erzurum Arkeoloji Müzesinde Bulunan Urartu Dönemine Ait Madeni Bilezik ve Pazbentler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Adana, s.26

¹⁴⁶ Veli Sevin. (1989). "Urartulara Ait Dünyanın en Eski Karayolu", Anadolu Araştırmaları Dergisi, Sayı: 11, s: 219

¹⁴⁷ Veli Sevin. (1989). "Urartulara Ait Dünyanın en Eski Karayolu", Anadolu Araştırmaları Dergisi, Sayı: 11, s: 219

¹⁴⁸ Veli Sevin. (1989). "Urartulara Ait Dünyanın en Eski Karayolu", Anadolu Araştırmaları Dergisi, Sayı: 11, s. 219

¹⁴⁹ Vedat Timur (2011). Van Müzesi'ndeki Urartu Bilezikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı Van, Bilezikleri s: 9

Metal tavlamanın, yani madeni ısıtarak yumuşatıp, işlenir hale getirmenin keşfedilmesinden sonra, büyük boyutlu metal parçaların da dövülerek işlenmesi mümkün olmuştur. Öncelikle bakır gibi yumuşak madenlerin eritilerek levha haline getirilmesi ile gelişen dövme tekniği bu metal levhaların çekiçlerle vurularak işlenmesidir¹⁵⁰. Urartu Uygarlığı'nda maden işleme sanatının gelişmesi sadece maden üretimi hakkında bilgi vermez aynı zamanda metal levhalar, plaklar vb üzerine işlenen sahneler uygarlığın birçok alanıyla ilgili ipucu vermektedir.

Bakır ve alaşımları soğuk halde uzun süre çekiçlediğinde zamanla çatlar, kırılır ya da kopar. Ancak ısıtıldığında plastik özelliği arttığı için daha kolay ve zarar görmeden işlenebilir. Bu teknikte, yumuşaması için ısıtılan metal, hemen soğuk suya daldırılarak ılık hale getirilir. Ani soğuma ile metal %25 daha yumuşak bir yapıya bürünür. Dövüldükçe sertleşir ve tekrar ısıtılır¹⁵¹.

Dövme tekniğinin gelişmesinde büyük bir aşama olan, tüm bu işlemler bütününe “tavlama” denir. Tavlama odun veya odun kömürü ateşinde açık ocaklar üzerinde gerçekleştirilir. Zamanla dövme tekniğinde “damast tekniği” denilen farklı yöntemlerde uygulanmıştır¹⁵². Dövme tekniği için sert bir maden olan demir daha çok tercih edilmiştir. Bu teknikle kazma, kürek, yaba, balta, balyoz, çekiç, murç, çivi gibi aletlerin üretildiği gözlenmektedir. Bunun yanında Urartulara ait kalkan, miğfer, sadak, kazan, kâse, testi, bakraç gibi ince cidarlı eserler dövme tekniği ile yapılmış olmalıdır¹⁵³.

Urartu maden işlemeciliğinde eserlerde uygulanan yapım tekniği ile birlikte birden fazla da bezeme tekniği kullanılmıştır. Bu tekniklerin başlıcaları: Metaller üzerine çelik kalemlerle yazı ve şekiller çizme ya da oyma biçiminde yapılan kazıma,

¹⁵⁰Vedat Timur (2011). *Van Müzesi'ndeki Urartu Bilezikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı Van, Bilezikleri Bilezikleri s: 10

¹⁵¹Vedat Timur (2011). *Van Müzesi'ndeki Urartu Bilezikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı Van, Bilezikleri Bilezikleri s: 10

¹⁵²Vedat Timur (2011). *Van Müzesi'ndeki Urartu Bilezikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı Van, s: 10

¹⁵³Vedat Timur (2011). *Van Müzesi'ndeki Urartu Bilezikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı Van, s: 10

damıtma yöntemi ile hazırlanmış altın veya gümüş taneciklerinin takı üzerine bir şekil oluşturacak tarzda yan yana lehimlemesiyle elde edilen granülasyon¹⁵⁴; bir metalin üzerinin başka bir metalle kaplanması şeklinde uygulanan kaplama (varak) ve metallerin tel şekline getirilerek eserler üzerinde süsleme amaçlı kullanılması şeklinde uygulanan telkari tekniğidir¹⁵⁵.

Tüm bu tekniklerin kullanılarak yapıldığı bilinen kemerler, üzerinde yer alan sosyal ve siyasi içerikli sahnelerde yer alan mobilya örnekleri, metal işçiliğinin mobilya sanatı hakkında somut veriler ortaya koyduğunu dolayısıyla araştırma konumuza yön veren başka bir alan olduğu tezini destekler niteliktedir. Bu sebepten yola çıkılarak Urartu sanatı içerisinde önemli bir yere sahip olan metal işçiliğine değinme gereksinimi duyulmuştur¹⁵⁶.

1.5.2.4. Urartu sanatında marangozluk ve ahşap

Ahşap, tarih boyunca insan yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Paleolitik dönemden günümüze kadar ahşap önemli bir yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. İnsalar günlük yaşamlarında ahşabı hem yapı malzemesi olarak hemde alet, silah ve mobilya üretimi için kullanmışlardır¹⁵⁷. Buna ilaveten ahşabın insanlar tarafından ısıtma ve pişirme içinde kullandıkları bilinmektedir¹⁵⁸.

Ahşabın tarih öncesi dönemlerde işlenmesi daha kolay olduğu için tercih edildiği bilinmektedir. Ancak gelişen yaşam koşulları ile birlikte ortaya çıkan teknolojik göstergeler artık ahşabın da üretim teknolojilerini geliştirmiştir. Özellikle Neolitik dönemde başlayan üretim faaliyetleri, ahşap malzeme ile birlikte taş ve bakır işçiliğininde geliştiğini göstermektedir. Ahşap malzeme tarihsel süreçte

¹⁵⁴Vedat Timur (2011). *Van Müzesi'ndeki Urartu Bilezikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı Van, s: 12

¹⁵⁵Vedat Timur (2011). *Van Müzesi'ndeki Urartu Bilezikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı Van, s: 13

¹⁵⁶Ayla Baş.(2008).Urartu Maden Sanatında Kalkan, Miğfer ve Sadaklar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Van. s: 20

¹⁵⁷Youngs Robert L. (2001) History, Nature and Products of Wood, Forest and Forest Plants, 2.

¹⁵⁸Michael H. Freeman, Todd F. Shupe, Richard P. Vlosky and H.M. Barnes. (2003). Past, Present and Future of the Wood Preservation Industry, Forest Product Journal, 53(10), s:8

öncelikli olarak basit alet yapımında, araba tekerlekleri üretiminde ve mobilya üretiminde birincil malzeme olarak kullanılmıştır¹⁵⁹. Yukarıda bahsedilen ahşap konusundaki teknolojik gelişmelerle birlikte marangozluk mesleği ortaya çıkmış ve daha sanatsal aynı zamanda ince işçilik verilmiş profesyonel eserler ortaya konulmuştur.

Ahşap özellikle insanların yer değiştirmeleri sırasında önemli rol oynamıştır. M.Ö. 7000'li yıllara kadar Kuzey Avrupa'da ahşabın bu amaçla kullanıldığına dair izler görülmektedir. Marangozluğun gelişmesi ile birlikte insanların ticari faaliyetlerinde önem kazanan ahşap, özellikle deniz ticaretinde gemi yapımında kullanılmıştır. Ahşap malzemelerin bol olduğu bölgelerde insanlar tarafından tercih edilmeye devam etmektedir¹⁶⁰.

Marangozluk sanatı, ağaç işleme için özel geliştirilmiş aletler yardımıyla ağacı, tahtayı işleyip istenilen şekle çevirme ve parlatma işlemidir. Ahşabın malzemesi doğada kolay bulunup kolay işlenebildiğinden, bu sanatın, en eski sanatlardan biri olduğu bilinmektedir¹⁶¹. Tarih öncesi dönemlerde bile ahşap, yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Yakınoğu coğrafyasına baktığımızda özellikle Mezopotamya bölgesinde ahşabın kullanımına dair izleri görmekteyiz.

Ahşaptan üretilen mobilya eserlerinin süslü bir şekilde yapıldığını ancak özellikle Akdeniz uygarlığı (Mısır) ile bir kıyaslama yapıldığı zaman ahşap süslemenin Mısır bölgesinde daha uyumlu ve dengeli olduğu söylenebilir. Bu uyumluluk daha çok bölgenin sahip olduğu iklim özellikleri ile yakın ilişkilidir. Hem malzeme temini hemde işlenecek malzemenin daha kullanışlı olması dengeli bir üretim safhasını meydana getirmektedir. Yakınoğu'da ahşap kullanımı sonraki dönemlerde azalmıştır ve ahşabın yerini daha çok metal eşyalar almıştır. Ayrıca ahşap, işlenmesi dekoratif amaçla kullanılması açısından yumuşak bir malzeme olduğu için mobilya üretiminde de tercih edilmektedir¹⁶². Ahşap işlemeciliğinde en

¹⁵⁹ İlker Usta. (2015). Ahşap üzerine betimlemeler: kültürlerarası etkileşim aracı olan ahşabın “değerli bir nesne” olarak kabul edilip özümsemesi (ahşabın evrenselliği). Selçuk Üniversitesi Dergisi Özel Sayı – 1 s:20

¹⁶⁰ Youngs Robert L. (2001) History, Nature and Products of Wood, Forest and Forest Plants, 2.

¹⁶¹ MEB (2012) Sanat Ve Tasarım – Ahşap, Taş Oyma s:3

¹⁶² Murat Çelik. (2013). Ahşap malzemenin iç mekan ve mobilya tasarımında kullanımı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı, İstanbul, s:3

çok reçineli ağaçlar (köknar, ladin, yalı çamı, sarıçam, melez ve sedir), yapraklı ağaçlar (meşe, kayın, ceviz ve kavak) kullanılmıştır¹⁶³.

Öte yandan ahşap malzeme işlemeciliğinde farklı figürler ile eserler ortaya konulmaktadır. Bu figürlerin başında hayvan figürleri yer alırken, insan figürleri, bitki motiferi kullanılmıştır. Söz konusu figürlere bakıldığında konumuzla ilişkili olarak Urartu sanatı mobilya eserlerinde fazlaca görülen hayvan figürlerinin özellikle mobilyaların ayak kısımlarında ön plana çıktığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak Urartu mobilya sanatında hayvan figürlerine değinmenin yerinde olacağını düşünmekteyiz.

Hayvan figürü genellikle koltuk, sandalye ve sehpa türü mobilyaların ayak kısımlarında oldukça fazla kullanılan bir süsleme çeşididir. Bunun yanı sıra değişik şekillere sahip özellikle masa ayaklarında kullanılan hayvan figürlerine rastlamak mümkündür. Ayrıca tarihsel gelişim sürecine baktığımızda ahşap malzeme kullanılarak hediyelik eşya, süs eşyası ve duvar apliği şeklinde hayvan figürünün işlendiği birçok esere rastlamak mümkündür¹⁶⁴.

Girginer yapmış olduğu doktora tez çalışmasında Urartu mobilya işçiliğini ve ortaya çıkan eserleri, diğer sanat dallarından ayrı bir yerde tutmakatadır. Bu durumdan hareketle diyebiliriz ki Urartu Uygarlığı sanat eserleri arasında mobilya alanında ele geçirilen eser sayısının az olması ahşap eserleri özel kılmaktadır. Urartulu ustalar aslında iyi oldukları metal işleme sanatını daha da geliştirerek, özellikle kemer ve levhalar üzerine işledikleri sahnelerle, günümüzde somut olarak ulaşamadığımız ahşap eserler hakkında bilgi sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır.¹⁶⁵

Urartu sanatı içerisinde değerlendirdiğimiz mobilya eserleri ahşap işçiliği hakkında referans olabilecek bir konumdadır. Ancak bu eserlerin yapımında kullanılan malzemenin yoğun olarak organik oluşu sebebiyle günümüze ulaşmasının

¹⁶³MEB (2012) Sanat Ve Tasarım – Ahşap, Taş Oyma s:3

¹⁶⁴MEGEP. (2007). Ahşap Teknolojisi Tabii Şekil Oyma, Ankara.

¹⁶⁵Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:41

güç olması yanında, bu eserler üzerinde kullanılan ahşap işçiliği hakkındaki bilgilerimizin de sınırlı kalmasına sebep olmaktadır. Bu anlamda yorum yapma alanımız diğer alanlara nazaran çok daha kısıtlıdır¹⁶⁶.

Yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden kaynaklı Urartu mobilya eserlerinin özellikle geç Hitit eserlerine nazaran çeşitlilik göstermemesinin altında yatan en önemli faktör Urartu kabartmalı taş eserlerinin azlığı ve bu eserlerde mobilya tasvirlerine fazla rastlanılmamasıdır¹⁶⁷.

Ahşap malzeme, Urartu Uygarlığında farklı alanlarda ve farklı amaçlarda kullanılmıştır. Bazı zamanlarda bir masa ya da sandalye olarak, bazı durumlarda siyasi ya da dini figürinin oturduğu taht olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir kullanım alanı ise mimarlık eserleri olmuştur. Bu malzemenin farklı alanlarda tercih sebebi olması, gerek işleminin kolay oluşu gerekse bölgede hammadde olarak fazla olması gibi etkenleri akla getirmektedir.

Urartu sanatında ahşap sadece mobilya eserlerinin üretiminde kullanılmamış, aynı zamanda mimari alanında taş ve kerpiç ile birlikte yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Ahşap ürünler avlu ya da apadanalarda üst yapıyı taşıyan elemanlar şeklinde kullanılmakla beraber yatay olarak duvar örgüsü içerisinde de yer almıştır¹⁶⁸.

Ahşap malzemenin çeşitli alanlarda kullanımına örnek olarak; bir Urartu yerleşimi olan Ayanis Kalesi'nin tapınak alanını verebiliriz. Muhtemelen bir yangın geçirmiş tapınakta yapılan incelemeler sonucunda yapının üst kısmında, çeşitli ağaç kalıntılarına rastlanmıştır¹⁶⁹. Ayrıca mimari yapıların girişinde yer alan kapıların ahşap malzeme ile yapıldığı ileri sürülmektedir. Bu tezi kanıtlayan verilerin başında

¹⁶⁶Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:41

¹⁶⁷Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:41

¹⁶⁸Ayla Baş. (2016). Urartu Mimarisinde Malzeme ve Teknik, Uluslararası Amisos Dergisi, 1(1). s:53

¹⁶⁹Ayla Baş. (2016). Urartu Mimarisinde Malzeme ve Teknik, Uluslararası Amisos Dergisi, 1(1). s:53

kazı alanlarından ele geçen yanmış ahşap malzemeler ve kapı mil yuvalarını sayabiliriz. Buna örnek olarak Karmir Blur'da ana giriş kapısının ahşaptan olduğu ayrıca bu kapının üzerinde olasılıkla demir ve bronz plakaların yer aldığı savunulmaktadır¹⁷⁰. Aynı zamanda birkaç örnek dışında günümüze ulaşmamış olan ve Eskiçağda kullanılmış atlı arabaların da genellikle ahşaptan üretildikleri bilinmektedir. Bu nedenle araba aksamlarıyla ilgili bilgilerimizin çoğu, arkeolojik kazılarda çıkmış birkaç metal parça dışında daha çok, kabartma ve tasvirlerin yorumlanmasından gelmektedir. Özellikle Urartu'da kemer, kalkan vb. tunçtan yapılmış nesneler üzerindeki kabartmalarda araba tasvirlerine sıklıkla rastlanır¹⁷¹. Özellikle askeri faaliyetlerde kullanılan arabaların üretim aşamaları değerlendirildiğinde, farklı coğrafyaların araba üretimlerinde çok yakın benzerlikler görülmektedir. Tekerleklerin boyutlarından, arabanın genişlik ve uzunluğuna kadar birçok kısmında, ortak ölçeklerin kullanıldığı görülmektedir. Yakın Doğu, Akdeniz Dünyası ve hatta Uzak Doğu'da ki örnekler bu benzerliği destekler niteliktedir. Urartu uygarlığında da ilk örneklerin ahşap üretim olduğu ancak; sonraki dönemlerde maden işçiliğindeki gelişmelere paralel olarak araba tekerlerinin metal malzeme kullanılarak yapıldığını görmekteyiz. Ahşap malzemenin üretim öncüllerinden birisi olan arabalar, uygarlıkların savunma alanlarında önemli bir paya sahip olmuşlardır. Bu noktadan hareketle ahşap malzeme sadece günlük yaşamda kullanılan bir meta olmaktan çıkmış, aynı zamanda da askeri faaliyetlerde de kullanılmıştır¹⁷².

1.5.3. Urartu Sanatında Mobilya

Urartu sanatı başlığı altında değerlendirilen ve çalışmamızın asıl konusunu oluşturan, Urartu mobilyacılığına işaret eden ve bu konuda bilgi sahibi olmamıza

¹⁷⁰ Ayla Baş. (2016). Urartu Mimarisinde Malzeme ve Teknik, Uluslararası Amisos Dergisi, 1(1). s:53

¹⁷¹ Erkan Konyar (2006). Anıtsal Kaya İşaretleri"? Atlı Araba Yapım Teknikleri Üzerine Yeni Görüşler. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler, s:2

¹⁷² Erkan Konyar (2006). Anıtsal Kaya İşaretleri"? Atlı Araba Yapım Teknikleri Üzerine Yeni Görüşler. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler.s;3

olanak sağlayan, mobilya malzemesi öncelikli olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Özellikle insutu şekilde bulunan örneklerden yola çıkılarak hem malzemenin kendisi hem de kullanılan hammadde tanımlanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda ortaya konulan örneklerden de anlaşılacağı üzere fildişi ve ahşap mobilya örneklerinin ön planda verildiği söylenebilir¹⁷³. Bu veriler ışığında mobilya kavramı içerisinde taşınabilir örnekleri kısaca tanımlayarak, konunun daha net bir şekilde anlaşılması amaçlanmaktadır.

Urartu Uygarlığına ait ahşap buluntu veren merkezlerin başında Van (Tuşpa ve Toprakkale), Erzincan (Altıntepe) ve Karmir Blur (Erivan, Ermenistan) gelmektedir. Bu merkezlerden ele geçen kemerler üzerinde yer alan ahşap mobilya örneklerine baktığımızda, kemerlerdeki tasvir bandında işlenen sahnenin muhtemelen bir şölen yada kutlamayı gösterdiği söylenebilir. Sahnede; en sol köşede sahnenin merkezini oluşturan, elinde içki kabı bulunan ve bir taht üzerinde oturan figürünün karşısında sunu yapan bir diğer figürin yer almaktadır. Figürlerin sıralı olarak verildiği sahnenin sağ köşesinde ise kanatlı yaratıklar yer almaktadır. Betimlemesi yapılan bu sahneden yola çıkarak mobilyaların sosyal yaşamda günlük kullanımına işaret eden iyi bir örnek olduğunu söyleyebiliriz (**Resim 16**).

Yukarıda anılan merkezlerde ele geçirilen bir damga mühür üzerinde yer alan sahnede ise; sahnenin sol tarafında arkalıksız taht üzerinde oturur vaziyette verilen figürünün sosyal statü olarak üst düzey bir yöneticiye ait olduğunu yorumlayabiliriz. Bu sahnede ayrıca konumuzla ilgili çapraz bacaklı masa örneğini de görmek mümkündür (**Resim 17**).

Mobilya örneklerinin varlığına işaret eden bir diğer örnek ise; ele geçirilen, Kenar bordürleri tam olarak korunamamış bir Adak levhası üzerinde; kolluksuz olarak verilen arkalıklı bir taht örneğine rastlamaktayız (**Resim 18**). Konumuzla ilgili bazı örneklere de madalyonlar (**Resim 19**) üzerinde rastlamaktayız. Ele geçirilen bir madalyon örneği üzerinde yer alan sahnede; arkalık kısmı dik ve kolluk kısmı belirgin olarak verilen bir taht üzerinde oturur vaziyette verilen figürünün hemen

¹⁷³Claudia Gruber. (2004).Möbeldekoraus Elfenbein Zur Rekonstruktion von Schnitz verzierungen an alt orientalischen Möbeln, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dissertationen der Fakultät für Kulturwissen schaftender Ludwig-Maximilians-Universität Münchenss, München, s.9-10

önünde yer alan başka bir figürin tarafından tahtta oturan figürine bir sunu yapıldığını görmekteyiz. Urartu mobilyacılığının gelişim safhasında kültürel etkileşimlerin payı çok büyüktür. Bu anlamda özellikle Geç Hitit mobilya sanatıyla olan etkileşim ortaya çıkan özgün Urartu Sanatında önemli bir paya sahiptir. Geç Hitit Sanatının oluşmasında da Geç Assur Sanatı önemli bir unsurdur. Urartu Sanatı üzerinde Geç Hitit eklilerine baktığımızda özellikle dikey bacaklı, düz oturma alanları ve tek kayıt destekli masalar, Urartu sanatı içerisinde de görülmektedir. Bu noktadan hareketle, M.Ö.9 yy'da özgün bir yapıya kavuşan Urartu sanatı, bu noktaya gelene kadar Geç Hitit Sanatından önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu etkileşimin her iki uygarlık için çıkış noktası ise Geç Assur devleti sanatsal gelişmeleri olmuştur¹⁷⁴

Yukarıda verilen örneklerin yanı sıra, mezar buluntusu olarak karşımıza çıkan eserlerin varlığından da söz etmek mümkündür (Altıntepe kazı alanı ahşap buluntuları). Ayrıca Urartu Uygarlığı ile ilgili yapılan arkeolojik kazılarda mobilya örneklerine rastlanan kazılar harita şeklinde verilmiştir (**Harita 2**).

Çalışmamızın ana teması Urartu sanatında mobilya konusu olmasına rağmen konunun anlaşılır kılınabilmesi amacıyla; tarihsel süreçte mobilya kavramının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Dolayısıyla Anadolu veya çevre kültürlerde mobilyanın gelişimi konusuna da değinerek kültürel ilişkilerin toplumlar arasındaki sanatsal etkileşim üzerindeki etkilerine değinilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bu nedenle özellikle Anadolu siyasi ve kültür tarihi üzerinde büyük tesirleri olan Mısır, Assur, Geç Hitit, Frig, gibi medeniyetlerin sanatsal faaliyetleri içerisinde mobilya başlığına yukarıda kısaca değinerek meseleyi daha da anlaşılır kılmak adına önemli ipuçları verilmiştir.

Toplumların yerleşik yaşama geçişlerinden sonra sadece barınma ve diğer zaruri ihtiyaçlarını karşılama girişimlerinin yanı sıra kültürel anlamda sosyalleşme ihtiyaçları da beraberinde ortaya çıkmaktadır. Bu sosyalleşme çabaları içerisinde kendi rahatlarını da düşünerek ortaya koydukları mobilya örnekleri sanatsal objeler arasında yerini almıştır.

¹⁷⁴ Kazım Serdar Girginer. (2018) Geç Hitit Dönemi Tasvir Sanatında Mobilyalar. Bilgin Kültür Sanat Yayınları Ankara.s.139

1.5.4. Kullanılan Malzeme

Urartu tasvir sanatında önemli bir paya sahip olan mobilya eserleri, aslında incelenmesi çok zor bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu zorlaştıran en önemli etken ise ortaya konulan eserlerin organik maddeden (ahşap) oluşu ve günümüze kadar sağlam olarak ulaşmamış olmasıdır. Bununla beraber mobilya olarak değerlendirebileceğimiz eserler daha çok bronz levhalar, adak levhaları, madalyonlar ve taş kabartma eserler üzerindeki sahnelerden alıntı yapılarak konu daha anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır¹⁷⁵.

Bu durumda diyebiliriz ki Urartu mobilya eserlerinde kullanılan malzeme organik malzeme yanında ahşap malzemeye nazaran daha sağlam ve kalıcı olan fildişi malzemedir¹⁷⁶. Mobilya eserlerinin aslında sosyal yapıya işaret edebilecek birçok ipucunu bize sunabileceğini ve bu ipucuna da en iyi örnek olarak saray mobilyalarının yapımında altın, gümüş, fildişi gibi değerli madenlerin süsleme ögesi olarak kullanılmasını verebiliriz¹⁷⁷. Ancak Urartu mobilyacılığında bu değerli madenlerin kullanıldığı bilinse de somut olarak altın ve gümüşten yapılan mobilya örnekleri sayıca çok azdır¹⁷⁸. Bununla beraber madeni ve taş kabartma, duvar resimleri ve ortastadlar üzerinde yer alan sahnelere bağlı olarak mobilya örneklerinin yapımında taş malzemenin de kullanıldığı sonucuna varabilmekteyiz¹⁷⁹.

¹⁷⁵Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:41

¹⁷⁶Claudia Gruber. (2004). Möbeldekoraus Elfenbein Zur Rekonstruktion von Schnitzverzierung an altorientalischen Möbeln, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dissertation der Fakultät für Kulturwissenschaften der Ludwig-Maximilians-Universität München, München, s.9-10

¹⁷⁷Revika, Merhav. (1991). Secular and Cultic Furniture. Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium BCE Rivka Merhav, ed, 246.

¹⁷⁸Revika, Merhav. (1991). Secular and Cultic Furniture. Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium BCE Rivka Merhav, ed, 246.

¹⁷⁹Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:41

1.5.5. Mobilya Türleri

Çalışmamızı oluşturan Urartu sanatında mobilya başlığı, literatür araştırmalarından da anlaşılacağı üzere Urartu sanatı içerisinde spesifik bir yere sahiptir. Birincil olarak bu konunun işlendiği çalışmaların yetersiz olması nedeniyle bu alanda çalışılan ve direkt olarak bizim çalışmamıza işaret etmeyen çalışmaları referans almamıza neden olmuştur. Bu anlamda bizim çalışmamıza büyük katkı sunan Kazım Serdar Girginer'in yapmış olduğu doktora tez çalışması (M.Ö.1. binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar) çalışmamızın her aşamasında olduğu gibi bu başlıkta da birincil referans olmuştur. Aşağıda ayrıntılı olarak değineceğimiz mobilya örneklerini kısaca tanımlayacak olursak;

Taht: Taht sözcüğü dilimize Farsçadan geçmiş olup TDK'na göre şu şekilde tanımlanmaktadır. “*Hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk*”¹⁸⁰. Bununla beraber sosyal yaşam içerisinde kişilerin sahip olduğu makam ve statüyü de ifade etmektedir. Bazı durumlarda bir hükümdarlık simgesi ve toplumsal alanda en üst düzeyde yöneticilerin (Hükümdarların) kullandıkları değerli ağaç ve madenlerden yapılan büyük ve gösterişli koltuklara verilen isimdir.

Masa: Dilimize Latince'den geçmiş olan (Latince Mensa'dan; masa); Bir veya daha fazla ayak üzerine oturtulmuş bir tabladan oluşan, yemek yemek, çalışmak gibi bireysel amaçların yanı sıra, farklı kişileri biraraya toplamak, yiyecek içecek vb. eşyaları, belli bir yükseklikte tutarak dış etkenlerden koruma amaçlı kullanılan mobilyadır¹⁸¹.

Sandalye: TDK sandalyeyi şu şekilde tanımlamaktadır: “*Arkalıklı, kol koyacak yerleri olmayan, bir kişilik oturma eşyası*”¹⁸². Diğer taraftan tabure (Fransızca tabouret); Sırt ve kol dayanacak yeri olmayan iskemle olarak tanımlanabilir¹⁸³.

¹⁸⁰ TDK. <http://sozluk.gov.tr/>

¹⁸¹ Hale Durmuş Ataş. (2015). Georgian Dönemi İç Mekan ve Mobilya. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. s:120

¹⁸² TDK. <http://sozluk.gov.tr/>

¹⁸³ Hale Durmuş Ataş. (2015). Georgian Dönemi İç Mekan ve Mobilya. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi. s:117

¹⁸³ TDK. <http://sozluk.gov.tr/>

İskemle: Dilimize Yunancadan geçen kavramın dilimizdeki karşılığı arkılığı olmayan sandalye olarak bilinmektedir. Yine günlük yaşamdaki kullanımıyla sık sık karşılaştığımız; Sehpa ise Türkçedeki karşılığını Farsçadan almış bir kelime olup Üçayaklı, üzerine bir şeyler koymaya yarayan, ayaklı destek, çatki, küçük masa olarak tanımlamaktadır.¹⁸⁴.

1.5.5.1.Oturaklar ve tahtlar

Mobilya örneklerinin günlük hayat içerisinde farklı kullanım alanlarının olduğu bilinmektedir. Oturma mobilyaları, olarak değerlendirebileceğimiz örnekler arasında sandalyeleri ve tabureleri sayabiliriz. Oturma mobilyaları içerisinde taht kavramı daha çok siyasi ve dini figürlerin kullandığı bir mobilya örneği olduğu için geniş ölçekte yer almaktadır. Ancak arkalıklı oturma grubu içerisinde değerlendirilen tahtlar bu yönleriyle sandalyelere benzetilmektedirler. Bu nedenle sahnelerdeki arkalıklı tahtlarla ayrımı ve tanımlanması güçleşmektedir. Bu ayrımı yapmak için en önemli veri ise malzemenin betimlendiği sahnede bulunduğu yer olarak gösterilebilir. Yani mobilyanın tasvir bandı içerisindeki yerine bakarak sandalye mi yoksa taht mı olduğu kanısına varmak mümkün olmaktadır. Sahnenin içeriği de bu konuda belirleyici olmuştur, eğer sahne dinsel bir betim veya saray tasviri içeriyorsa buradaki mobilyanın taht olduğu kanaati daha baskın olmaktadır¹⁸⁵.

¹⁸⁴Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:1

¹⁸⁵John Curtis. (1993). The Furniture of Western Asia Ancient and Traditional, Paper of Conference Held at The Institute of Archeology, University College, London. s: 171

1.5.5.1.1. Arkalıksız tabure

Bu başlık altında değerlendirilen mobilya grubu örnekleri gerek kullanım alanları ve gerekse kullanılan dönemlere bakıldığında hem yaygın bir kullanım hem de süreç olarak daha eskilere dayanan bir grubu temsil etmektedir¹⁸⁶. Bu tezi destekler nitelikteki bilgilerimize kaynak olarak Mezopotamya’da görülen en erken plastik betimlerde bu tarza işaret eden mobilya grubuna ait örnekleri verebiliriz. Bu grup mobilyalar genellikle ideolojik içerikli tasvirler olup tapınak cephelerini süslemektedir¹⁸⁷.

Söz konusu mobilya türlerinin Urartu Uygarlığında kullanımına yönelik örneklerle bronz kemerler üzerinde yer alan sahnelerde rastlamaktayız. Bu anlamda tek örneğin en büyük özelliği ise bu tür mobilyaların Urartu’da ki varlığını kanıtlıyor olmasıdır¹⁸⁸. Sahnede yer alan sunu kapları ve sahnenin merkezinde yer alan figüre doğru bir hareketlilikten yola çıkarak, ziyafet yada yemek sahnesi olduğunu düşünme bileceğimiz bir kompozisyonla karşılaşmaktayız (**Resim 20**).

Bu gruba örnek olarak göstere bileceğimiz bir diğer eser ise Assur kaynaklı olup, Urartu üzerinde etkili olan Assur eserlerini ortaya koyması nedeniyle önemlidir, dikdörtgen bir oturak kısmına sahip olan ve üzerinde oturan figürün tamamı resmedilmeyen örnekte; oturan figürün ayakları profilden verilirken aynı zamanda figürün ayaklarının altında hafif yüksek bir platform yer almaktadır. Arkalıksız olan taburenin oturak kısmının her iki köşesi bir hayvan başıyla sonlanmaktadır. Ayrıca taburenin ayakları da hayvan toynağı şeklinde sonlanırken, bacakları ise yatay bir bantla birleştirilmiştir¹⁸⁹ (**Resim 21**). Kültür kavramının yayılma etkisi de düşünüldüğünde bölgeler arası her hangi bir etkileşimin sanat alanına da yansımalarını gösterir bir örnek olması açısından kayda değer olarak görülebilir.

¹⁸⁶Salonen, Armas. (1963). Die Möbeldesalten Mesopotamien nach Sumerisch-Akkadischen Quellen. Einelexikalische und Kulturgeschichtliche Untersuchung s: 22 (Helsinki)

¹⁸⁷Salonen, Armas. (1963). Die Möbeldesalten Mesopotamien nach Sumerisch-Akkadischen Quellen. Einelexikalische und Kulturgeschichtliche Untersuchung s: 22 (Helsinki)

¹⁸⁸Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:42

¹⁸⁹Börker-Klähn. (1982). Altvorderasiatische Bildstelen und vergleichbarefelsreliefs, BaF4, Mainz, s.132

1.5.5.1.2. Tahtlar

Oturma mobilyaları içerisinde değerlendirilen tahtlar Urartu mobilya sanatı içerisinde değişik form ve biçimlerde üretilmiştir. Üretilen bu eserlerin hem Urartu sanatı hem de bu sanatı icra eden zanaatkarlar hakkında açıklayıcı bilgiler verdiği söylenebilir. Girginer'in yapmış olduğu sınıflandırmadan yola çıkarak, Tahtları: Arkalıksız çapraz bacaklı tahtlar ve arkalıklı tahtlar olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Bu kapsamdan hareketle bu başlık altında ilgili taht örnekleri hakkında detaylı bilgilere yer verilecektir.

1.5.5.1.2.1. Arkalıksız, çapraz bacaklı tahtlar

Önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi organik malzemenin günümüze kadar ulaşamaması nedeniyle çalışmamıza konu olan mobilya eserleri daha çok bronz, metal ve duvar resimleri gibi eserler üzerinde yer alan gerek tek başına ve gerekse bir sahne içerisinde tasvir edilen eserlerden faydalanılarak açıklama ve örnekleme yoluna gidilmiştir. Bu nedenle bu başlık altında vereceğimiz örnek de yine bir kemer üzerinde tasvir edilmiştir. Bu örnek kendi alanında özel bir yere sahiptir çünkü hem form açısından ele geçen tek örnek olması hem de bu tür mobilyanın Urartu'da kullanıldığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Sahneye baktığımızda yine bir ziyafet ya da sunu sahnesini andırır motiflerle karşılaşmaktayız. Sahnenin en başında sağ kısımda arkalıksız çapraz bacaklı taht üzerinde sergilenen bir figür yer alırken aynı figür sağ elini yukarı kaldırmış ve aynı elinde bir kap tutar pozisyonda verilmiştir. Sahnenin en sol tarafında ise bu defa arkalıklı bir taht ya da sandalyede oturur şekilde bir figür yer almaktadır. Bu figürde dikkat çeken bir özellik ise oturduğu mobilyanın arkılığı figürün kafasına doğru kıvrılmış olmasıdır¹⁹⁰ **(Resim 22)**.

¹⁹⁰Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:42

1.5.5.1.2.2.Arkalıklı tahtlar

Urartu mobilya sanatında arkalıklı tahtları; arkalığı düz ya da hafif kavisli, dikey bacaklı tahtlar ve arkalığı düz ya da hafif kavisli kolluklu, dikey bacaklı tahtlar olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Bu kısımda bu taht çeşitlerinden bahsedilecektir. Sınıflama yapılırken referans olarak Girginer'in bu alanda yapmış olduğu çalışması esas alınmıştır.

1.5.5.1.2.2.1. Arkalık kısmı düz yada kavisli, bacakları dikey tahtlar

Ahşap malzemenin belkide en büyük handikaplarından birisi olan, toprakla temas sonucu büyük ölçüde bozulma yada tahribatı, bu çalışmada ele alınacak ve konuyla ilgili görüşlerimizi ortaya koyacağımız örneklerin sınırlı sayıda olması birincil etken olmuştur. Bundan ötürü gerek malzemenin tanımı gerekse karşılaştırma ögesi olarak kullanımı kısıtlanmaktadır. Bu başlık altında vereceğimiz örneklerin sayıca az olması, konuyla ilgili tespitlerin doğruluğunu kanıtlayan bir durumu ortaya koymaktadır. Mobilya örneklerinin sosyal yaşam yada toplumsal statü konusunda belirleyici bir unsur olması ilgili alanlarda geniş kapsamlı değerlendirme fırsatını malesef ki pek mümkün kılmamaktadır. Saydığımız olumsuz durumlar söz konusu verileri destekler niteliktedir. Bu nedenle “*Arkalık Kısmı Düz Yada Kavisli, Bacakları Dikey Tahtlar*” başlığı altında ele alacağımız örnekler, madeni eserler üzerindeki sahnelerde değerlendirilecektir. Bronz Adak levhası üzerinde yer alan taht örneği, tek yatay kayıtlı olup, benzerleriyle mukayese edildiğinde daha özenli bir şekilde süslendiğini söyleyebiliriz^{191 192} (**Resim 23**). Sosyal yaşamın içerisinde sıklıkla karşılaştığımız bu örneklerin hem arkalığının hem de kol dayama kısımlarının varlığı bilinmektedir¹⁹³.

Sınıflandırma olarak aynı eser grubu içerisinde sayabileceğimiz bir başka örnekte ise; Nevşehir müzesinde yer alan ve bir kemer üzerinde tasviri yapılan taht,

¹⁹¹ Bülent Genç. (2018). Mobilya Aksamaları. Artus Basım, İstanbul. ss. 90-91.

¹⁹² Kazım Serdar Girginer. (1996). *M.Ö.İ.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:42

¹⁹³ Revika, Merhav. (1991). Secular and Cultic Furniture. Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium BCE Rivka Merhav, ed, 249.

bu sınıflandırma içerisinde yer alan örnekler arasında sade bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (**Resim 24**). Tasvir bandında yer alan tahtın kolluksuz ve arkalık kısmının ise düz olarak yapıldığını görmekteyiz. Yine bronz bir adak levhası üzerinde tasviri yapılan başka bir taht örneği ise, yine bu grubun sade örneklerinden birisi olup, diğer bir özelliği ise koluğu yoktur(**Resim 25**)¹⁹⁴. Bu örneğin yanı sıra arkalığı düz kolluksuz ve bacakları dikey şekilde yapılmış taht örneklerinede rastlamak mümkündür (**Resim 26**)¹⁹⁵. Bu grup içerisinde değerlendirebileceğimiz örneklerle Van (Giyimli Gürpınar)'da rastlamaktayız. Buradaki örnekte; taht üzerinde oturur pozisyonda verilen ve Tanrı Haldi olabileceği düşünülen, bir adak levhası üzerinde yer alan örnekte, figürinin oturduğu oturak kısmının büyük ölçüde eksik olduğu görülmektedir. Arkalık kısmının oturan figürinin sırtından yükseldiğini görmekteyiz. Taht üzerinde oturan figürinin oturuş şekline bakarak tahtın kolluksuz olduğu anlaşılmaktadır (**Resim 27**)¹⁹⁶. Aynı grup içerisinde değerlendirebileceğimiz bir başka örnekte ise; bir kemer üzerinde tasvir edilen tahtın bu grup içerisinde yer alan diğer örneklerle nazaran biraz daha farklı olduğunu söyleyebiliriz¹⁹⁷. Bu örneği farklı kılan özellik ise; tahtın arkalık kısmının esnek bir görünüş sergileyerek tahtta oturan kişinin üzerine doğru kıvrılması diyebiliriz (**Resim 28**).

1.5.5.1.2.2.2. Arkalığı düz yada hafif kavisli kolluklu, dikey bacaklı tahtlar

Ahşap malzemenin yoğun olarak kullanıldığı Urartu Uygarlığı'nda bu malzemenin bazı dönemlerde özellikle çevre kültürlerle ki Assur uygarlığı buna örnek verilebilir, ticari bir obje olarak iki uygarlık arasında iletişim ve etkileşimi yoğun hale getirmişti¹⁹⁸. Dolayısıyla ahşap malzemenin yoğun ve farklı alanlarda

¹⁹⁴ Hans-Jörg, Kellner, (1990). "Gürtel in Urartu". X.T.T.K.Ankara,23-26 Eylül 1986.Kongreye sunulan bildiriler, T.K.Y.1X. Dizi, Sa:10, T.T.K.B, Ankara,1990, S.153-161

¹⁹⁵ Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:43

¹⁹⁶ Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:43

¹⁹⁷ Ahmet Kurtoglu (1986). Mobilya Stillerinin Tarihi Gelişimi. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 36(3), 70-91.

¹⁹⁸ Rafet Çavuşoğlu, Bilcan Gökce, Kenan Işık (2014). TheHE Craftsmen and Manufacturers In The Urartian Civilization, Anatolica XL, s : 29

(mobilya, mimari) kullanımı zamanla Urartu zanaatkarlarının kendi içerisinde özgün bir sanat anlayışının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Altıntepe, Adilcevaz gibi Urartu yerleşmelerinden ele geçen mobilya örnekleri özgün Urartu sanatının ortaya çıktığı lokasyonlar olarak sayılabilir¹⁹⁹. Urartu sanatının özgün bir yapısı olduğunu biliyoruz ancak; bu özgün sanat anlayışının oluşma sürecinde ortaya çıkan etkileşimlere baktığımızda, özellikle bu başlıkta değerlendireceğimiz örneklerin bu etkileşimden sonra Urartu ustalarının kendi yorumlarını katarak ortaya çıkardığı örneklerle dönüştüğünü söylemek mümkündür. Dolayısıyla Geç Hitit tasvir sanatında yer alan bu grup içerisindeki örneklerle benzerlik gösteren tahtlar, Urartu sanatçılarının kendi yorumları ile birlikte belkide mobilya ögesinin, taht kavramı dışına çıkarak daha çok bir koltuk görünümü kazandığını söylemek mümkündür²⁰⁰. Tüm bu yorumlardan yola çıkarak Urartu zanaatkarlarının özgünlük kazanmasında sadece çevre kültürlerle olan etkileşimin değil, bunun yanı sıra artık bu zanaatkarların marangozluk işlerini ilerletip bunu bir meslek haline getirmiş olmalarının da payı çok fazla diyebiliriz²⁰¹. Marangozluğun bir meslek olarak kabul gördüğü kanısına ise Toprakkale de ortaya çıkarılan tabletlerde meslek isimleri arasında marangozluk işleriyle uğraşanlara karşılık gelebilecek kelimenin olduğu bilgisinde ulaşılabilmektedir²⁰². Bu kapsamda mobilya eserlerinde bir değişim safhasının yaşandığını savunabiliriz. Bu değişimi örnekleyecek bir eser olarak Giyimli'den ele geçen bir adak levhası üzerinde yer alan taht verilebilir (**Resim 29**)²⁰³. Yine bir başka örnekte ise bu anlamda yorum yapmamıza imkan sağlayan ve bir kemer üzerinde yer alan, ayakları aslan pençesi şeklinde yapılmış örnek te açıklayıcı olacaktır²⁰⁴ (**Resim 30**).

199 Rafet Çavuşoğlu, Bilcan Gökce, Kenan Işık (2014). TheHE Craftsmen and Manufacturers In The Urartian Civilization, Anatolica XL, s : 29

²⁰⁰ Ahmet Kurtoğlu (1986). Mobilya Stillerinin Tarihi Gelişimi. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 36(3), 70-91.

201 Rafet Çavuşoğlu, Bilcan Gökce, Kenan Işık (2014). The HE Craftsmen and Manufacturers In The Urartian Civilization, Anatolica XL, s : 29

202 Rafet Çavuşoğlu, Bilcan Gökce, Kenan Işık (2014). The HE Craftsmen and Manufacturers In The Urartian Civilization, Anatolica XL, s : 29

203 Hatice Ergürer. (2010). Urartu Kemerleri Üzerindeki İnsan Tasvirleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 1-22.

204Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:43

Özelden hareketle genel bir yorum yapabilmek adına bu başlık altındaki eserlere örnek olarak verebileceğimiz bir başka eser ise; Toprak Kale'den ele geçmiş bir madalyon üzerinde tasvir edilen taht örneğidir²⁰⁵ **(Resim 31)**^{206 207}. Bu taht örneğini farklı kılan ise arkalığının dış tarafa doğru hafif bombeli olarak yapılmış olmasıdır. Litaretüre Budin Levhası olarak geçen Adak levhası üzerinde de bu tip taht örneğine rastlanmıştır. Burada verilen tasvirde ise; arkalığı düz olan taht üzerinde oturan figürün hemen önünde başka bir figür yer alırken, iki figür arasında iki bacaklı bir tabure gösterilmiştir. Tahtta oturan figürün karşısında ayakta duran figür elinde çukur bir kap tutar pozisyonda verilmiştir²⁰⁸ **(Resim 32)**.

Urartu Uygarlığı için önemli buluntu merkezlerinden birisi olan Erivan'ın Güney Doğu ucunda yer alan Karmir Blur'da da bu tip bir taht örneğine rastlanmıştır. Yapılan kazılar sonucunda bir madalyon üzerinde aynı tip taht örneğine rastlanmıştır. Bu taht örneğine baktığımızda tahtın bacakları yatay iki bağlantı ile sağlanmıştır²⁰⁹ **(Resim 33)**.

Arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan ve o bölgeye en yakın müzede sergilenen eserler de uygarlıklar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Van müzesinde korunmakta olan ve bir kemer üzerinde tasvir edilen, Tanrı Haldi'nin oturduğu tahtın ayakları görülme de ayrıntı verebileceğimiz kısım tahtın oturak kısmı ve kolluk kısmının yine bağlantı ögesi olarak çift dikey çubuklarla sağlandığı noktasıdır. Dik ve düz bir arkalığa sahip tahtın kolluk kısmı da belirgin olarak görülmektedir **(Resim 34)**²¹⁰.

Urartu sanatında etkin bir yere sahip olan mobilya eserleri hakkında daha geniş bilgilere Altıntepe'deki mezarlardan ele geçen mobilya örnekleri (taht ve

205A. Muhibbe Darga. (2013). Anadolu'da Kadın. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

206 Hans-Jörg, Kellner (1991). "Medallions and Pectorals", R. Merhav (ed), Urartu: A Metalworking Center in the First Millenium B.C.E, Jerusalem: Israel Museum: 64, fig. 1

207 Ellen Rehm. (2004). Hohe Türme und goldene Schilde-Tempel und Tempelschätzein Urartu. Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft, 136, s.190.

208 Zerrin Derin. (1996). Van müzesi'ndeki bir grup tunc mobilya aksami ve bunlann Urartu gömü gelenegi ile ilişkisi. Arkeoloji Dergisi, 4, 142.

209 Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:43

210 Rafet Çavuşoğlu. (2002). Urartu Kemerleri. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi. çiz:52.

sandalye) öncülük etmektedir²¹¹. Bu eser grubunun diğer taht ve sandalyelerden farklı olan bir yanı var ki o da, bu eserlerin arkalık kısmının olmamasıdır²¹². Bu yönüyle farklılık arz eden koleksiyonun belki de özel bir üretim olduğu ve eserlerin ele geçtiği mezarları da toplumsal alanda statü farklılığı olan ve sosyal yapı içerisinde bir üst tabakadan (Kral yada Yönetici, Dini bir figür) kişilere ait olabileceği yönünde çıkarımlar yapmamıza olanak sağlamaktadır²¹³.

Urartu Uygarlığı sanat anlayışı bakımından özellikle komşu medeniyetlerden etkilenecek, kendine özgü bir sanat anlayışı ortaya çıkartmıştır. Bu anlamda en çok etkileşimin Kuzey Suriye uygarlıklarıyla olduğunu görmek mümkündür. Urartu Uygarlığında fildişi sanatının gelişiminde de aynı oranda Kuzey Suriyeli sanatkarların etkisi olmuştur. Gerek siyasi gerekse ticari faaliyetler neticesinde bir etkileşimin kaçınılmaz olduğunu düşündüğümüzde Urartulu sanatçılar; Kuzey Suriyeli sanatçıların etkisinde kalarak özgün bir Urartu sanatı ortaya çıkartmışlardır²¹⁴. Bu anlamda Urartu sanatı üzerindeki Geç Assur ve Kuzey Suriye etkisi açık bir şekilde görülmektedir²¹⁵. Mobilya üretim aşamasında ortaya çıkan eserler incelendiğinde farklı coğrafyaların çok yakın ilişkiler kurarak birbirlerini etkilediğini anlayabiliyoruz. Bu konuya örnek verecek olursak fildişi malzemenin Anadolu'ya Kuzey Suriye üzerinden yoğun olarak gelmesini ve ahşap malzemeye bir alternatif oluşturmasını söyleye biliriz²¹⁶.

Altıntepe'de yapılan çalışmalar sonunda ele geçen mezar buluntularından anlaşıldığı üzere, Urartu mezarlarına fildişi ile süslenmiş tahtların ölü hediyesi olarak konulduğunu görmekteyiz. Marangozluğun bir meslek olarak benimsenmesiyle birlikte bu işi yapan ustaların kendilerini daha da geliştirerek ortaya koymuş

²¹¹Tahsin Özgüç. (1969) Altıntepe II: Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler, Türk Tarih Kurumu, T. K. V. Y, Seri, No: 27T. T. K. B s: 47. Ankara

²¹²Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:44

²¹³Tahsin Özgüç. (1969) Altıntepe II: Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler, Türk Tarih Kurumu, T. K. V. Y, Seri, No: 27T. T. K. B s: 47. Ankara

²¹⁴Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:44

²¹⁵Tahsin Özgüç. (1969) Altıntepe II: Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler, Türk Tarih Kurumu, T. K. V. Y, Seri, No: 27T. T. K. B s: 47. Ankara

²¹⁶Ebru Mandacı,(2018).Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler ışığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış. Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi,s.64,s:29

oldukları eserlerin ayaklarını metal hayvan figürleriyle süslemeleri, ahşap malzemeye metali bir arada kullanmaları bu alanda yetkinliklerinin ispatı durumundadır. Bu özelliği Urartu Uygarlığında gelişme sağlayan maden sanatının bir yansıması olarak ortaya koymak gerekmektedir. Bu özelliğe ek olarak mobilyaların ağaç ayaklarının madeni elamanlarla kaplanması da Urartu mobilyacılığına özgü özellikler arasında sayılabilir²¹⁷. Urartu Uygarlığı hakkında önemli bilgiler edindiğimiz Altın-tepe’de ele geçen mobilya örnekleri stilistik açıdan farklılıklar sergileyen estetik açıdan daha göze hitap eden eserler koleksiyonuna sahiptir. Bu koleksiyonda yer alan eserlerin büyük bölümünün bacakları, aslan pençesi ve boğa ayağı şeklinde sonlanmaktadır²¹⁸. Bu örneklerin dışında yine Altın-tepe’de ortaya çıkarılmış olan taht ve sandalye bacaklarını birbirine bağlayan ahşap kayıtların üzerini kaplayan tunçtan yapılmış. Çift volümlü elamanlara da rastlanmıştır²¹⁹.

Çıkarıldığı yerin tam anlamıyla bilinmediği, aslan pençesi formu mobilya ayağı ile Karmir Blur’dan ele geçmiş eserlerle bu tip örnekler çoğaltılabilir. Toprak Kale’den ele geçmiş olan aslan pençesi şeklindeki mobilya ayağı, üzerindeki kanatlı güneş kursu motifiyle diğer örneklerden ayrılmaktadır. Bu örneğe benzerliğiyle bilinen ve Pers Uygarlığı dönemine ait olan Paris’te korunan, aslan pençesi şeklindeki mobilya ayağı, bir karşılaştırma ögesi olabilir²²⁰.

Toprakkale’nin Urartu mobilyacılığında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek, ortaya çıkan buluntular neticesinde daha da iyi bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu buluntular ışığında Urartu mobilyacılığına bütüncül bir yaklaşım olanağı sağlanmaktadır. Bu merkezde ele geçen bir taht ayağı üzerinde, kanatlı bir aslan figürü yer alır (**Resim 35**). Toprakkale’de ele geçmiş olan ve mitolojik figürlü

²¹⁷Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:44

²¹⁸Tahsin Özgüç. (1969) Altın-tepe II: Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler, Türk Tarih Kurumu, T. K. V. Y, Seri, No: 27T. T. K. B s: 47. Ankara

²¹⁹Richad David Barnett ve Nuri Gökçe. (1953), The Find Of Urartian Bronzes at Altın-tepe, Near Erzincan, İn Anatolia Studies, s: 121-129

²²⁰Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:45

taht ayakları (**Resim 36 - Resim 37**)²²¹, Kanatlı boğa figürleri (**Resim 38, Resim 39**)²²², İnsan vücutlu kanatlı aslan figürü (**Resim 40**)²²³, Grifon (**Resim 41**)²²⁴ ve ayakta duran tanrı heykelciği (**Resim 42**)²²⁵ gibi elemanların tahtlarda kullanıldığını görmek mümkündür. Bu örneklerden yola çıkarak Urartu Uygarlığı yada başka bir uygarlığın sanat anlayışının, aslında sosyal yaşamın, dini olguların ve estetik kaygıların bir araya gelerek oluşturulan bir bütün olduğu kanaati ortaya çıkmaktadır.

Urartu Uygarlığı'na ait elde edilen somut verilerin sıkça görüldüğü Toprakkale yerleşim alanında ortaya çıkarılan verilerin toplanması ve Tanrı Haldi'ye ait olduğu düşünülen bir tahtın ve diğer taht elamanlarının birleşmesi sonucu ortaya çıkan tamamlama çalışması, bir Urartu tahtının nasıl olduğu konusunda bize çok sağlıklı bilgiler vermektedir. Arkalığı düz olarak düşünülen taht örneğinin ilginç yönlerinden birisi ise; yoğun olarak kullanılan hayvan figürleridir. Hem ayak kısmında hem de ayaklar arası bağlantıyı sağlayan bağlayıcı yatay bant üzerinde çeşitli hayvan figürleri yer almaktadır. Özellikle doğada güç simgesi olarak kabul edilen hayvanların bu eserler üzerinde işlenmesi, mobilyalara daha farklı anlamlar yüklemektedir. Gücün ve otoritenin simgesini temsil eden figürler için tahsis edilen bu eserler sınıfsal farklılıklara da işaret etmesiyle toplumsal yapının bir parçası haline gelmişlerdir. Yine bu eserde göze çarpan diğer bir özellik ise; oturan figürün daha rahat edebilmesi adına tahtın hemen önünde ayak koymak için yapılmış olan yerden hafif yüksek platformdur²²⁶ (**Resim 43**). Bu tamamlama sonucunda farklı bileşenlerin bir bütün olarak ortaya konulduğu ve ortaya çıkan mobilya örneğinin tipik bir Urartu eseri olduğu kanısı netleşmiştir. Yapılan bu tamamlama çalışması

²²¹Richard, David Barnett. (1954). The Excavations of the British Museum at Toprak Kale, near Van: Addenda. Barnett, R. D. (1954). Iraq, 16(1), s. 6.

²²²Protrovskii, B. B (1969) Urartu s: 215, res: 109 Çev: Hogart, J s: 216, res: 101. Cenevre

²²³Ralf Wartkei (1990). Neu Untersuchungen Zu dem in Berliner Vorderasiatischen Museum Aufbewahrten Metallobjektenaus Toprakkale –Van'', X. T. T. Kong. I 22-26 Eylül Ankara, Kongreye sunulan bildiriler, T. T. K. Y. IX. Dizi, No: 10, T. T. K. B. Ankara, s 175-183.,

²²⁴Ralf Wartkei (1990). Neu Untersuchungen Zu dem in Berliner Vorderasiatischen Museum Aufbewahrten Metallobjektenaus Toprakkale –Van'', X. T. T. Kong. I 22-26 Eylül Ankara, Kongreye sunulan bildiriler, T. T. K. Y. IX. Dizi, No: 10, T. T. K. B. Ankara, s 175-183.

²²⁵Richard, David Barnett. (1954). The Excavations of the British Museum at Toprak Kale, near Van: Addenda. Barnett, R. D. (1954). Iraq, 16(1), 3-22.

²²⁶Kazım Serdar Girginer. (1996). *M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:46

sonraki çalışmalara da örnek teşkil ederek, bu anlamda sayıyı artırmıştır(**Resim 44**)

227.

Bu başlık altında verilen örneklerin sayıca yetersiz olması, konuyla ilgili yorumlarımızı kısıtlar durumdadır. Ancak bundan sonra yapılacak bilimsel kazı ve araştırmalar sonucunda alanla ilgili oluşacak yeni bilimsel gelişmeler yorumlama olanağımızı ve gücümüzü artıracaktır.

1.5.5.2. Masa

Urartu mobilya sanatında masaları üç ayaklı ve dört ayaklı masalar olmak üzere iki alt başlık altında incelemek mümkündür. Bu kapsamdan hareketle bu bölümde masalar hakkında detaylı bilgilere yer verilecektir. Özellikle sunu ve ziyafet sahnelerinde görmeye alışık olduğumuz masalar, tasvir bandında merkezde yer alan figürlere yakın olarak konumlanmıştır.

1.5.5.2.1. Üçayaklı masa

Urartu Uygarlığı sanat anlayışı içerisinde önemli bir yer edinen ve çalışmamıza da konu teşkil eden mobilya eserlerini açıklamaya çalışırken, konunun daha net anlaşılabilmesi adına ele alınan mobilya eserleri, kendi içerisinde farklı gruplar altında ele alınmıştır. Bu anlamda sınıflandırmalar yapılırken, daha önce bu konuda yapılan çalışmalar çıkış noktası olarak belirlenmiş ve yapılan sınıflandırmalar örnek olarak alınmıştır. Masa örnekleri de sınıflandırılırken Prof. Dr. Cengiz Işık'ın yapmış olduğu çalışmalar referans alınarak yapılmıştır. Diğer mobilya örneklerinin açıklanması sırasında referans olarak verilen bronz adak levhaları masa örnekleri için de çıkış noktası olarak verilebilir. Bu adak levhaları üzerinde yer alan masalar, merkezde bir destek elamanı ve üç yada dört ayaktan meydana gelmektedir. Bu masaların genel olarak ayakları bir hayvanın toynağı ya da aslan pençesi şeklinde

²²⁷Kazım Serdar Girginer. (1996). *M.Ö.I.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s:46

sonlanırken, üst kısımda destek kısmı ve bacaklarla bütünleşen bir tabla ile görülmektedir²²⁸.

Üç ayaklı masaların rekonstrüksiyonu için önemli olan ve Adilcevaz'da Mezar odasında bulunan (H Kayasında), ahşap malzemeden gerçek malzemesinin rekonstrüksiyonu ile tümlenen ahşap masa Urartu Uygarlığı'na ait tek örnek olması nedeniyle önemlidir (**Resim 45**). Stilistik olarak bakıldığında Urartu ve Yeni Assur mobilyalarında ön plana çıkan konik ayaklar bu masada görülmez. Bunun yerine bacaklar aşağı doğru trompet biçiminde genişler²²⁹.

Bu grupta değerlendirilen masa tipleri, bronz bir levhalar üzerindeki betimler yardımıyla tanımlanmaktadır. Urartu mobilyaları içerisinde masa örneklerine baktığımızda bu örneklerin büyük çoğunluğunda masa ayaklarının bir hayvanın ayakları yada aslan pençesi şeklinde sonlandığını görmekteyiz. Bu özellikten yola çıkarak mobilya ayaklarının daha çok güç simgesi olan hayvanlardan seçilmesi yapılan mobilya örneğinin güçlü ve kudretli kişileri taşıyabileceği yönünde yorumlanabilir.

Ayakları aslan pençesi şeklinde sonlanan üç bacaklı masa örneğinde, bacaklar yatay bantlarla birbirine bağlanmıştır. Bacaklar ve oturma alanını arasında bağlantıyı sağlayan silindirik dairesel bağlantı öğeleri dikkat çekicidir (**Resim 46**)²³⁰. Masanın görülen kısımlarından yola çıkılarak yapılan yorum sonucunda, aplikler ile bezeli çerçeveye sahip yuvarlak bir masa levhasının olduğu anlaşılmaktadır. Çerçeve apliklerin alt ve üst kısmında dış bükey profilli silme ile sınırlıdır. Her ne kadar doğrudan karşılaştırma örneği olmasa da bu detaylar Yeni Assur ve Achaemenid (Pers İmparatorluğu) masa betimleri ile yakın benzerlikler taşır. Şimdiye kadar gerçekleştirilen araştırmalarda çağdaş kültürlerin değinilen anıtlarında üç bacaklı masaya rastlanmamıştır. Gerçi bazı masalar, özellikle bir Nimrud buluntusunda eksik olan üçüncü baktan dolayı dört bacaklı olması mümkün iken, üç bacaklı olduğu düşünülmüştür. Bu Mezopotamya'da Akkad mühür baskılarında Anadolu'da

²²⁸Revika, Merhav. (1991). Secular and Cultic Furniture. Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium BCE Rivka Merhav, ed, 252.

²²⁹Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 426.

²³⁰Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 426.

Kappadokia'ya etkilerini işaret eden ayak formu, öncelikli olarak Ninive'den bir taş bloktaki taht ile karşılaştırılabilir. Her bacakta üstte dörtgen bir dübel çıkıntısı mevcuttur. Masa tablasının alt kısmında ayak ile masa tablasının oturacağı yer arasında yuvarlak bir ara parça mevcuttur²³¹.

Aynı mezardan iyi durumda dört ayak ele geçmiştir (**Resim 47**)²³². Bu ayaklardan ikisi konik formlu iken diğerlerinin uç kısmı boğa toynağı formunda sonlanmaktadır. Ayak formlarındaki farklılıktan yola çıkarak, bu ayak formlarının farklı iki mobilyaya ait aksamlar olduğunu söyleyebiliriz. Aynı mezardan ele geçen ahşap ayak parçaları da başka iki mobilya ayağına aittir (**Resim 48**)²³³. Ayaklardan bir tanesi diğerinden farklı olarak boğa toynağı formunda değil de daha silindirik bir şekilde sonlanırken; diğer parça ise bir boğa toynağını andırmaktadır.

Urartu mobilyacılığı ve işçiliği konusunda yorum yapmamıza olanak sağlayan bacak çifti üzerinde, mobilya konusunun daha net anlaşılabilmesi adına kısa bir değerlendirme yapılarak bu mobilya bacakları özelinden yola çıkarak bütüncül bir mobilya tanımlaması yapılmaya çalışılacaktır. İki bacak çifti arasında en belirgin farklılık bezemelerinde görülmektedir (**Resim 49**). Mobilya ayağı olarak kullanılan Bacağın bir bütün olarak aynı parçaya ait olacağı düşünülmektedir²³⁴.

Bunlar iki önemli kısmı oluşturur: Konik ayak ve boğa toynağı formlu sonlanan bacak. Burada sunulan çalışmada değinilen konik ayak (**Resim 50**)²³⁵; Urartu konik ayaklı masalar için karakteristik özellik taşımaktadır²³⁶. Eserlerde görülen, dartorus (dış bükey profili) ve sivri taç yaprak motifi karakteristik yönünü

²³¹Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 426.

²³²Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 426.

²³³Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: s.11.

²³⁴Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 427.

²³⁵Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: Lev.13

²³⁶Helmut Kyrieleis, (1969). Throne und Klingen: Studien zur Formgeschichte alt orientalischer und griechischer Sitz- und Liegemöbel vorhellenistischer Zeit (JdI Erg.2, Berlin)

ortaya koyan en önemli özelliklerdir. Bu Urartu konik ayağı için belirleyici tek karakteristik özelliktir²³⁷.

Buradan da anlaşılacağı üzere Urartu'nun, kendi özgün sanat anlayışını ortaya konulan örnekler üzerinde net bir şekilde görebiliyoruz. Bu oldukça şişkince silindirik taban parçası hem Yeni Assur²³⁸ hem de diğer Urartu betimlerinden bilinen işçilik ile benzerlik taşır. Urartu'nun batı sınırında yer alan Altıntepe'de yapılan kazılar sonucunda ele geçen konik ayak örneği çok sayıda müzede korunan silindirik bronz eserler ile benzerlik gösterir²³⁹. Bu koleksiyon huni benzeri form özelliği taşır ve aynı kültür bölgesinden eserler ile yakın benzerliklere sahip olmasına rağmen; Yeni Assur örneklerinde görülen boyun halkası burada yoktur.

Bu noktada diyebiliriz ki, aynı kültür bölgesinde yer alan sanatçıların elinden çıkan malzemelerde küçük de olsa farklılıklar görülmektedir. Söz konusu olan boyun halkası yerine torus yer alır. Bir boyun ortada bir torus profili ile çevrilidir. Bazen diğer Urartu örneklerinde olduğu gibi özellikle Eski Anadolu kültürleri mobilyalarındaki konik ayaklarında da torus profili iki veya daha fazla olabilmektedir. Bu husus değerlendirmemizde karşılaştırma eseri olarak ele alınan Altıntepe koni ayağında da söz konusudur²⁴⁰. Bunu takiben bir yaprak tacı söz konusudur. Koni ayağın bu bezemesi düzenli biçimde sıralanmış, dışa çıkıntılı keskin kenarlı yaprak sıralarından oluşmaktadır. Yaprak tacının alt kısmı testere ağzı biçimde zikzaklı sonlanır²⁴¹.

Yaprak tacı çok stilize işçiliğe sahip olmasına rağmen bu örnekte Urartu yaprak tacı tipini tespit etmek mümkündür. Bu tip yaprak taşları çok sayıda bronz Urartu eserinde görülmektedir ve onlarla yakın benzerliklere sahiptir²⁴². Doğu dünyasındaki yaprak taşları incelenecek olursa her ne kadar birbirleriyle yakın ilişkiler olsa da birbirinden bağımsız Kuzey Suriye, Yeni Asya, Fenike, Urartu ve

²³⁷ Işık. C.(1987). TischeUndTischdarstellugenIn der UrartaischenKunst. Belleten, 196-198: 428

²³⁸ Janusz Meuszyrski, (1981). Die Rekonstruktion der Reliefdarstellungen und ihrer Anordnung im Northwest-palastvon Nimrud, Taf, 8.1

²³⁹ Tahsin Özgüç, (1961). Altıntepe Kazıları, Belleten, 98. s: 289, Lev: 21

²⁴⁰ Tahsin Özgüç, (1961). Altıntepe Kazıları, Belleten, 98. s: 289, Lev: 21

²⁴¹ Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 428.

²⁴² Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 429.

Achaemenid kültürlerinin her biri özgün yaprak tacı formuna sahiptir²⁴³. Bunlar özellikle yaprak formunda farklılık gösterir. Urartu yaprak tacının yaprakları üçgen şeklinde sivri uçlu formu ile karakteristiktir. Söz konusu malzemeye göre mobilyalarda yaprak tacının M.Ö. 8. yüzyıldan önce görülmediği kanaati oluşmaktadır²⁴⁴.

Bu durum da Urartu sanatında yaprak formunun değinilen tarihten itibaren sevilerek kullanıldığı kabul edilebilir. Özellikle mobilya ayaklarında karşımıza çıkan yaprak formunun büyük farklılıklar göstermeden Urartu genelinde yaygın olarak kullanıldığını görmekteyiz. Farklı yaprak tipi örneğine şimdiye kadar sadece birkaç örnekte rastlanmıştır. Özellikle Toprakkale'den bir kandelabrum gövdesinde görülen birbirinden ayırık dil biçimli palmet yaprağı motifi²⁴⁵ Toprakkale'den bir mobilya desteğinde özel bir Urartu yaprak motifi olarak görülmektedir²⁴⁶.

Yaprak tacının karşılaştırılabilir Urartu örneklerine II. Assurnasirpal dönemine tarihlenen (M.Ö. 883 – 859 / 58) Yeni Assur kabartmasında rastlanır²⁴⁷. Assurnasirpal tahtını esas alan karşı görüşlere göre sivri uçlu yapraklardan oluşan Urartu yaprak tacı daha eskiye dayanan Yeni Assur form geleneğinin devamı olarak tanımlanabilir²⁴⁸. Ortaya konulan verilere göre Urartu sanatında söz konusu motifin M.Ö. 9. yüzyılda henüz yaygınlaşmamış olduğu kanısına varılmaktadır. Mevcut yazılı kaynaklara göre Urartu'dan söz eden en eski kaynak Orta Assur dönemine, özellikle Salmanassar I dönemine tarihlenir. Bu anlamda iki kültür arasındaki kültürel alış veriş de her ne kadar Urartu kökenli politik birlik M.Ö. 9. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiş ve bu dönem henüz arkeolojik bulgu ve buluntular ile belgelenememiş olsa da en azından bu dönemde başlamış olması ihtimalini

²⁴³Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 429.

²⁴⁴Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 429.

²⁴⁵Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 429.

²⁴⁶Richard David Barnett, (1950). The Excavations of The Brittsh Museum, at Toprakkale Near Van, Lev.22s: 30

²⁴⁷Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 429.

²⁴⁸Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 430.

güçlendirmektedir. Bu anlamda üzerinde durulması gereken husus ise Assur kökenli Urartu yaprak formunun kökeninin belirsizliğini halen koruyor olmasıdır²⁴⁹.

Uygarlıkların yaşadıkları bölgeler ve çevre kültürlerle olan ilişkileri oluşacak olan kültürel zenginliği büyük oranda belirlemektedir. Belirlenen siyasi sınırlar dışında hakimiyet kuramayan ya da bunun için büyük çabalar harcayan uygarlıklar, kültürel yayılma karşısında çaresiz kalmaktadırlar. Ziwıye’de bulunmuş yaprak taçlı parça yaprakların formu yardımıyla Urartu etkisini işaret etmektedir²⁵⁰. Ancak tacın tipik Urartu yaprakları fazla uzun ve birbirinden fazla ayrıktır. Sadece sivri uçlu üçgen ve hafif kemerli yaprak formuna sahip olması Urartu örnekleri ile tek karşılaştırma özelliğidir.

Toprakkale’den Urartu dönemine tarihlenen bronz bir mobilya parçası Ziwıye’den mobilya parçası ile aynı kökenden ikinci eserdir²⁵¹. Bu yakın ilişki karşılaştırıldığında Urartu bölgesi ile Ziwıye arasında yakın ilişki vardır. Ziwıye’den masa ayağı üzerindeki fildişi kabartmada hissedilen bir Urartu etkisi söz konusu olmalıydı²⁵². Altıntepe Tapınağı’nın güney galerisinde ele geçen üç bacaklı masa ayağı bunun en somut belgesidir²⁵³. Ayrıca Ziwıye’den ithal Urartu eserleri bu kültürler arasındaki bağlantıyı işaret etmektedir²⁵⁴.

Urartu şehirleri ve Zincirli’de bulunan tipik Kuzey Suriye yaprak tacı tipi örnekleri yan yana koyulduğunda Zincirli’den bronz yaprak taçları daha çok Urartu örnekleri ile yakın benzerlik gösterir²⁵⁵. Yapraklar diğer Kuzey Suriye küçük eserleri ve mimari unsurlarında tespit edilenlerden farklılık gösterir. Diğer Kuzey Suriye örneklerinde yapraklar düzenli biçimde keskin hatlı betimlenirken, bronz yaprak tacındaki yapraklar Urartu örneklerindeki ile benzerlik gösterir. Kuzey Suriye

²⁴⁹Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 430.

²⁵⁰Roman Ghirshman. (1979). Tombe Princiere de Ziwıye et le De but de l’Art Animalier Scythe Lev14.5, 6.

²⁵¹Richard David Barnett, (1950) ‘‘ The Excavations of The Brittsh Museum, at Toprakkale Near Van, Lev.22s: 30

²⁵²Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 431.

²⁵³Tahsin Özgüç. (1961). Altıntepe Kazıları, Belleten, 98. s: 289, Lev: 34.8,

²⁵⁴Roman Ghirshman, (1979). Tombe Princiere de Ziwıye et le De but de l’Art Animalier Scythe Lev 14.11

²⁵⁵Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 431.

yaprak taşlarında yapraklar st kısımda yuvarlak profillidir. Buna karşılık Zincirli ve Urartu yaprak taşlarında ise neredeyse üçgen biimlidir²⁵⁶

Arkeoloji literatüründen bilinen Urartu bronzları hakkında ortaya konulan yeni fikirde bu eserler incelenmiş Urartu ve Ionia arasında bağlantı kurulmuřtur²⁵⁷. Mevcut bilgilerimiz ışığında en azından M.. 8. yüzyıl sonunda betimlenmiş olan dar ve sivri sonlanan Urartu yaprak talarının yaprak motifi Smyrna, Neandria, Thasos ve Phokaia'ya kadar genişleyen alanda grlr²⁵⁸.

Bu bağlamda Urartu kökenli olması muhtemel bir motifin Batı dünyasında varlığını ve gelişimini sürdürmesinden söz etmek mümkündür. Bunlar arasında Ionia rneklerinden Smyrna'dan yapraklı sütün unsurları en erken M.. 7. yüzyıl sonlarına tarihlenir²⁵⁹. Bununla Urartu rnekleri arasındaki en önemli ayırt edici özellik ise Urartu örneklerinde görülen pendentifdir²⁶⁰. Diğer farklılık, yaprak sıralarında görülür. Smyrna yaprak tacının yaprakları Urartu örneklerinden farklı olarak birbirinden ayrılmıştır. Bazı örneklerde yapraklar öyle yerleştirilmiştir ki Urartu örneklerinde olduğu gibi yan yana sıralı yapraklar arasında üçgen bir alan oluşmuştur. Urartu Sivri uçlu yaprak formu Urartu'ya özgü bir stildir²⁶¹.

Kargamış'ta açığa ıkarılan, M.. 10. yüzyıla tarihlenen kabartma parçası yaprak talı koni ayak tipinin en eski rneği olarak kabul edilir²⁶². Koni ayak tipi M.. 8. yüzyıl Urartu mobilya sanatında en görkemli halini almıřtır²⁶³. Daha önce de değinildiği gibi bu mobilya Urartu kültüründe M.. 9. yüzyılda, özellikle yüzyılın

²⁵⁶ Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 430.

²⁵⁷ Cengiz Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 432.

²⁵⁸ Ekrem Akurgal. (1960), Vom Aolischen Zum Ionischen Kapitell, Anadolu (Anatolia). Sayı: 5, s: 2

²⁵⁹ Ekrem Akurgal.. (1980). The Art and Architecture of Turkey. S: 221

²⁶⁰ Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 432.

²⁶¹ Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 432.

²⁶² Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 430.

²⁶³ Helmut Kyrieleis. (1969). Throne und Klingen: Studien zur Formgeschichte alt orientalischer und griechischer Sitz- und Liegembelvorhellenistischer Zeit (JdI Erg.2, Berlin), s. 89

başlarında henüz yaygın olarak kullanılmamaktaydı²⁶⁴. Ancak bu dönemde yaprak taçlı bazı koni ayaklar Yeni Assur betimlerinde görülmektedir. Assurnasirpal'ın taht ayağının süsleme elemanlarında detaylarda Urartu örneklerine küçük yakınlıklar söz konusudur. Bundan hareketle Urartuların koni ayak tipini Assurlular'dan almış olmaları muhtemeldir²⁶⁵. Diğer yandan bu koni ayak tipinin M.Ö. 8. yüzyılda Urartular için tipik sevilen bir form olmasına rağmen Assur'da pek yaygın değildir²⁶⁶.

Adilcevaz'da ortaya çıkartılan örnekte; yüzeyinde bezeme unsurları olarak aşağıdan yukarı sıralı olarak boğa toynağı şeklinde alt kısım, oldukça alçak bir torus, konik biçimde toplanan ve bunun üzerinde yer alan uzun silindirik bir üst kısım profiline sahip ayak ve onun üzerinde yer alan yaprak tacı, esere ait ayrıntılardır²⁶⁷. Koni ayak üzerindeki bacak, boğa toynağı biçiminde şekillendirilmiştir. Ancak hemen tüm diğer Urartu örneklerinde bu aslan pençesi şeklinde görülmektedir²⁶⁸. Bunun için tek karşılaştırma örneği Altıntepe'den ahşap bir buluntudur. Bunun dışında koni ayakların buluntu yerleri arasında fark yoktur. Ancak Altıntepe masa bacağı, boğa toynağı ve yaprak tacı arasındaki parçaya sahipken, Adilcevaz örneğinde doğrudan yaprak tacına oturmaktadır.

Bu detaylarda örneğimiz bazı Yeni Assur taht betimleri ve Nimrud'dan taht ile benzerlik gösterir. Bunlarda bacaklar, hayvan toynağı olmaksızın doğrudan yaprak tacına oturur. Altıntepe'dekilerde ise bacaklar Urartu mobilya işçiliğine benzerlik gösterir²⁶⁹.

²⁶⁴Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 435.

²⁶⁵ Helmut Kyrieleis, (1969). Throne und Klinen: Studien zur Formgeschichte alt orientalischerundgriechischer Sitz- und Liege möbelvorhellenistischer Zeit (JdI Erg.2, Berlin), s. 87.

²⁶⁶ Helmut Kyrieleis. (1969). Throne und Klinen: Studien zur Formgeschichte alt orientalischerundgriechischer Sitz- und Liegemöbelvorhellenistischer Zeit (JdI Erg.2, Berlin), s. 84.

²⁶⁷Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 437.

²⁶⁸Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 437.

²⁶⁹Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 437.

1.5.5.2.2. Dört ayaklı masa

Urartu Uygarlığı mobilya eserlerinin birçoğunda karşılaşılan durumla bu başlıkta da karşılaşmaktayız. Malzemenin direkt olarak kendisine değil de dolaylı yollardan ulaşılan malzemeler üzerindeki yansımalarından yararlanılmıştır. Bu sınıfta değerlendirilecek eser gruplarının büyük bir kısmı mühür baskılarından yola çıkılarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

Adilcevaz'da yapılan kazılarla ele geçirilen²⁷⁰ örnekte; masa levhası çapraz iki bacak üzerine oturmakta ve masa ayakları da boğa toynağı şeklinde sonlanmaktadır²⁷¹. Bacaklarının çapraz oluşuna bağlı olarak bu örneğin aynı zamanda açılır kapanır masa grubunda da değerlendirilmesine olanak vermektedir²⁷². Bu örneğin bir benzerine yine Adilcevaz'da ele geçirilen bir mühür üzerinde rastlamak mümkündür²⁷³ (**Resim 51**). Bu örnekte masa ayağının boğa toynağı şeklinde sonlandığını ve gövdesinin ise silindirik formda olduğunu görmekteyiz. Ayağın üst kısmında dışa doğru genişleyen ve sade yapılmış bir kısım yer alırken, bu bölümün hemen üstünde yine silindirik formda farklı bir kısım yer almaktadır. Bu kısmı farklı kılan nokta ise silindirik alanın düz değil bir çarkın dişlileri gibi şekillenmiş olmasıdır.

Somut verilerle varlığından çok fazla söz edemesek te çapraz bacaklı masa betimlerine, Yeni Assur ve Yeni Babil mühür baskılarında ve özellikle Geç Hitit stellerinde ve Ortostadlarında, bunların yanında Batı İran kökenli damla kâselerde de sıklıkla rastlamak mümkündür²⁷⁴.

Bu başlık altında anlatılmaya çalışılan dört bacaklı olup çapraz şekilde yapılmış olan masaların kökeni; Mezopotamya'da M.Ö. 2. bin ve M.Ö.1. bin Akad

²⁷⁰Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 443.

²⁷¹Cengiz Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 416.

²⁷²Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 416.

²⁷³Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 417.

²⁷⁴Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 417.

mühür baskılarında görülen çapraz bacaklı masa betimlerine kadar inmektedir²⁷⁵. Bu durum Akad masa formlarının eş zamanlı olarak hem Mezopotamya hemde Anadolu'da kullanıldığı tezini güçlendirmektedir²⁷⁶. Kapadokya'dan ele geçirilen ve M.Ö. 2. bin'e tarihlenen bir silindir mühür üzerinde görülen betimde yer alan çapraz bacaklı masa örneği bu tezi kanıtlar niteliktedir²⁷⁷.

Urartu mobilyaları arasında yer alan dört bacaklı masaların özellikle profilden verildiği, ortaya çıkarılan maddi kültür varlıklarından anlaşılmaktadır²⁷⁸. Bu masalar genellikle yatay ve dikey desteklere sahiptir (**Resim 52, Resim 53**)²⁷⁹. Bu örneklerin yanı sıra desteksiz olanlar da vardır (**Resim 54**). Bu örneğe baktığımızda yukarıda verilen örneklerden farklı olarak bacaklar arasında destek ögesinin olmadığı ve yine aslan pençesi şeklinde sonlanırken belki de ayırt edici özelliklerinden birisi de ayaklarının dışa dönük olarak verilmiş olmasıdır (**Resim 55**)²⁸⁰. Burada ortaya konulan örneklerin hemen hemen hepsinde ortak olarak görülen özellik ise bacakları üzerinde yer alan düz levhalardır²⁸¹.

Bu konudaki örnekleri çoğaltarak, konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. Örneklere baktığımızda: Van müzesinde korunan bir kemer üzerinde görülen sahnede iki adet çapraz bacaklı masa tasviri görülmektedir (**Resim 56, Resim 57**)²⁸². Bu sahnede verilen tasvirde dikkati çeken bir nokta vardır. Buradaki masa örnekleri üç ayaklı olarak profilden verilmiştir; ancak bu örneklerin aslında dört ayaklı olduğu bilinmektedir. Bu masa tipine ait örnekleri çoğaltmak

²⁷⁵Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 417.

²⁷⁶Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 417.

²⁷⁷Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 417.

²⁷⁸Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 419.

²⁷⁹Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 420.

²⁸⁰Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 420.

²⁸¹Cengiz Işık. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 420.

²⁸²Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Şek: 34a

mümkündür Adilcevaz çevresinde ele geçirilen bir mühür üzerinde **(Resim 58)**²⁸³, Adana bölge müzesinde korunan bir kemer üzerinde **(Resim 59)**²⁸⁴, **(Resim 60)**²⁸⁵. Ayrıca yine bir adak levhası üzerinde **(Resim 61)**²⁸⁶ ve bir silindir mühür üzerinde rastlamak mümkündür **(Resim 62)**²⁸⁷. Bu gruba giren masaların diğer örneklerini ise yatay kayıtlı, dikey kayıt destekli olanlar oluşturur. Bu grupta incelenebilecek masalara ise; bir kemer üzerinde **(Resim 63)**²⁸⁸, adak levhası üzerinde **(Resim 64)**²⁸⁹, bir kemer üzerinde **(Resim 65)**²⁹⁰ rastlanmıştır. Dört ayaklı masalar içerisinde diğer formlardan farklı olan bir grup ise; kare formu, aslan pençesi şeklinde ayakları olan örneklerdir. Bu şekilde ortaya konulmuş örnekler yine adak levhaları üzerinde rastlanmaktadır. Bu örnekte yer alan masanın bacakları aslan pençesi şeklinde olup bacakları birbirine bağlayan yatay destek ve bu desteği dikey olarak destekleyen öğeler yer almaktadır²⁹¹ **(Resim 66)**. Yine aynı grup içerisinde yer alan başka bir örnekte ise ayakları aslan pençesi şeklinde sonlanan masanın iki ayağı arasında bağlantıyı sağlayan tek yatay bir bant yer almaktadır **(Resim 67)**. Tek yatay bantlı olup kareye yakın formda oturak kısmına sahip olan masanın, oturak kısmının kenarları içe doğru hafif iç bükey bir şekil almaktadır **(Resim 68)**.

Urartu dönemi yazılı belgelerine bakıldığında bu uygarlığın mobilya sanatına ait bilgilere rastlanılmadığı için; bu konudaki bilgilere Geç Assur dönemi yazılı kaynaklarından ulaşmaktayız. Bu belgelerin birisinde Geç Assur kralı II. Sargon,

²⁸³ Rafet Çavuşoğlu. (2002). Urartu Kemerleri. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi. çiz:52.

²⁸⁴ O. A. Taşyürek, (1975). Some Inscribed Urartian Bronze Armour. Iraq, 37(2), 151-155.

²⁸⁵ Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Şek: 34c

²⁸⁶ Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Şek: 35a

²⁸⁷ O. Aytug Taşyürek. (1975). Some Inscribed Urartian Bronze Armour. Iraq, 37(2), 151-155.

²⁸⁸ Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Şek: 38d

²⁸⁹ Atilla Batmaz (2013). A New Ceremonial Practice at Ayanis Fortress: The Urartian Sacred Tree Ritual on the Eastern Shore of Lake Van. Journal of Near Eastern Studies, 72(1), 65-83.

²⁹⁰ Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Şek: 41a

²⁹¹ Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s: 48

Musasir sarayının Haldi mabedinden çok sayıda fildişi eşya olduğundan bahsetmektedir²⁹².

Anadolu arkeolojisi açısından kendine has özellikleriyle bulunduğu coğrafyaya hakim olarak bir geçiş noktası özelliğine sahip Urartu Uygarlığı, ekonomik, siyasal gelişmeler yanında sanatsal faaliyetlerde de kendini ispat etmiş bir uygarlıktır. Sanatı toplum içerisinde farklı bir anlayışla yaşamaya çalışan (saray ve halk sanatı gibi) bu uygarlık, sahip olduğu sanat anlayışına ulaşırken öncelikle; komşu toplulukların sanatsal faaliyetlerinden etkilenmiş ancak, bu etkileşim kendilerine özgü bir sanat anlayışının ortaya çıkmasına engel olamamıştır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Urartu mobilya sanatı; hem yerel sanat öğeleri hem de çevre kültür sanatından etkileşimle birlikte kendi özgün yapısına kavuşmuştur. Gerek kullanılan malzeme gerek üretim teknikleri, bu uygarlık içerisinde mobilya öğelerinin kullanıldığını, dolayısıyla marangozluk mesleğinin de yaygın meslek dalları arasında yer aldığını ortaya koymaktadır.

Burada değerlendirilmeye çalışılan mobilyalara baktığımızda, her bir eserin toplumsal yapı içerisinde yer alan insanlara gerek statü gerekse üstlenilen rol anlamında belirginlik kazandırdığını görmekteyiz. Örneğin bir tahtın kompozisyon içerisinde yönetici ya da dini bir figüre karşılık gelmesi ya da mezar buluntuları içerisinde mobilya örneklerinin yer alması gibi durumları sayabiliriz. Hem günlük kullanıma yönelik örnekler (masa, sandalye, tabure) hem de kişi yada kişilere özgü kullanılan ve bazı durumlarda siyasi bir figürü temsil eden, başka bir kompozisyonda kutsal figürü temsil eden Tahtlar da çalışmamız içerisinde ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

²⁹²Kazım Serdar Girginer. (1996). M.Ö.1.Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s: 48

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

2.1. BULGULAR VE YORUM

Urartu Uygarlığı hakkında birçok alanda yapılan araştırmalar bu uygarlığın tarihsel süreçte ortaya koymuş olduğu hem siyasi hem sosyo-kültürel gelişmelerin gün ışığına çıkarılmasında büyük katkılar sunmaktadır²⁹³. Uygarlıklar kendi egemenlik sahalarının yanı sıra çevre kültürlerle de yakından ilişki kurarak kendilerine ait olan özgün yapılarını daha da geliştirmişlerdir. Bu anlamda özellikle Assur Uygarlığı ki Geç Assur dönemi gelişen Urartu Sanatına büyük katkı sunmuştur. Bu duruma kanıt olarak ta Assur Devletinin ilk dönemlerinde yapılan ve kaba işçiliğe sahip mobilya örneklerinin, Urartu özgün sanat anlayışı içerisinde daha stilistik ve işçilik bakımından ileri bir seviyede olması, Gelişmekte olan Geç Assur sanatının bir yansıması olarak görülmüştür.

Urartu Uygarlığı için yapılan araştırmalar neticesinde ortaya çıkarılan veriler ışığında, bu uygarlığın siyasi yapılanması, kurulduğu bölgenin fiziki ve coğrafi şartları bir arada değerlendirilerek, bu şartların sanat üzerine olan etkileri ortaya çıkarılmıştır. Urartu sanatı alanında ortaya konulan verilere bakıldığında, yani Urartu Uygarlığı'nda özellikle kuruluş aşamasında ortaya çıkan ve sanatsal faaliyetleri merkezi otoritenin şekillendirmesi ve bu duruma da saray sanatı adının verilmesi özellikle yönetici sınıf merkezli bir sanat anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştur²⁹⁴.

Sanatsal malzemenin incelenmesi sırasında özellikle Urartu sanat anlayışı içerisinde çevre kültürlerden etkileşimin fazla olduğu; ancak bir süre sonra özellikle

²⁹³ Ayrıntılar ve dipnotlar için bkz I.Bölüm

²⁹⁴ Ayrıntılar ve dipnotlar için bkz I.Bölüm

Kral II. Rusa döneminde M.Ö. 7. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren Urartu coğrafyasında bir kalkınma ve hareketliliğin yaşandığı görülmektedir²⁹⁵. Bu dönemden itibaren Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Sanatsal alanlarda değişim ve gelişmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu değişimlerin en belirgin işaretlerini ise arkeolojik buluntular kanıtlar niteliktedir. Ortaya çıkarılan ve sayıları artan tabletler bu dönem hakkında hem siyasi hem kültürel yönden gelişimin hem de siyasi anlamda bir merkezleşmenin ortaya çıktığını kanıtlamaktadır. Tüm bu alanlarda ortaya çıkan gelişmeler Urartu Uygarlığının sanat anlayışını da olumlu yönde etkilemiştir. Özellikle bu dönemden önce daha fazla hissedilen Mezopotamya etkileri alanında önemli işler yapan zanaatkarların artık yerel özellikler taşıyan sanat eserlerini ortaya koymaları ile daha da somut hale gelmiştir. Hem devletin kuruluş sürecinde hemde ilerleyen süreçte daha netleşen siyasi örgütlenme ile birlikte Urartu sanatının doğu etkileşimi ve kendine has özelliklerin ortaya çıkması sonucu sanatsal gelişmelerin bir özgünlük kazandığı görülmektedir²⁹⁶.

Urartu sanatının ortaya çıkış sürecinde, özellikle sahip olduğu coğrafi şartlar nedeniyle komşu ülkelerde düşman diye nitelendirilecek etkin güçlerin yer alması bu sanat anlayışının gelişmesine olumlu katkı sağlamıştır. Urartu sanatına baktığımızda çevre kültürlerin özellikle, Assur sanat anlayışının Urartu sanat anlayışı üzerinde etkilerinin önemli ölçüde hissedildiğini söyleyebiliriz. Mobilya örnekleri ve aksamaları üzerinde belirgin bir Assur etkisinden söz etmek yapılan araştırmalar neticesinde kaçınılmaz bir hal almıştır. Assur devletinin kurulduğu bölge ve sahip olduğu siyasi yapılanma sonucunda topraklarını Mezopotamya dışında özellikle Anadolu içlerine kadar genişlettiğini görmekteyiz. Bu durumda sadece savaşlar kazanarak topraklarını genişleten bir güçten bahsedemeyiz, bunun yanında kültürel bir yayılmadan da söz etmek gerekmektedir. Assur devleti genişleme alanlarında sanatsal öğelerinin de bu yayılma ile birlikte, yeni bir kültürel bakış açısı kazandırdığını söyleyebiliriz. Özellikle Anadolu yayılımı sırasında sanatsal anlamda bir Assur etkisi belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Assur sanatına baktığımızda duvar kabartmaları şeklinde yapılan eserlerde genel olarak tören, kutlama ve ziyafet sahnelerinin yer aldığını ve bu sahnelerin merkezinde ise dini karakterler yada

²⁹⁵ Ayrıntılar ve dipnotlar için bkz I.Bölüm

²⁹⁶ Ayrıntılar ve dipnotlar için bkz I.Bölüm

yönetici kesimden kişilerin olduğunu görmekteyiz. Ayrıca bu sahnelerde yer alan mobilya eserlerinin de belirgin şekilde vurgulandığını söylemek mümkündür. Tüm bu özellikleri ile Assur sanatı Anadolu kökenli uygarlıkların sanat anlayışında etkin rol oynamıştır. Özellikle Urartu Uygarlığı sanatını çok fazla etkilemiştir²⁹⁷.

Urartu Uygarlığı'nda yaşanan siyasi faaliyetler; sanat anlayışının yapılanmasında doğrudan etkili olurken, bu siyasi faaliyetler sonucunda yaşanan farklı kültürlerle etkileşim süreci Urartulu zanaatkarların kendilerine özgü sanat eserleri ortaya koymalarına katkı sağlamıştır.

Mobilya üretiminde hammadde olarak, ahşap, fildişi, metal gibi malzemenin yanında özellikle insanlığın yerleşik yaşama geçtiği Neolitik dönemde toprağa su ve saman karıştırarak elde edilen çamurun da kullanıldığını görmekteyiz. Hammadde kullanımında gerek ticari faaliyetler gerekse hammaddeye yakınlık önemli rol oynamıştır. Urartu Uygarlığında daha çok ahşap kullanımı ve bronz eşyalar üzerinde yer alan sahnelerde karşımıza çıkan mobilya örnekleri; Mısır ve Assur da ahşap ve fildişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanılan mobilya tiplerine baktığımız zaman bunlar arasında öne çıkanlar masa, sandalye, taht ve taburelerdir. Bu örneklerin kullanım alanlarına bakacak olursak daha çok yönetici sınıf ve tasvirlerden anlaşıldığı üzere tanrı ve tanrıça figürleridir. Daha çok özel anlarda bir kutlama ya da tören sırasında kullanılan örnekler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bunun yanında yatak ya da dolap gibi daha günlük yaşama hitap eden örnekler pek rastlanılmamıştır.

Özellikle Anadolu'nun doğusunun gerek siyasi gerekse kültürel yapılanmasında öncül rol oynayan ve kendisinden sonra bu coğrafyada hüküm sürecektir olan uygarlıklara rol model olan Urartu Uygarlığı'nın sanat anlayışı içerisinde yer alan ve çalışmamıza konu olan mobilya sanatı hakkındaki bilgilerimize kaynak olarak, bilimsel Arkeolojik kazılar, mezar buluntuları ya da bölge müzelerine satın alma yoluyla kazandırılmış eserleri verebiliriz²⁹⁸. Coğrafi olarak geniş topraklara sahip olan Urartu Uygarlığı, bu alanlara sadece siyasi anlamda egemenlik kurmamış aynı zamanda kültürel olarak ta coğrafya insan bütünlüğünü sağlayarak

²⁹⁷ Ayrıntılar ve dipnotlar için bkz I.Bölüm

²⁹⁸ Ayrıntılar ve dipnotlar için bkz I.Bölüm 1.4.3

bölge insanının hem uygarlığın yaşadığı dönemde hemde sürdürülebilirlik anlamında sonraki dönemlerde kadim bir kültür kazanmasına yardımcı olmuştur.

Arkeolojik çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan buluntular neticesinde, Urartu sanatına dair bilgilere kaynak teşkil edebilecek mobilya eserlerine, aksamlarına, mobilyaların kullanıldığı alanlara ve bu mobilyaları kullanan kişilere ait önemli bilgiler ortaya çıkarılmıştır. Mobilya eserlerinin ortaya konulduğu sahnelerde bu eserlerin daha çok yönetici kesim tarafından kullanıldığı, sahnede bulunan mobilya örneği merkez alınarak diğer figürlerin bu eser etrafında şekillendiği ve dolayısıyla bu eserlerin daha çok üst düzey kişiler tarafından kullanıldığı kanaatini oluşturmaktadır²⁹⁹. Öyle ki herhangi bir tasvir bandında görülen mobilya öğeleri betimlenirken, sahnenin içeriği ve mobilyayı kullanan kişi ya da kişiler hakkında önemli yorumlar yapabilmekteyiz.

Çalışmamız sırasında özellikle referans olarak aldığımız Kazım Serdar Girginer, Altan Çilingiroğlu, Cengiz Işık gibi araştırmacılar, yukarıda bahsedilen bilgileri ortaya koymuşlardır.

Yapılan bu çalışmayla Urartu sanat anlayışı içerisinde yer alan Urartu sanatında mobilya başlığı ele alınmış ve yapılan literatür çalışmasıyla verilerin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. Ortaya konulan bu çalışma sonrası Urartu mobilya eserlerinin bir araya getirilmesi ve ileride bu eserlerin geniş çaplı incelenmesine yönelik bir alan içeriği oluşturulması hedeflenmiştir. Burada sadece malzemenin salt bir mobilya öğesi olarak değerlendirilmesi değil aynı zamanda mobilyanın bir bütüncül değerlendirilmesi yapılarak, mobilya eserlerinin sosyal ve siyasi hayata olan etki yada katkıları da ortaya konulmak istenmiştir. Öte yandan mobilya üretiminde kullanılan malzeme ve bölge arasında nasıl bir bağlantı kurulabileceği konusunda da bilgiler sunulmuştur³⁰⁰.

²⁹⁹ Ayrıntılar ve dipnotlar için bkz I.Bölüm.1.4.3

³⁰⁰ Ayrıntılar ve dipnotlar için bkz I.Bölüm 1.4.3

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ

3.1. SONUÇ

Urartu sanatında mobilya kavramı, burada sunulan çalışma ile Urartu Uygarlığı tarihi, coğrafyası, sanatı gibi başlıklar ele alınarak değerlendirilmiştir.

Urartu Uygarlığı kurulduğu coğrafya bakımından çok zor şartlara sahip bölgeleri hem siyasi yönden hem de mimari ve sanat yönünden hâkimiyeti altına almıştır. Coğrafi olarak yüksekliği, iklim özellikleri bakımından çok zor şartların üstesinden gelmişlerdir. Bölgede kurulan kaleler ya da askeri alanlarla doğaya hükmetme konusunda ileri düzeyde çaba sarf etmişlerdir. Bu çabalarının büyük bir kısmını da sanatsal faaliyetlerini geliştirmek adına kullanmışlardır. Maden işçiliğinde göstermiş oldukları performans ile hem kendi ülkesi sınırları içerisinde etki alanı oluşturmuş hem de çevre kültürler üzerinde etkili olmuşlardır.

Siyasi anlamda federatif bir yapıya sahip olan Urartu Uygarlığı, öncelikli olarak bu federasyon yapısını merkeze bağlayarak yönetim sahasındaki etkinliğini artırmış ve çevresinde yer alan diğer uygarlıklara da örnek olacak bir pozisyona ulaşmıştır. Özellikle siyasi anlamda Assur uygarlığıyla önemli mücadeleler vererek bölgedeki siyasi otoritesini güçlendirmiştir. Bunun yanı sıra hem siyasi hem ekonomik hem de kültürel anlamda çevre kültürlerle etkileşimi de sürdürerek siyasi anlamda sağlamış oldukları güven ve istikrar ortamını ekonomik, kültürel ve sanatsal anlam da da sağlamışlardır.

Sanatsal anlamda önemli gelişmelere ev sahipliği yapan Urartu Uygarlığı ilk dönemlerde büyük oranda Mezopotamya kültürlerinin, özellikle de Assur sanatının özellikle Geç Assur sanatının üslup ve anlatım özelliklerinin bir yansıması olarak görünse de daha sonra içerik ve biçimsel unsurlar bakımından kendi öz sanat

anlayışını oluşturmıştır. Urartu sanat anlayışının saray üyeleri etrafında şekillendiğini de söylemek mümkündür. Bu tezi destekleyecek unsurların başında ise Altıntepe de yapılan kazılar sırasında ortaya çıkarılan mezar buluntuları desteklemektedir. Bu alanda yapılan kazılar neticesinde ortaya çıkarılan mezar buluntuları arasında, kişilerin lahitler içerisinde, altın, gümüş ve değerli taşlarla birlikte ve normal halkın giyemeyeceği gösterişli giysilerle gömüldüğü ve bu gömüler sırasında, altın, gümüş, fildişi gibi değerli madenlerden yapılmış ölü hediyelerinin olduğu saptanmıştır. Halk mezarlarında ise genellikle basit ve ölümden sonraki hayatında kullanabileceği eşyalar ortaya çıkarılmıştır. Urartu Uygarlığı'nda sanatın hemen her alanında dini öğelerin ağır bastığını söylemek mümkündür. Ortaya çıkarılan sanat eserlerinin çoğunda, Tanrı, Tanrıça, kutsal hayvanlar gibi motifler bu kanıyı destekler niteliktedir. Yönetici sınıf ya da dini figürlerin ele geçen mobilya eserleriyle temsil edildiği Urartu Uygarlığı'nda saydığımız kesim dışında kalan halkın ise özellikle mobilya kullanımlarına işaret eden bilgilerimiz kısıtlıdır. Bu durumun Urartu gibi sanat alanında büyük gelişmeler kaydeden uygarlıklarda sanatın tüm halk arasında yayılma özelliğinin değişmeye uğradığı ve yine sanatın toplumun belirli bir kesimine hitap eden bir kavram olarak algılanmasına neden olabileceğini söyleyebiliriz.

Uygarlık tarihine birçok yönden etki eden Urartu Uygarlığı bu özelliği ile yaşadığı dönemde her anlamda kendini ispat etmiştir. Yaşadıkları coğrafyanın olumsuzluklarına rağmen çağdaşı uygarlıkları kendisine özendirecek duruma gelmiştir. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkartılan birçok sanat eseri üzerinden yapılan değerlendirmelerden de anlaşılacağına göre, Urartu Uygarlığı'nın özgün bir sanat anlayışı ortaya çıkmıştır. .Bu özgün sanat anlayışı içerisinde özellikle yapmış olduğumuz bu derleme ile daha net olarak söyleyebiliriz ki mobilya başlığı önemli bir yer tutmaktadır. Kültürün yayılma özelliğinin daha da belirgin olduğu ve etkin birleştirici özelliğini Urartu Uygarlığı'nın çevre kültürlerle olan iletişiminden anlamak mümkündür. Çünkü kendi sanat anlayışı içerisinde spesifik bir yere sahip olan ve toplum yapısı hakkında önemli yorumlamalar yapmamıza katkı sunan mobilya sanatı; uygarlığın zaman içerisinde şekillenen sanat anlayışı içerisinde kendine has örnekleri ve kullanım alanlarıyla toplumların sosyal yapısının oluşmasına da katkı sunmaktadır. Kullanılan mobilya örneklerinin yönetici ya da dini yönü olan figürleri toplumun diğer kesiminden ayırt etmemizi kolaylaştırdığını,

uygarlığın ticari ilişkilerini ve ekonomik faaliyetlerini daha belirgin kıldığını ve üretim aşaması ile de zanaatkarlara yeni çalışma alanları açtığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla oturduğu sandalyenin yapımında kullanılan malzeme ya da yer aldığı tasvir bandındaki konumuna göre ortaya konulan sahne ve sahne özelinde daha geniş anlamda toplumsal yapı hakkında geniş yorum yapabilme yetimizi kuvvetlendirmektedir.

Tez çalışmamızın konusunu teşkil etmesi nedeniyle değerlendirdiğimiz mobilya sanatı konusunda ortaya koymuş oldukları eserlerden yola çıkarak, diyebiliriz ki; Mobilya kavramı sadece bir obje olarak değil geniş manada sosyal yapının aynasını teşkil etmektedir. Kullanılan mobilya örneklerinin bir makam temsiliyetini ayrıca var olan statünün daha da perçimlenmesinde etkin rol oynadığına işaret ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Urartu Uygarlığı hem kendi sanat anlayışını oluşturmuş hem de bu oluşum sırasında çağdaşı kültürlerin sanat anlayışlarından da faydalanarak, ortaya koydukları özgün sanat anlayışının çeşitli etkileşimlerle yayılım alanını da genişletmişlerdir. Biliyoruz ki toplumların farklı alanlarda gelişim göstermelerinde belirleyici unsurlar arasında siyasi ve ekonomik gelişmelerin etkisi oldukça belirgindir. Urartu Uygarlığı da gerek ekonomik gerekse siyasi anlamda, yaşadığı dönemde kendisini ispatlamış bir uygarlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada yapılan çalışmanın arkeoloji literatürüne katkı sunması amaçlanmaktadır. Bundan sonra yapılacak bilimsel çalışmalarla birlikte bir kültür sentezi oluşturan Urartu Uygarlığı ve uygarlığın, kültürü, sanatı, sosyo ekonomik yapısı daha net verilerle ortaya konulmalıdır. Literatür taramasında da gördüğümüz gibi özellikle Urartu sanatı içerisinde sınırlı şekilde ele alınan mobilya sanatı, bu çalışmayla birlikte bu alanla ilgili yapılacak çalışmalara ön ayak olmaya adaydır.

Burada yapmış olduğumuz çalışma sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ışığında, Urartu sanatının özellikle de çalışmamız konusu olan mobilya sanatının, diğer uygarlıkların sanat başlığı altında değil de kendi içerisinde ana başlıklar halinde çalışılması hem Urartu Uygarlığı'nın daha net anlaşılmasına hem de literatüre daha spesifik konuların kazandırılması adına büyük katkı sunacaktır. Mobilya konusunun daha geniş anlamda çalışılması uygarlığın siyasi ekonomik ve sosyal yapısı hakkında daha açıklayıcı bilgiler sunacaktır. Eğer bu tür çalışmaların sayısı artarsa bundan

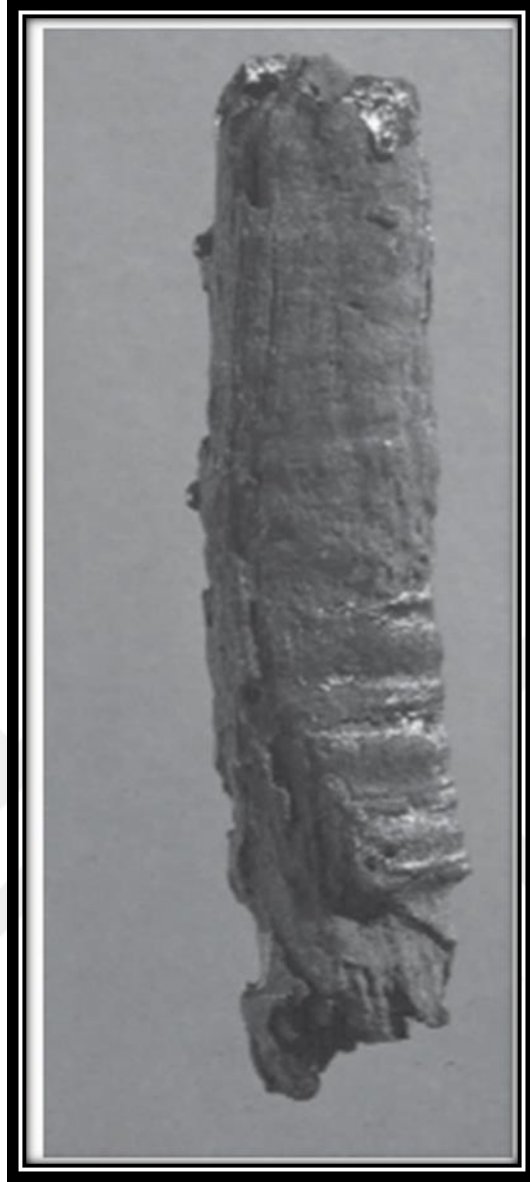
sonra yapılacak araştırmalar için de farklı bakış açıları ve kaynak zenginliği sağlanmış olacaktır.

Anadolu coğrafyasında etkin rol oynayan tüm kùltürlerin daha net anlaşılabilmesi ve tarihi olayların geçmiş ve gelecek arasında kurmuş olduğu köprü görevinin sürdürülebilir olabilmesi adına bu tür çalışmaların sayısının artması bir zorunluluk arz etmektedir.

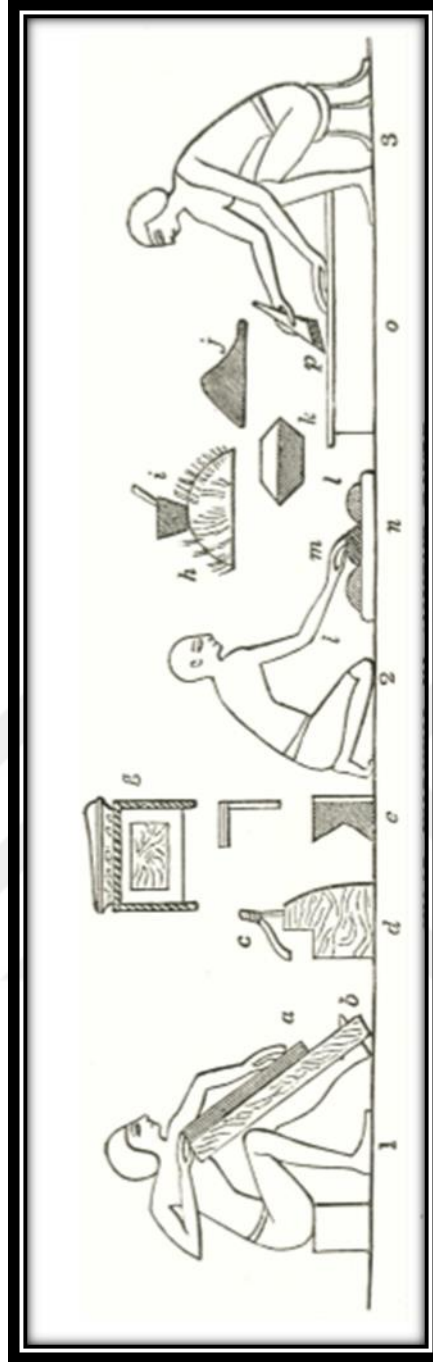

RESİMLER

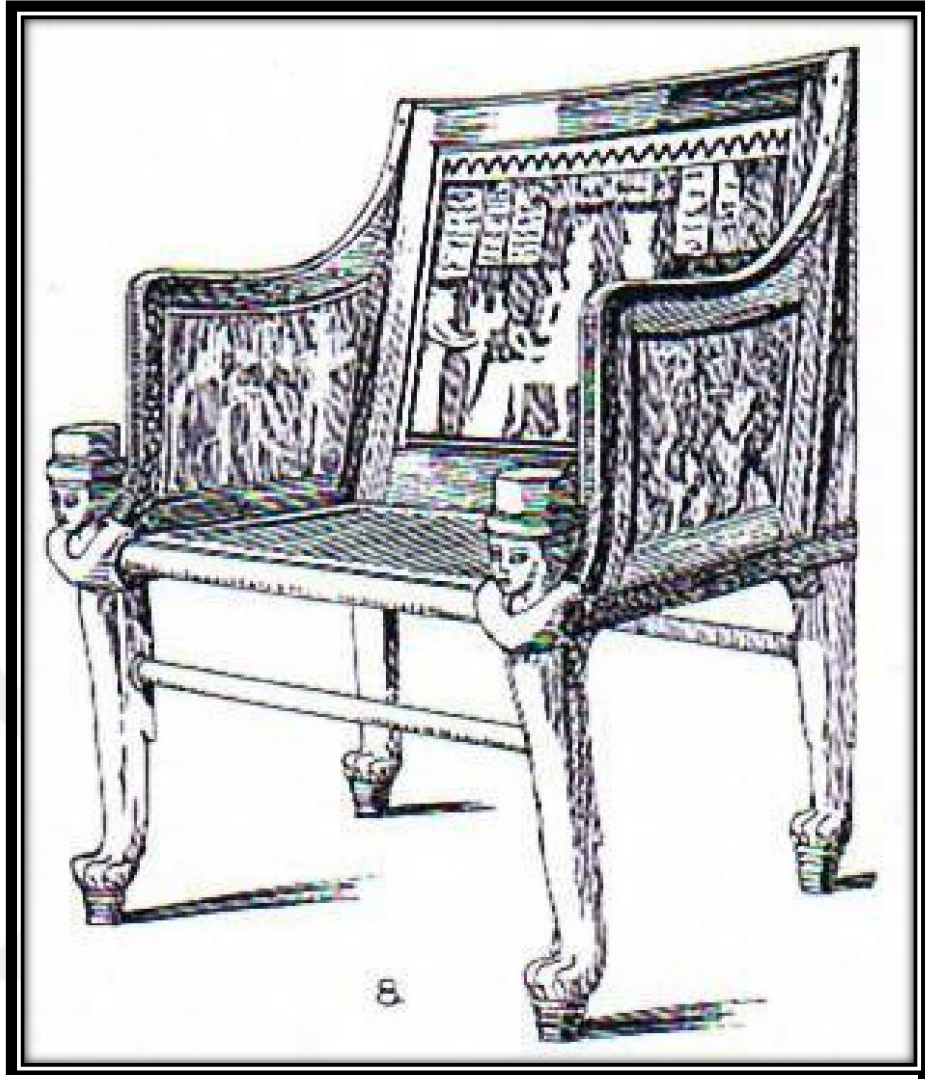
Resim 1: Jeriho Kazılarında Ele Geçirilen Torlanmış Masa Ayağı (Caroline Cartwright), (2005)

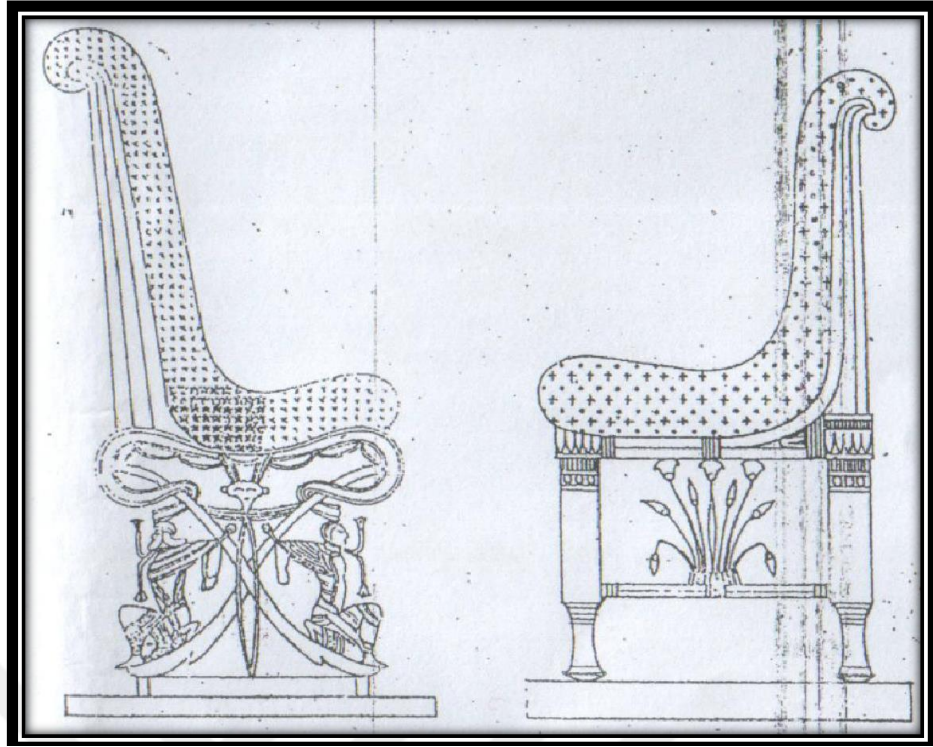
Resim 2: Mısır Marangozluk Eserlerinin Üretim Aşamaları, Kullanılan Alet ve Malzemeler (A. Lucas), (1934)

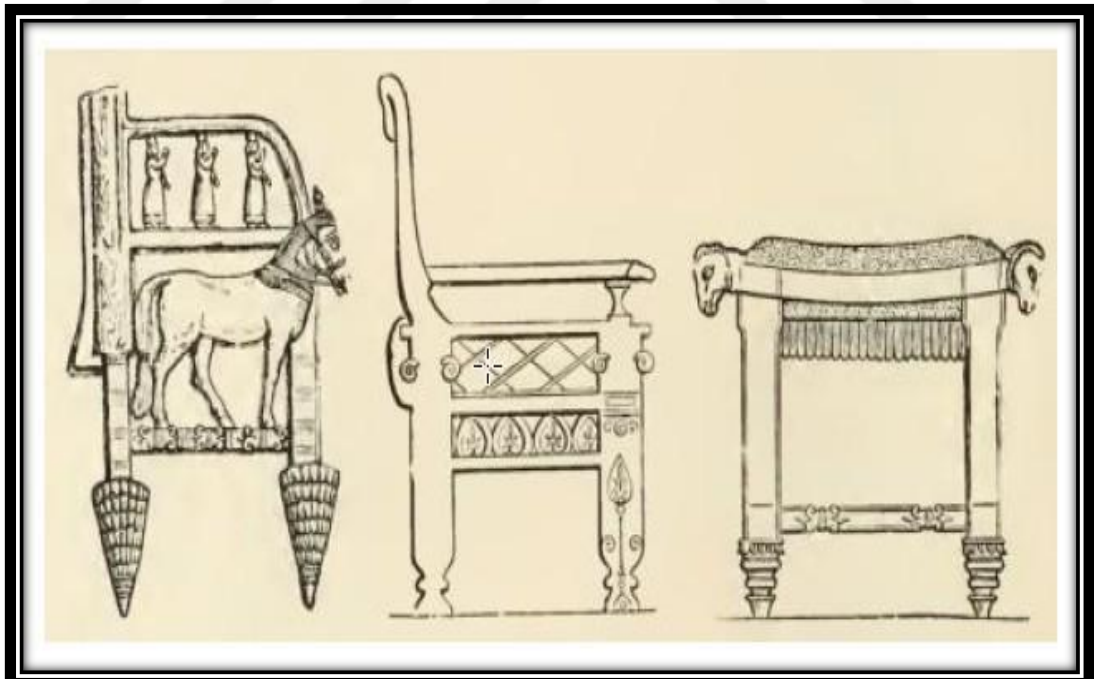
Resim 3: Mısır Marangozluk Eserlerinin Üretim Aşamaları, Kullanılan Alet ve Malzemeler (A. Lucas), (1934)

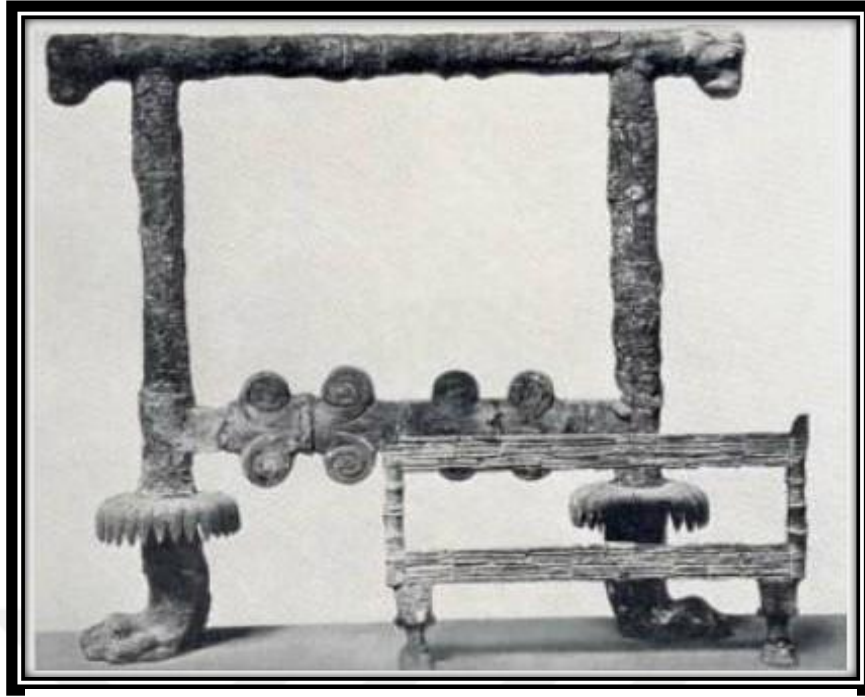
Resim 4: Antik çağ Mısır Oturma Mobilyası (Beyza Köksal) (2017)

Resim 5: Yeni Krallık Dönemine Ait Koltuk Örnekleri(Dilara Engin) (2011)

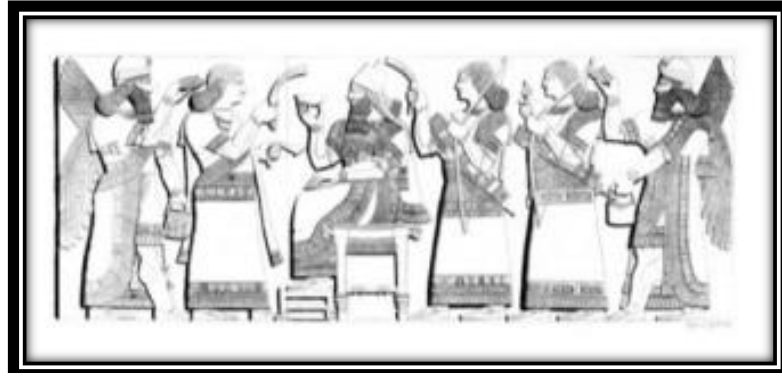
Resim 6: Assur Dönemi Mobilya Örneği (Öztürk Yeliz) (2013)

Resim 7: Assur Dönemi Mobilya Örneği (Öztürk Yeliz) (2013)

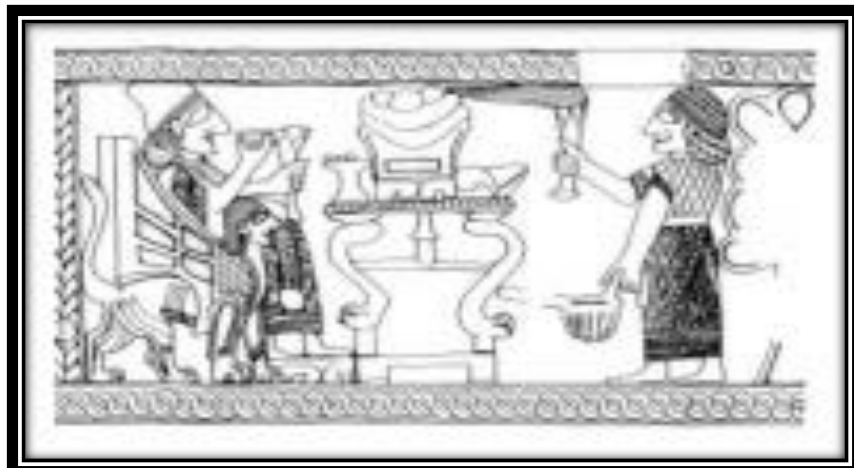
Resim 8: Assur dönemine ait mobilya örneklerinin yer aldığı ziyafet sahnesi (İsmail Coşkun) (2018)

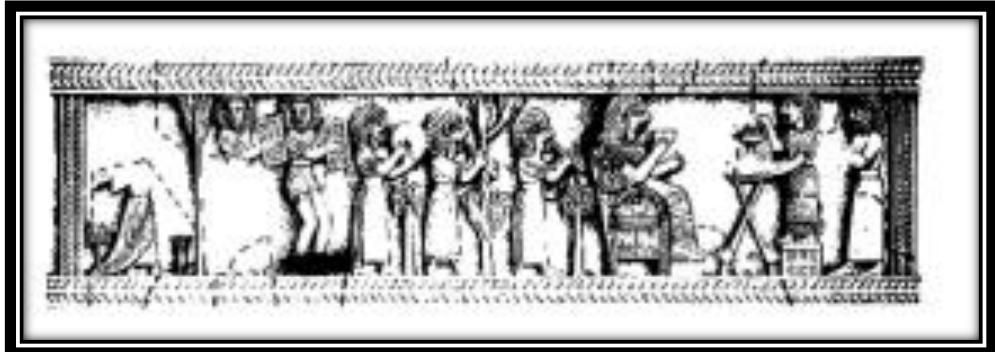
Resim 9: Assur dönemine ait mobilya örneklerinin yer aldığı duvar kabartması (Andre Parrot) (2005)

Resim 10: Assur Dönemi Mobilya Örneklerinin Yer Aldığı Duvar Kabartması (İsmail Coşkun) (2018)

Resim 11: Assur Dönemi Mobilya Örneklerinin Yer Aldığı Fildişi Kutu (İsmail Coşkun) (2018)

Resim 12: Assur Dönemi Mobilya Örneklerinin Yer Aldığı Fildişi Kutu(İsmail Coşkun) (2018)

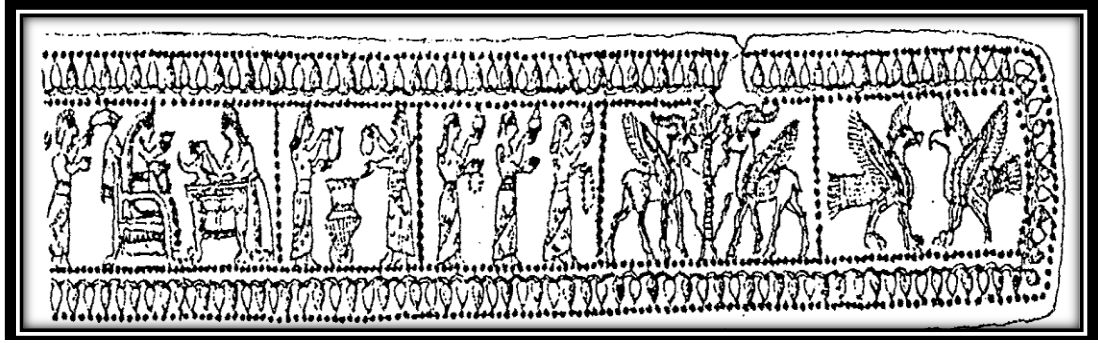
Resim 13: Ziyafet Sahnesini Gösteren Fildişi Mobilya Parçası (İsmail Coşkun) (2018)

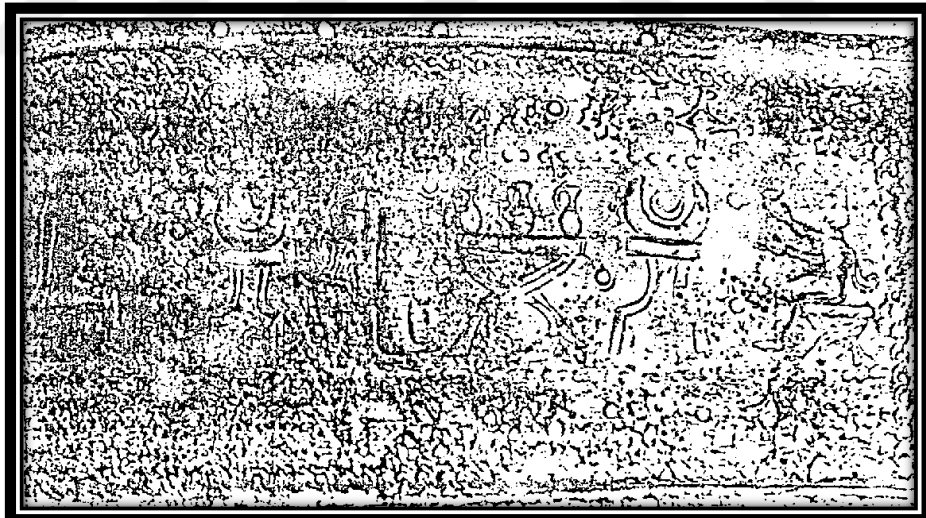
Resim 14: Nimruttan Ele Geçentaht Üzerinde Oturan Kadın Fildişi Mobilya Parçası (İsmail Coşkun) (2018)

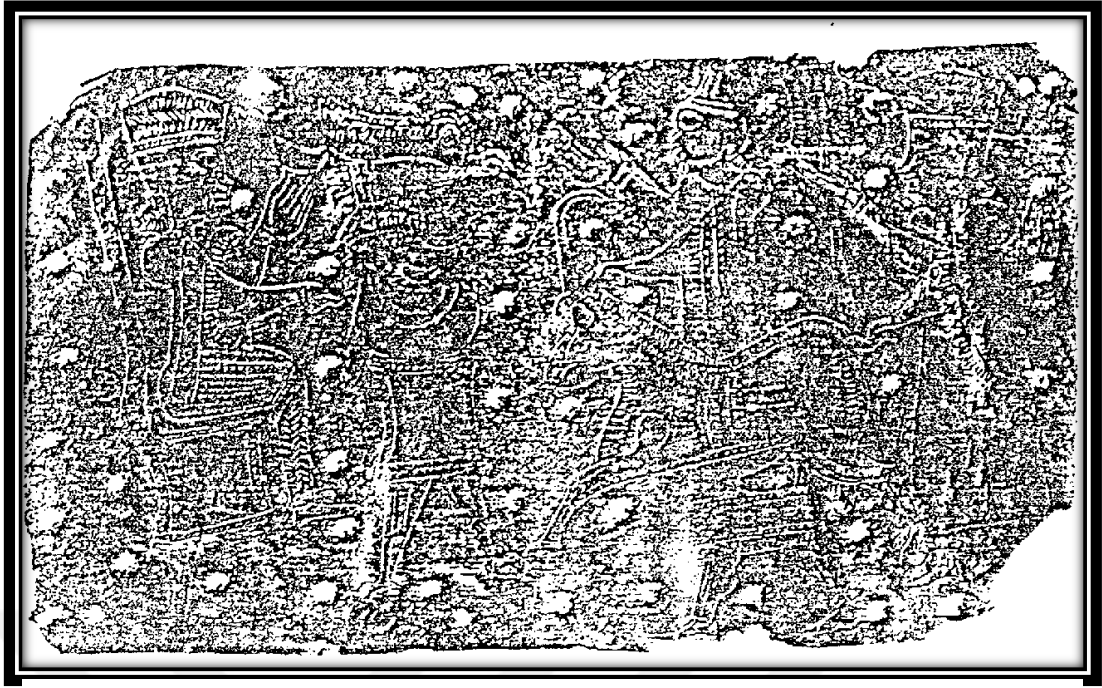
Resim 15: Büyük Tümülüs Mezar Odasında Bulunan Frig Ahşap İşçiliğinin Örneklerinden Olan Ahşap Masa (NationalGeographic) (2008)

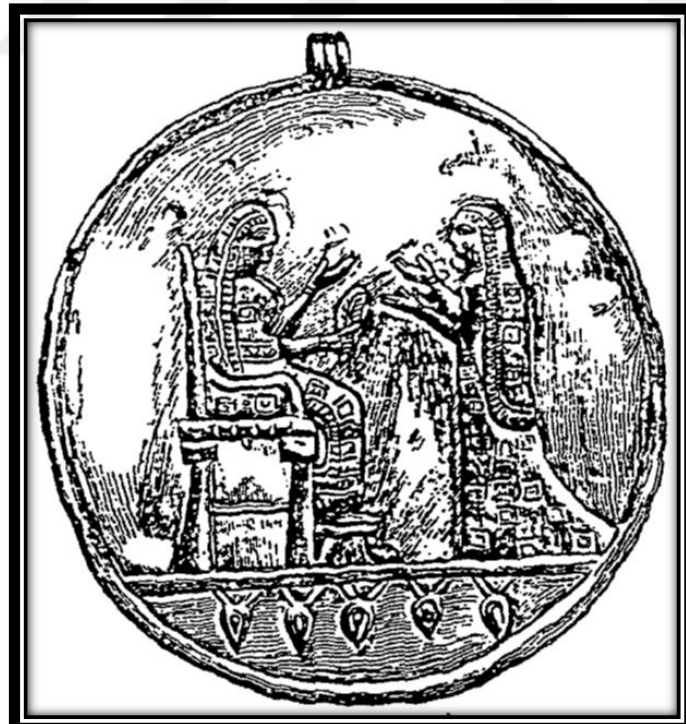
Resim 16: Urartu Uygarlığına Ait Kemerler Üzerindeki Ahşap Buluntular (Kazım Serdar Girginer) (1996)

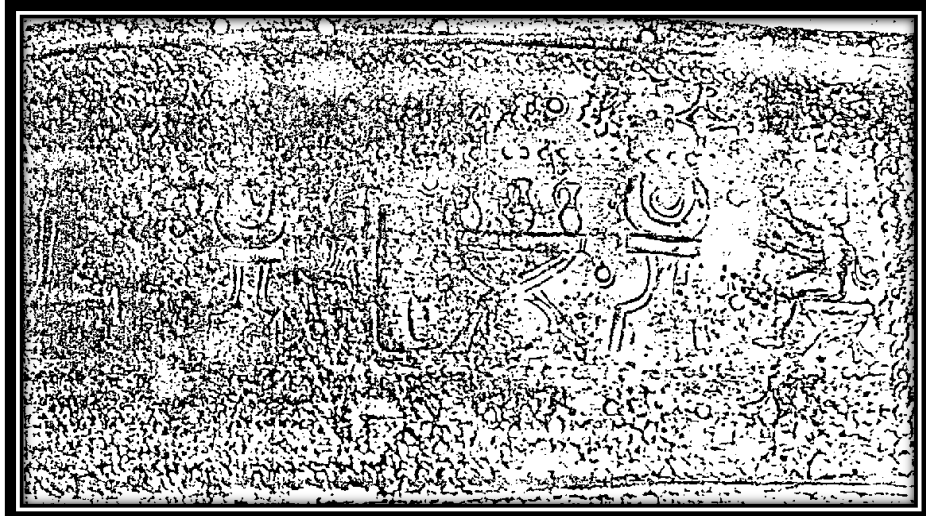
Resim 17: Damga Mühür Üzerinde Tasvir Edilen Arkalıksız Taht (Kazım Serdar Girginer) (1996)

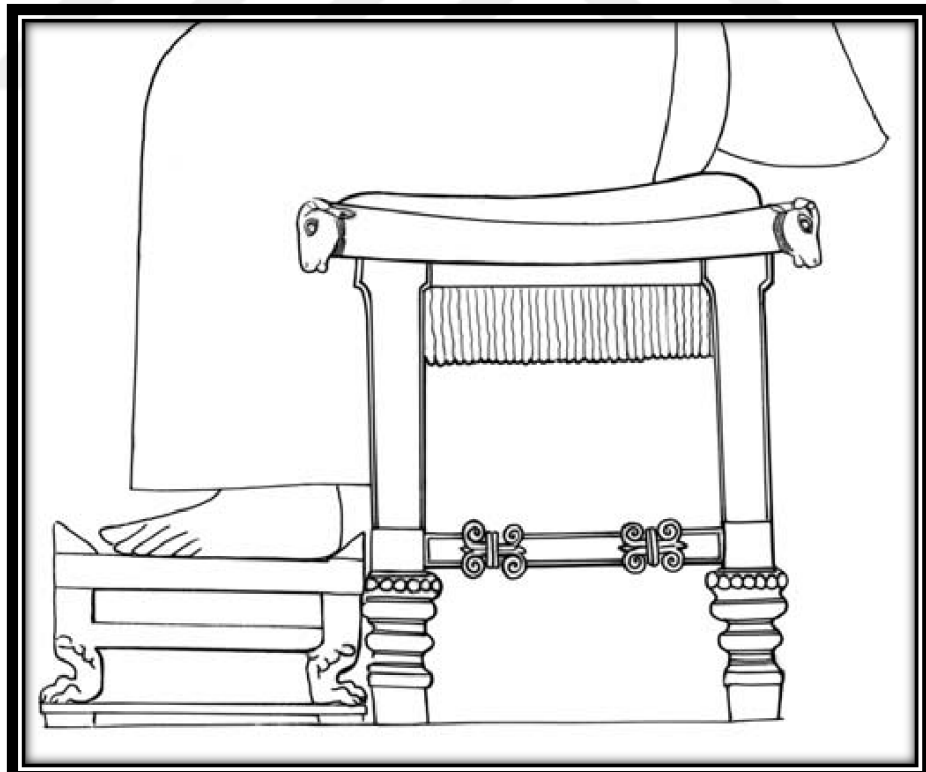
Resim 18: Adak Levhası Üzerinde Tasvir Edilen Taht (Kazım Serdar Girginer)
(1996)

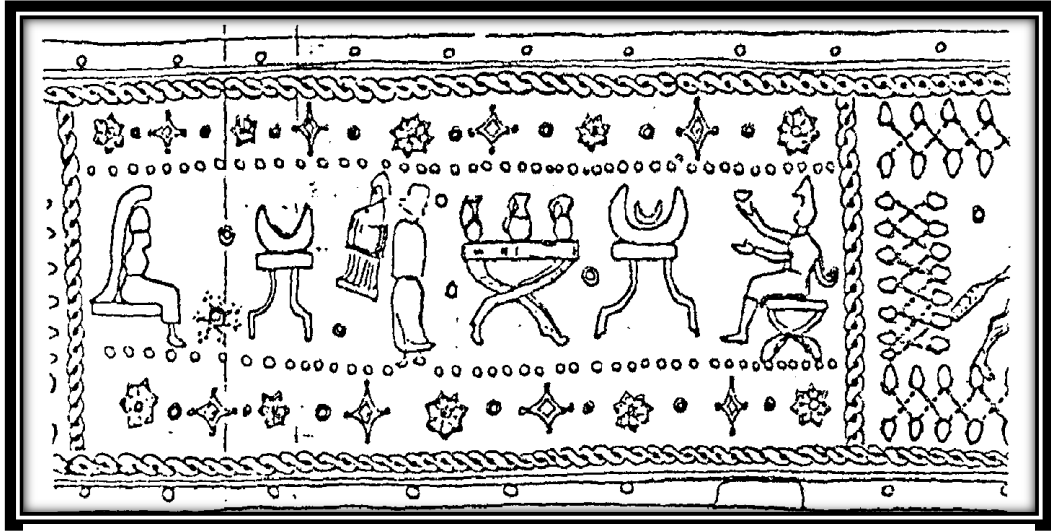
Resim 19: Madalyon Üzerinde Yer Alan Mobilya Örneği (Kazım Serdar Girginer)
(1996)

Resim 20: Damga Mühür Üzerinde Tasvir Edilen Arkalıksız Tahtların Bu Başlıkta Ele Geçen Tek Örnek Arkalıksız Tahtların Urartu Da Kullanımına Bir İşaret (Kazım Serdar Girginer) (1996)

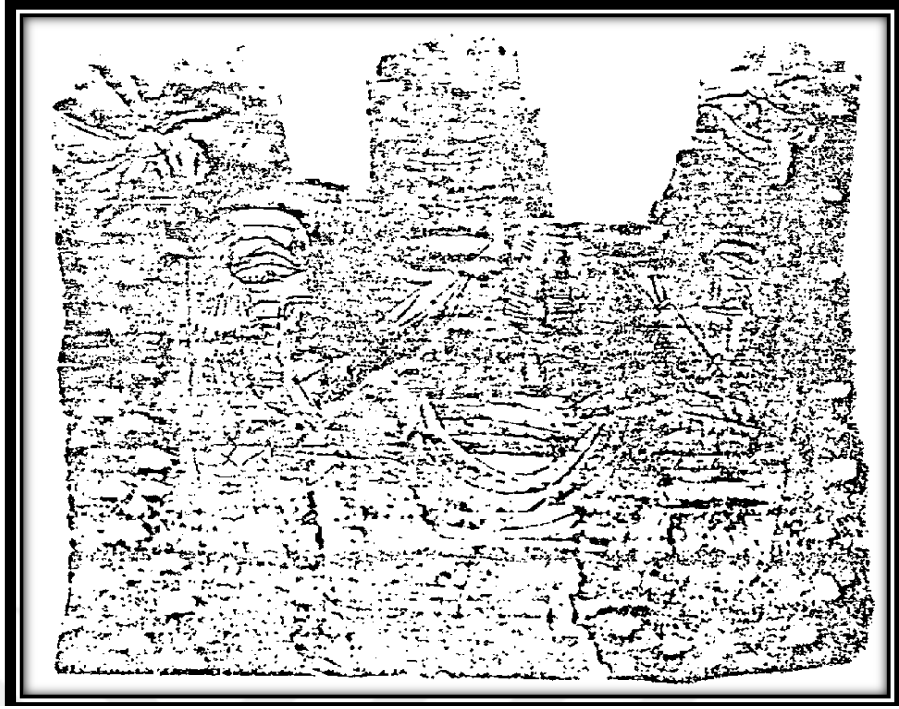
Resim 21: Assur Kaynaklı Arkalıksız Tabure Urartu Üzerindeki Assur Etkisini Kanıtlar (Claudia Gruber) (2004)

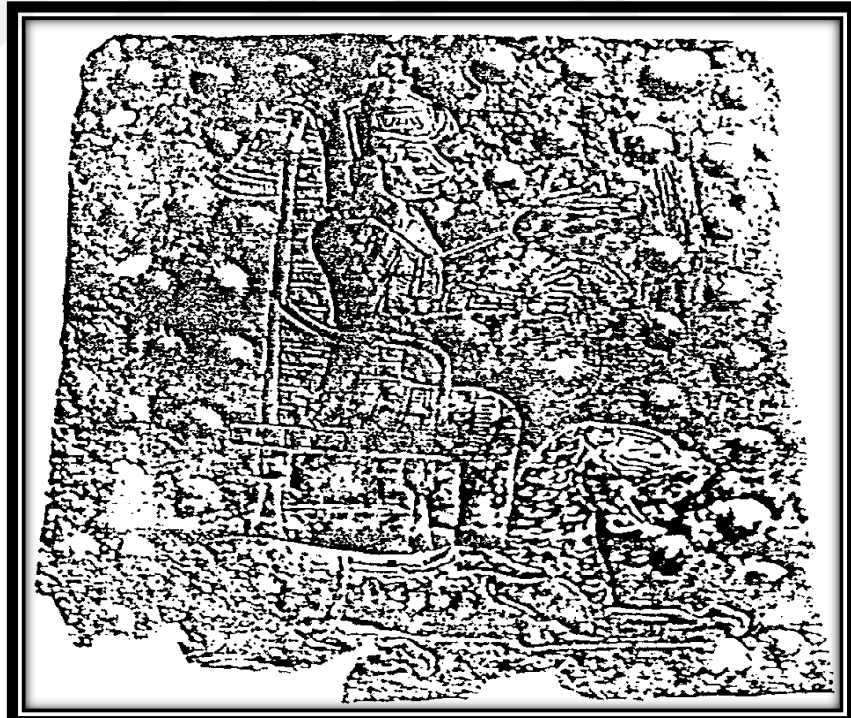
Resim 22: Arkalıksız Çapraz Bacaklı Taht (Kellner) (1991)

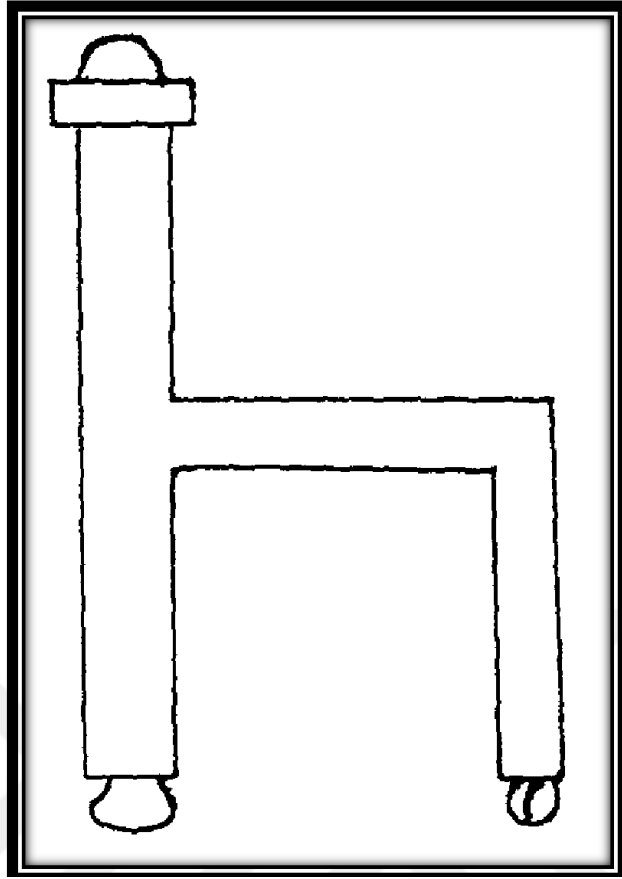
Resim 23: Adak Levhası Üzerinde Yer Alan Arkalığı Düz Kolluksuz Taht Örneği
(Kazım Serdar Girginer) (1996)

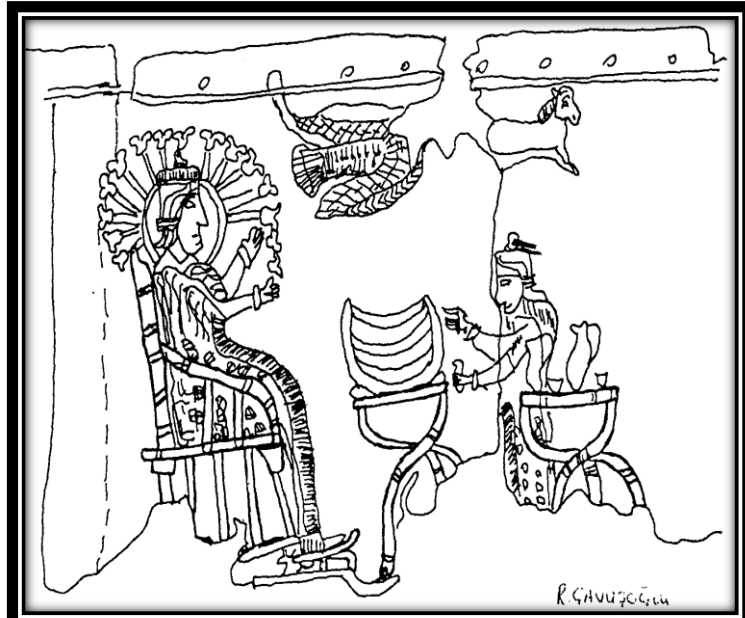
Resim 24: Arkalığı Düz Kolluksuz Taht(Kazım Serdar Girginer) (1996)

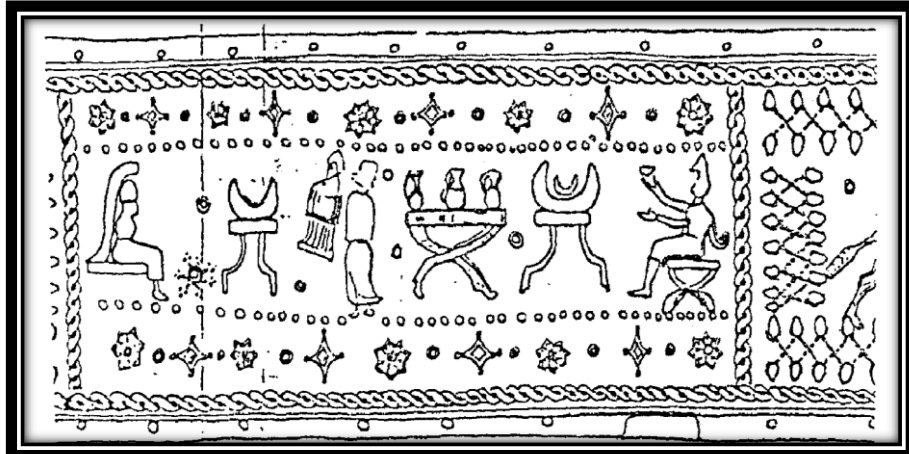
Resim 25: Adak Levhası Üzerinde Yer Alan Taht Örneği(Hans Jörg Kellner), (1990)

Resim 26: Arkalığı Düz Kolluksuz Taht(Kazım Serdar Girginer) (1996)

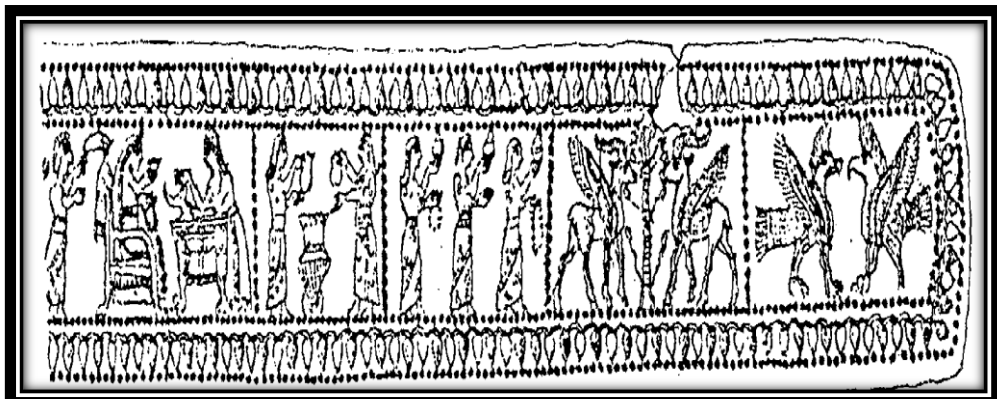
Resim 27: Giyimli (Van)'den Ele Geçen Ve Taht Üzerindeki Figürün Tanrı Haldi Olabileceği Düşünülen Taht Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 28: Arkalı Oturan Figürünün Başına Kadar Kıvrılmış, Kolluksuz Taht
(Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 29: Arkalı Düz Kolluklu Taht Örneği (İsmail Coşkun) (2018)

Resim 30: Ayakları Aslan Pençesi Şeklinde Sonlanan Taht (Kazım Serdar Girginer)
(1996)

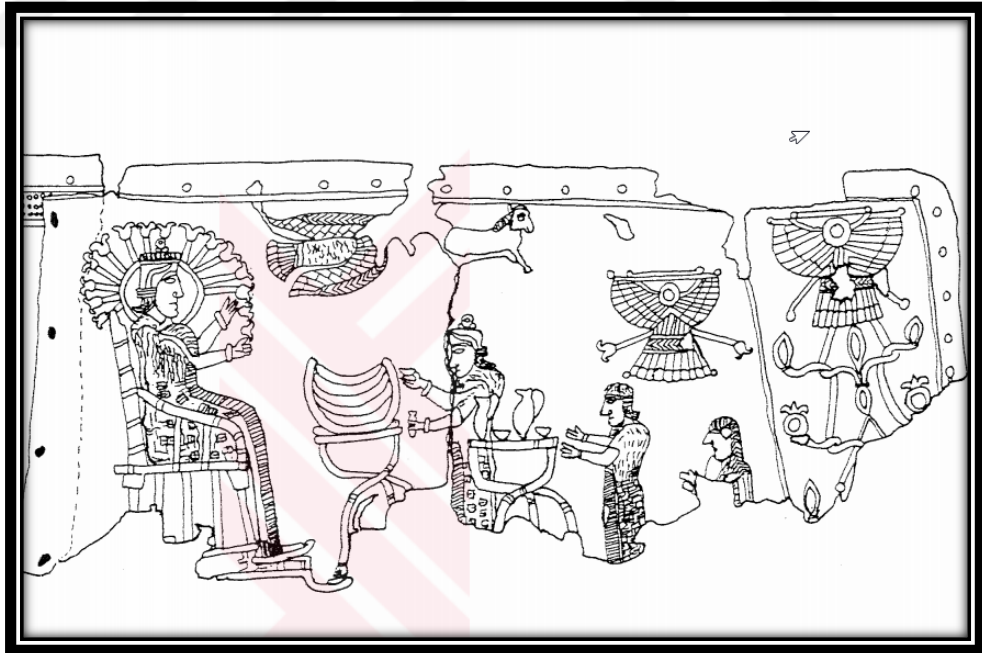
Resim 31: Madalyon Üzerinde Yer Alan Mobilya Örneği (Kellner) (1991), A. Muhibbe Darga (2013)

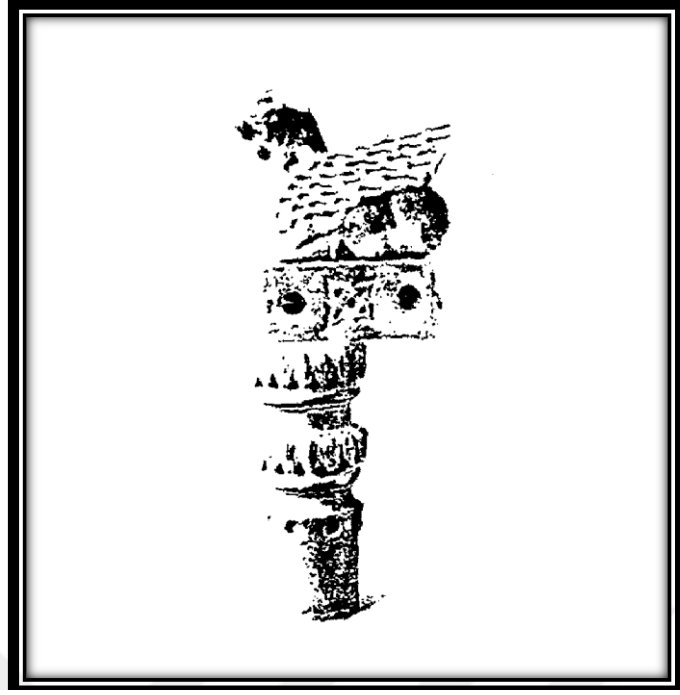
Resim 32: Budin Levhası Üzerinde Taht Tasviri (Zerrin Derin) (1996)

Resim 33: Karmir-Blur'da Bulunmuş Olan Bir Madalyon Üzerindeki Taht Örneği
(Kazım Serdar Girginer) (1996)

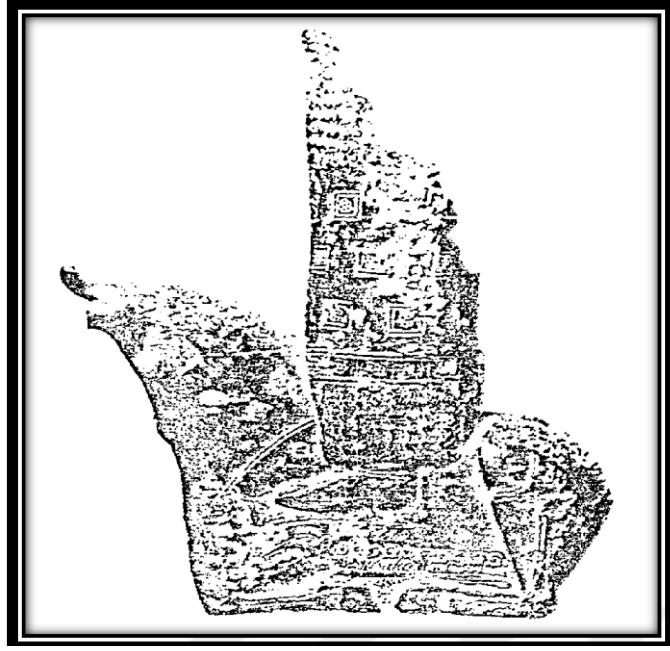
Resim 34: Van'dan Ele Geçen Ve Taht Üzerindeki Figürün Tanrı Haldi Olabileceği
Düşünülen Taht Örneği (Rafet Çavuşoğlu) (2002)

Resim 35: Üzerinde Kanatlı Aslan Figürü Yer Alan Taht Ayağı(Kazım Serdar Girginer) (1996)

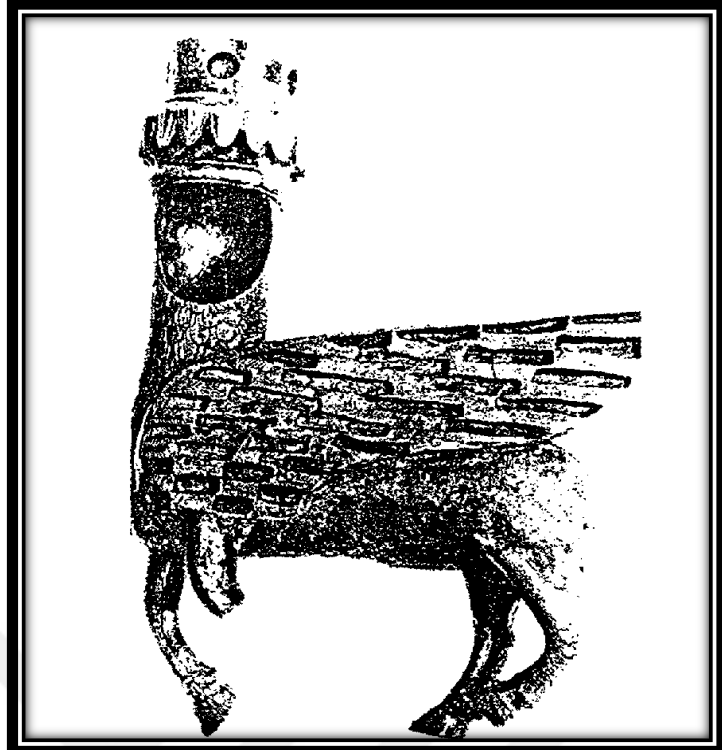
Resim 36: Mitolojik Yaratık Figürlü Taht Ayağı (Kazım Serdar Girginer) (1996)

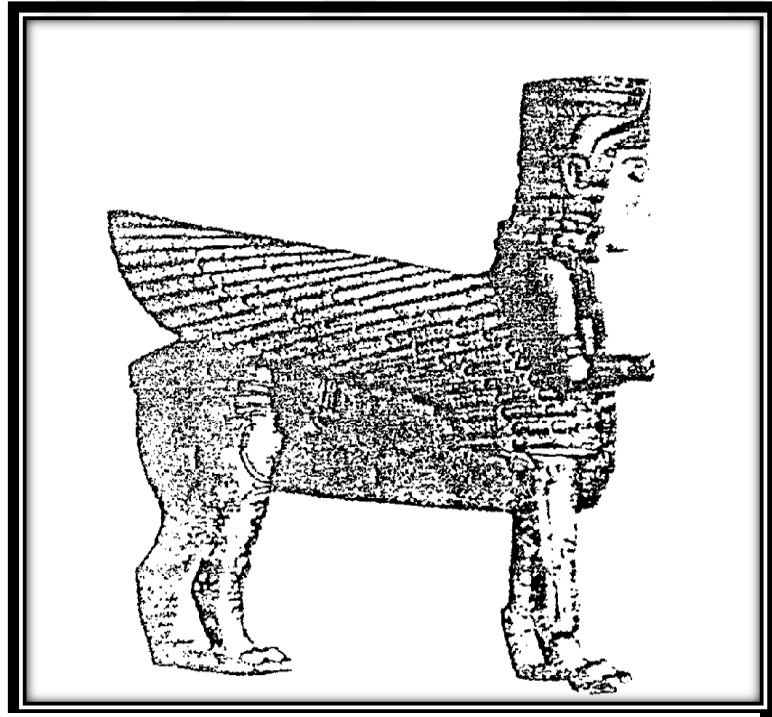
Resim 37: Mitolojik Yaratık Figürlü Taht Ayağı (Barnett) (1954)

Resim 38: Taht Ayağı, Kanatlı Boğa Figürü (Boris Borisovich Piotrovsky) (1969)

Resim 39: Taht Ayağı, Kanatlı Boğa Figürü (Boris Borisovich Piotrovsky) (1969)

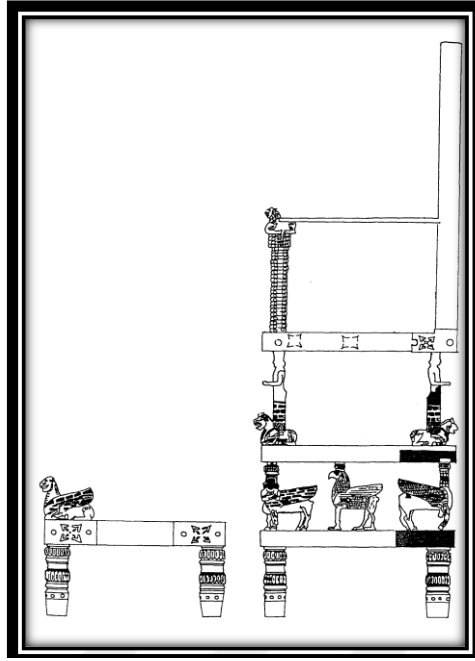
Resim 40: İnsan Vücutlu Kanatlı Aslan Figürü (Ralf Wartke)(1990)

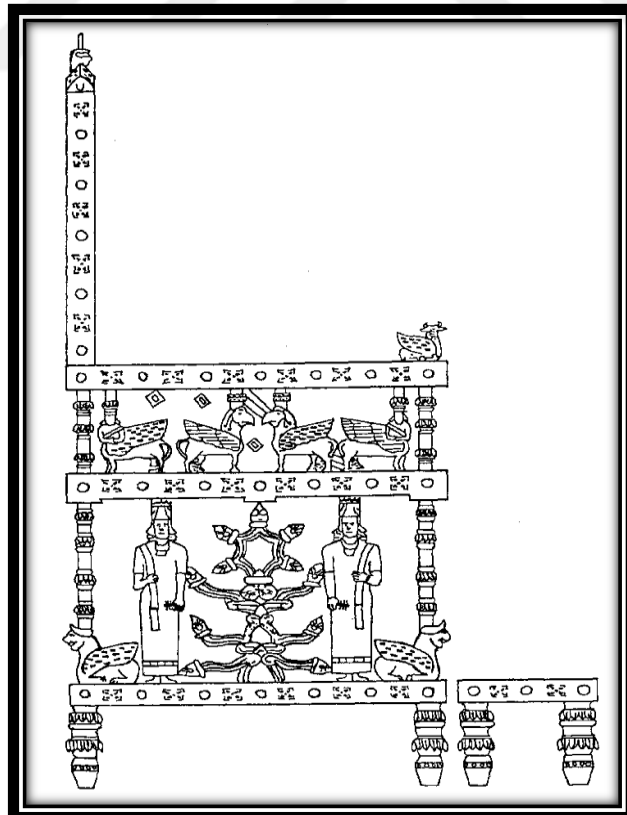
Resim 41: Grifon Şeklinde Taht Ayağı(Barnett) (1954)

Resim 42: Ayakta Duran Tanrı Heykelciği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

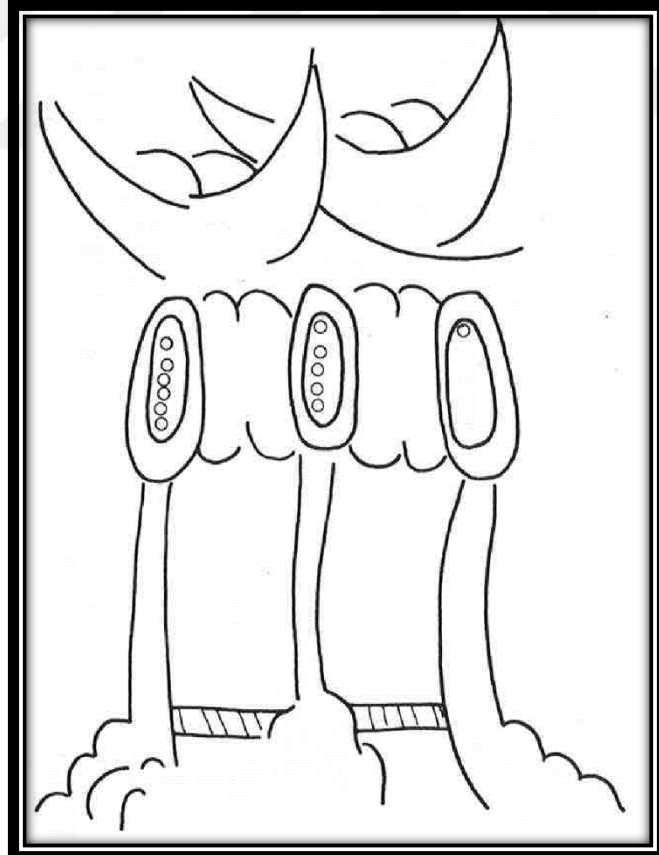
Resim 43: Bir Urartu Tahtı Rekonstrüksiyonu (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 44: Bir Urartu Tahtı Rekonstrüksiyonu (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 45: Üç Ayaklı Ahşap Masa (Cengiz Işık) (1987)

Resim 46: Ayakları Aslan Pençesi Şeklinde Sonlanan Masa (Cengiz Işık) (1987)

Resim 47: Hayvan Ayağı Şeklinde Sonlanan Mobilya Ayakları (Cengiz Işık) (1987)

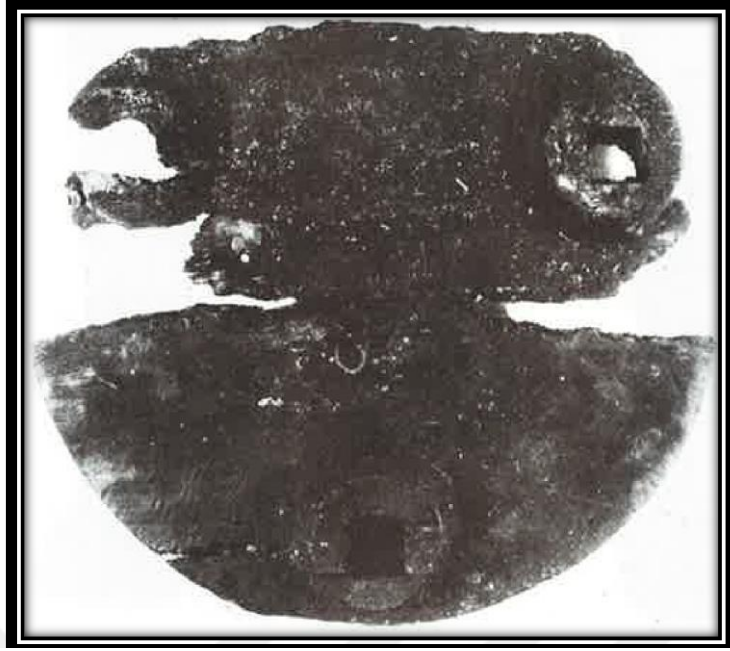
Resim 48: Silindirik ve Boğa Toynağı Şeklinde Sonlanan Mobilya Ayağı (Cengiz Işık) (1987)

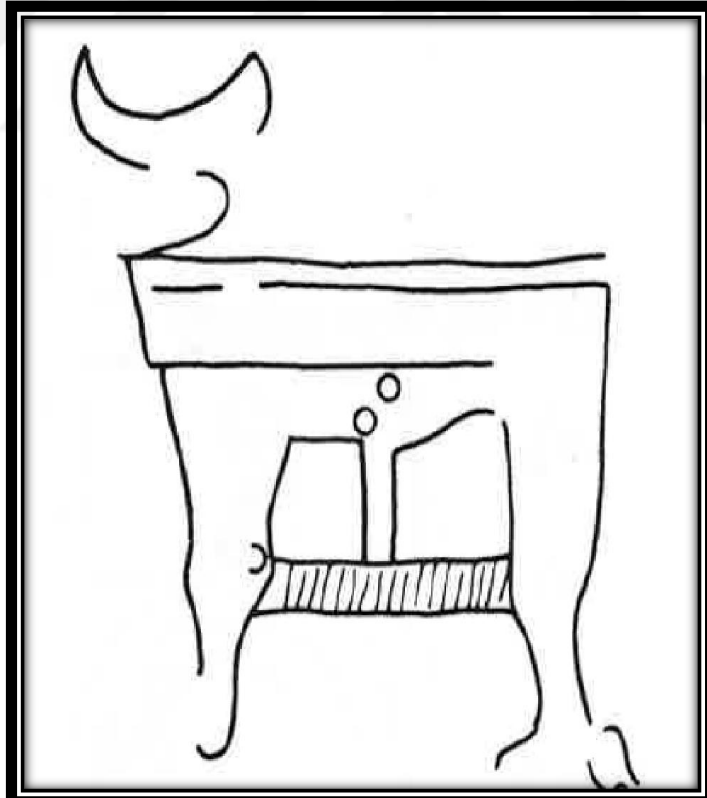
Resim 49: Mobilya Ayağı (Cengiz Işık) (1987)

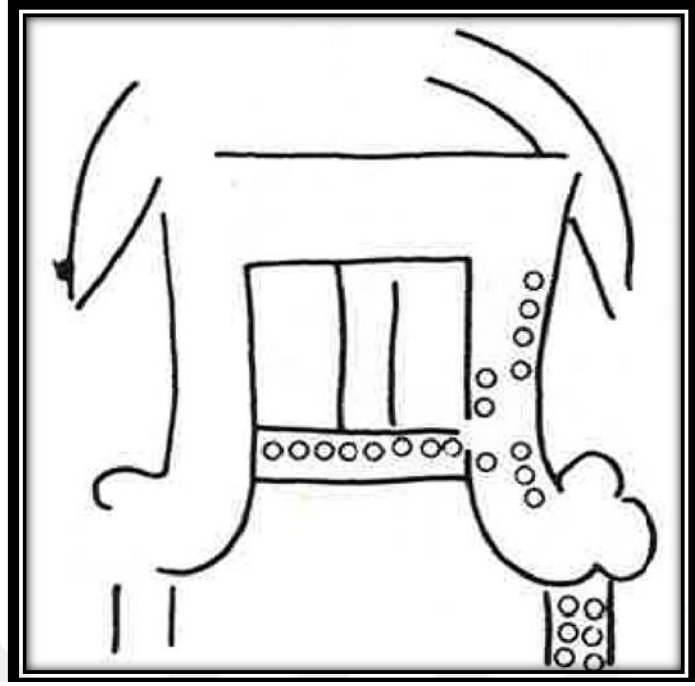
Resim 50: Konik Ayak ve Boğa Toynağı Şeklinde Sonlanan Mobilya Ayağı (Cengiz Işık) (1987)

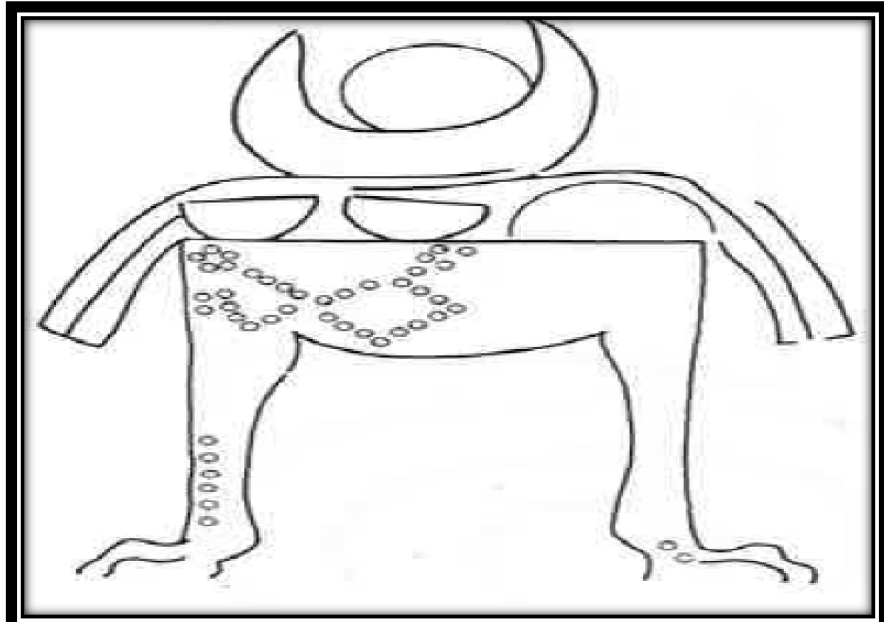
Resim 51: Dört Ayaklı Çapraz Bacaklı Masa Örneği (Cengiz Işık) (1987)

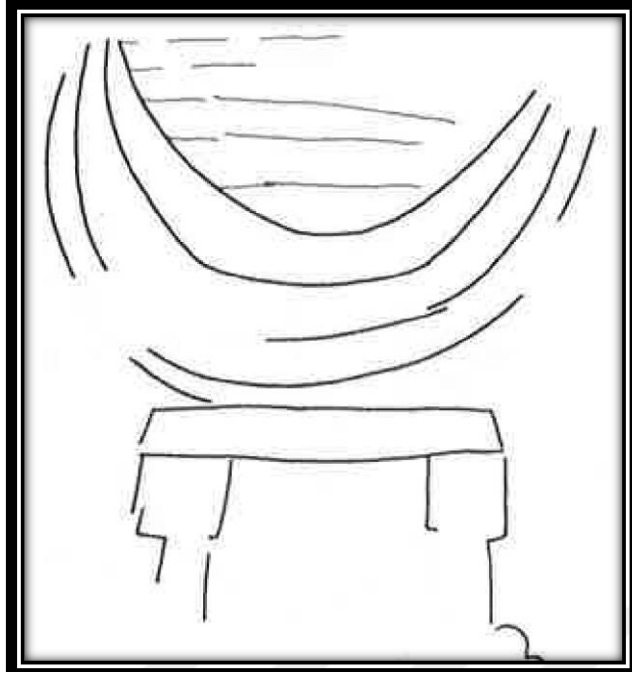
Resim 52: Profilden Verilmiş Dört Ayaklı, Yatay Bant Destekli Masa (Cengiz Işık) (1987)

Resim 53: Profilden Verilmiş Dört Ayaklı, Yatay Bant Destekli Masa (Cengiz Işık) (1987)

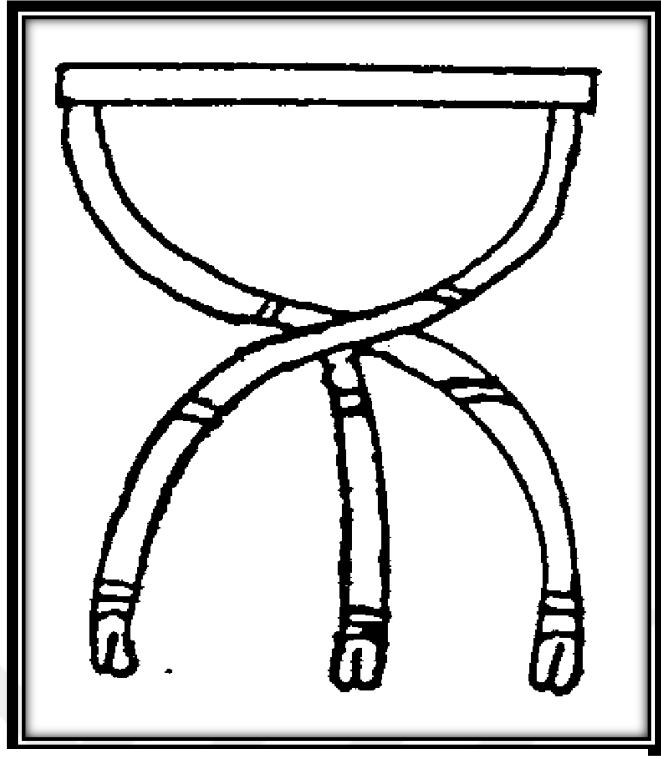
Resim 54: Desteksiz Masa (Cengiz Işık) (1987)

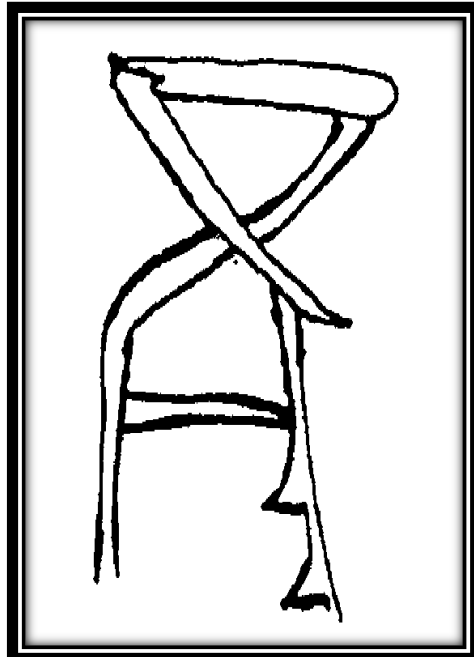
Resim 55: Desteksiz Masa (Cengiz Işık) (1987)

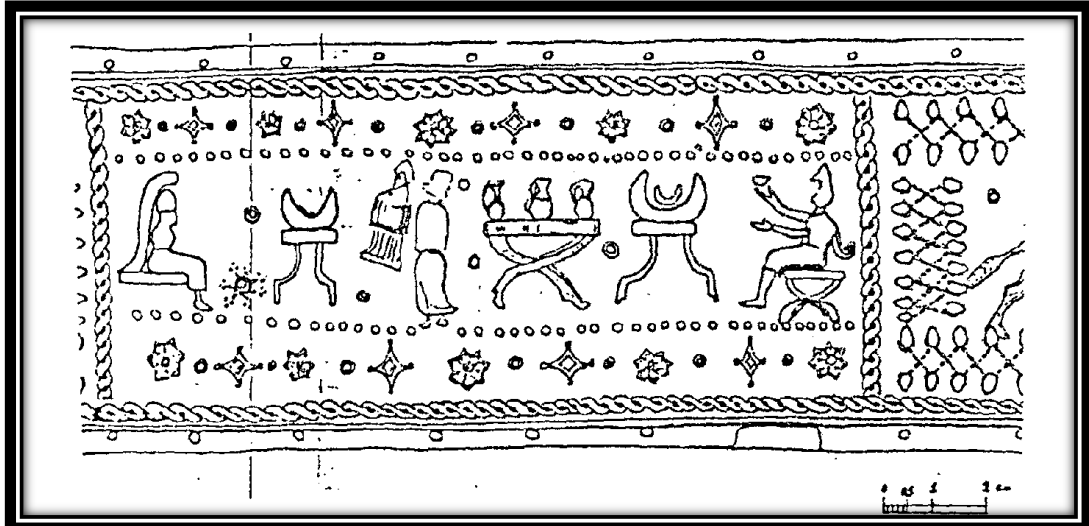
Resim 56: Çapraz Bacaklı Masa (Rafet Çavuşoğlu) (2002)

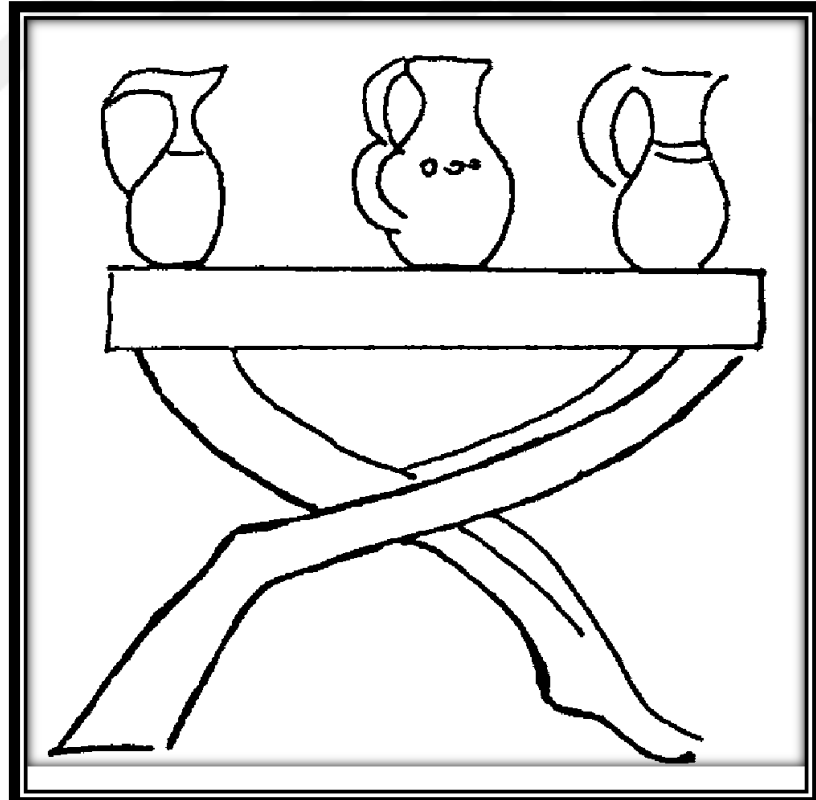
Resim 57: Çapraz Bacaklı Masa (O. Aytuğ Taşyürek) (1975)

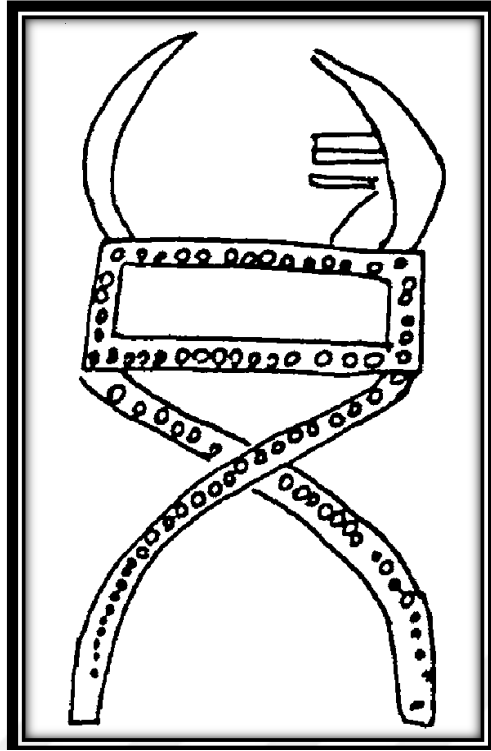
Resim 58: Profilden Bakıldığında Üç Bacaklı Görünen; Ancak Dört Ayaklı Olan Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

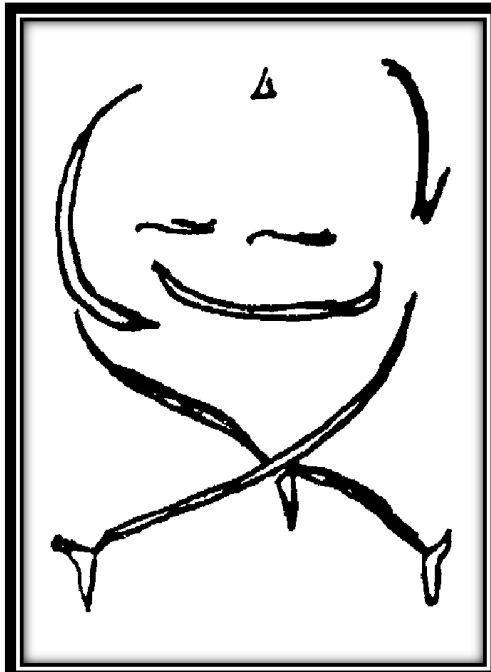
Resim 59: Profilden Bakıldığında Üç Ayaklıgörünen;Ancak Dört Ayaklı Olan Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

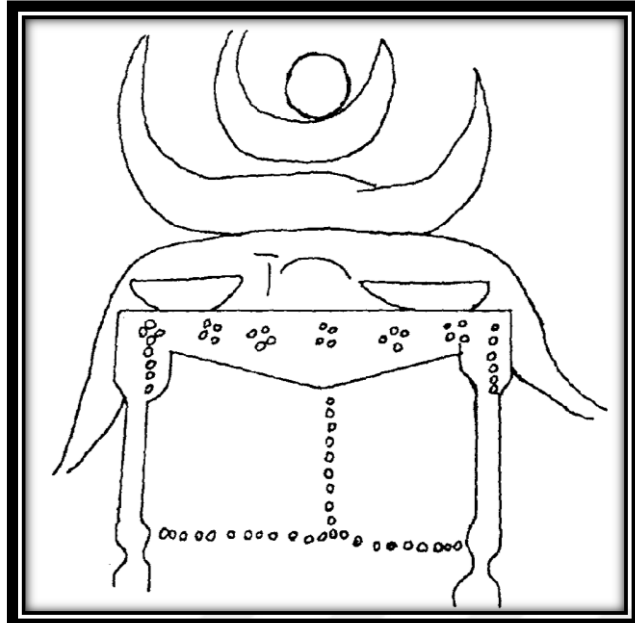
Resim 60: Profilden Bakıldığında Üç Ayaklı Görünen; Ancak Dört Ayaklı Olan Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

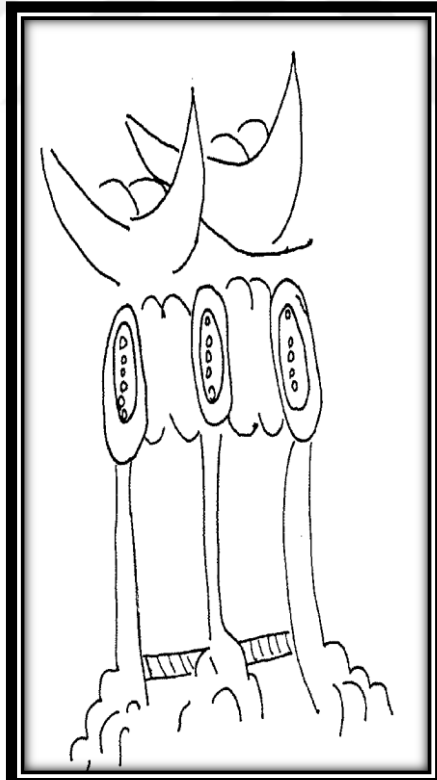
Resim 61: Profilden Bakıldığında Üç Ayaklı Görünen;Ancak Dört Ayaklı Olan Masa
Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

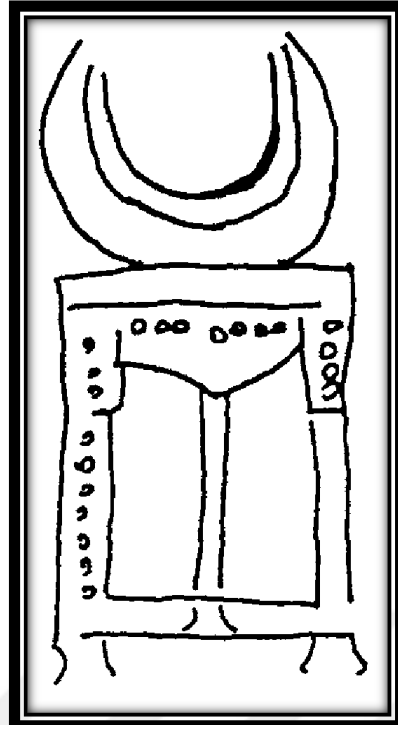
Resim 62: Profilden Bakıldığında Üç Ayaklı Görünen; Ancak Dört Ayaklı Olan
Masa Örneği (Atilla Batmaz) (2013)

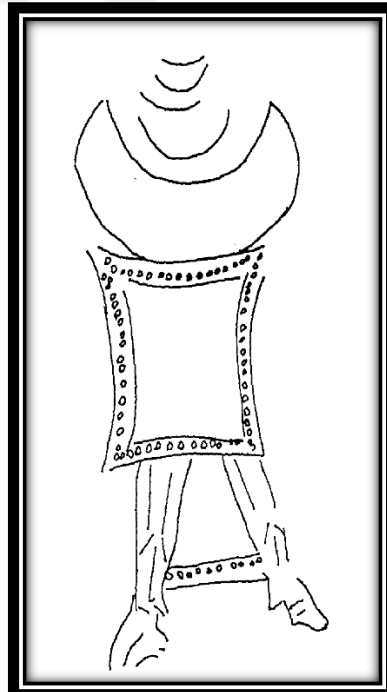
Resim 63: Yatay Kayıtlı, Dikey Kayıt Destekli Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer)
(1996)

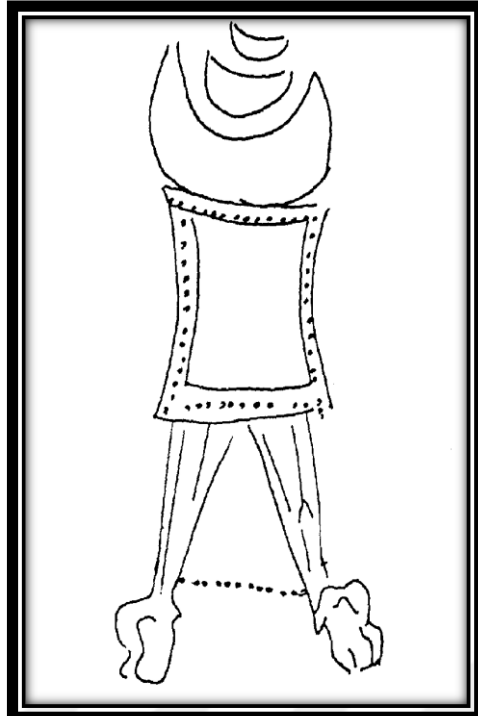
Resim 64: Yatay Kayıtlı, Dikey Kayıt Destekli Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer)
(1996)

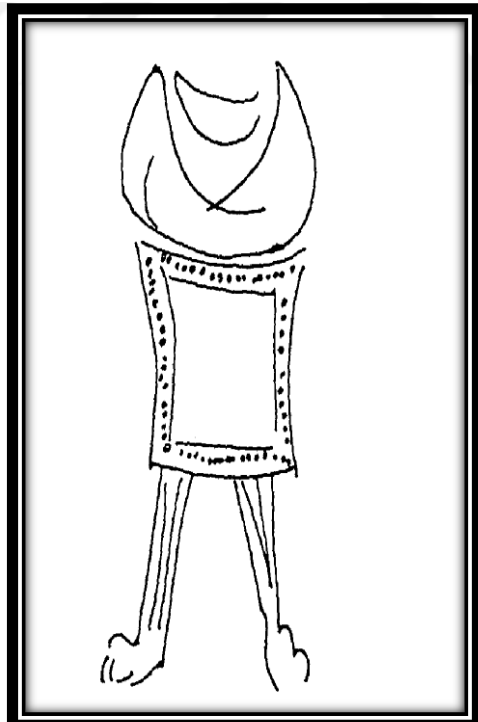
Resim 65: Yatay Kayıtlı, Dikey Kayıt Destekli Masa Örneği (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 66: Aslan Pençesi Ayaklı, Bir Yatay Kayıtlı Masa Tasvirleri (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 67: Aslan Pençesi Ayaklı, Bir Yatay Kayıtlı Masa Tasvirleri (Kazım Serdar Girginer) (1996)

Resim 68: Aslan Pençesi Ayaklı, Bir Yatay Kayıtlı Masa Tasvirleri (Kazım Serdar Girginer) (1996)

KAYNAKÇA

- Akarsu, R. (2017). Erken Dönemlerde Anadolu'da Ele Geçen Fildişi Eserler Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, (38):131-150.
- Akurgal, E. (1960). Vom Aolishen Zum Ionischen Kapitell, *Anadolu (Anatolia)*, Ankara, 5:2.
- Akurgal, E. (1968). Urartaische Und Altiranische Kunstzentren. *Ankara*, VI(9):221.
- Akurgal, E. (1980). *The Art and Architecture of Turkey*. Oxford Üniversitesi Yayınları Londra, s.221.
- Akurgal, E. (1997). *Anadolu Kültür tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları Ankara ss.247.
- Akurgal, E. (2004). *Anadolu Uygarlıkları*, Phonix Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Alan, S. (2014). Karkamış Krallığı, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, s:38
- Ataş, H.D. (2015). Georgian Dönemi İç Mekan Ve Mobilya, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İç Mimarlık Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul, s.21.
- Ayman, İ. (2005). Urartu Bronz Kemerleri ve Adak Levhaları Üzerine Betimlenen Ölü Ziyafeti Sahneleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, s: 8.
- Bal, B. C., Kılavuz, M. (2015). İlk Mobilya, *Selçuk-Teknik Dergisi*, Özel Sayı 1.
- Barnett, R.D. (1951). The Excavations of the British Museum at Toprak Kale Near Van, In: *Syria*, Tome 28 fascicule 1-2, s. 29.
- Barnett, R.D. (1954). The Excavations of the British Museum at Toprak Kale, near Van: Addenda. Barnett, R. D. (1954). *Iraq*, 16(1): 3-22.

- Barnett, R.D. (1960) Assyrian Place Reliefs and Their Influence on the sculptures of Babylonia and Persia, *Bartchworth*, s.31-36
- Barnett, R.D., Gökçe, N. (1953), The Find Of Urartian Bronzes at Altıntepe, Near Erzincan, *İn Anatolia Studies*, ss.121-129.
- Baş, A. (2008). Urartu Maden Sanatında Kalkan, Miğfer ve Sadaklar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van. s.20.
- Belli, O. (1979). Urartu Sanatının Sosyo-Ekonomik Eleştirisi Üzerine Bir Deneme, *İstanbul Üniversitesi Anadolu Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, (6):45-95.
- Berk, F.M. (2011). Antik Kaynaklara Göre İç Batı Anadolu'nun (Phrygia) Jeopolitiği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya. s.141.
- Biber, H. (2011). *Urartu: Doğuda Değişim =Urartu: Transformation In The East*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.234.
- Bülbül, C. (2009). Eski Anadolu Tarihinde Frigler, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(2).
- Cartwright, C. (2005). The Bronze Age Wooden Tomb Furniture From Jericho: The Microscopical Reconstruction Of A Distinctive Carpentry Tradition. *Palestine Exploration Quarterly* ISSN: 0031-0328 (Print) 1743-1301 (Online) Journal Homepage.
- Coşkun, İ. (2018). Geç Hitit, Yeni Assur ve Urartu Uygarlıklarında Ziyafet/Yemek Sahneleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, s: 30.
- Curtis, J. (1993). The Furniture of Western Asia Ancient and Traditional, Paper of Conference Held at The Institute of Archeology, University College, London.
- Çavuşoğlu, R. (2002). Urartu Kemerleri. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Çavuşoğlu, R., Gökce, B. ve Işık, K. (2014). The HE Craftsmen and Manufacturers In The Urartian Civilization, *Anatolica XL*, s.29.
- Çelik, M. (2013). Ahşap malzemenin İç Mekan ve Mobilya Tasarımında Kullanımı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı, İstanbul.
- Çilingiroğlu, A. (1997). Urartu Kırallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, s:140
- Darga, A.M. (2013). *Anadolu'da Kadın*. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Derin, Z. (1996). Van Müzesin'deki Bir Grup Tunç Mobilya Aksamı, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi, Çiz.9, (V. 1(6)):142.
- Duyar, J. (2007). Yukarı Anzaf Kalesinde Ortaya Çıkarılan İşaretli ve Ölçekli Çanak Çömlek Parçalarının Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, İstanbul.
- Eczacıbaşı, N.F. (1998). Sanat Ansiklopedisi. Yem Yayınları, İstanbul, s.68.
- Engin, D. (2011). Günümüz Mobilya Tasarımının Zaman İçinde Değişen İnsan Gereksinimleri Işığında İncelenmesi, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İçMimarlık Anabilim Dalı, İç Mimarlık Programı, İstanbul, s.9.
- Erdem, T. (2007). Mobilya Tarihine Genel Bakış ve Art Deco, Yayınlanmamış Yüksek LisansTezi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ergürer, H. (2010). Urartu Kemerleri Üzerindeki İnsan Tasvirleri. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2):1-22.
- Erzen, A. (1984). Doğu Anadolu ve Urartular, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, ss. 24-25.
- Freeman, M.H., Shupe, T.F., Vloskyand, R.P. ve Barnes, H.M. (2003). Past, Presentand Future of the Wood Preservation Industry, *Forest Product Journal*, 53(10):8.

- Genç, B. (2008). *Yazılı Belgeler ve Arkeolojik Kalıntılar Işığında Urartu Krallığının Batı Yayılımı*, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı Prehistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilim Dalı, Van.
- Genç, B. (2015). *Urartu ve Assur Arasındaki Kültürel İlişkiler ve Urartu'nun Dönümünde Assur Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
- Genç, B. (2018). Mobilya Aksamları. Artus Basım, İstanbul. ss. 90-91.
- Ghirshman, R. (1979). Tombe Princiere de Ziwiye et le De but de l'Art Animalier Scythe, Paris, Lev 14.5,6.
- Girginer, K.S. (1996). M.Ö. 1. Binin ilk yarısında Anadolu Tasvir Sanatında Mobilyalar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Ankara, s.41.
- Girginer, K.S. (2018) Geç Hitit Dönemi Tasvir Sanatında Mobilyalar. Bilgin Kültür Sanat Yayınları Ankara. s.138.
- Gruber, C. (2004). Möbeldekoraus Elfenbein Zur Rekonstruktion von Schnitzverzierungen an altorientalischen Möbeln, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dissertation an der Fakultät für Kulturwissenschaften der Ludwig-Maximilians-Universität Münchenss, München, s.9-10.
- Gürer, H. (2016). Yeni Assur Krallığı'nın Fırat'ın Batısındaki Yayılma Politikası, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, s.1-2.
- Harcombe, P., Maria, A. (2011). Ancient Egyptian Furniture in Context: From Ancient Production, Preservation To Modern- Day Reconstruction and Conservation, Ancient Near Eastern Studies, University of South Africa.
- Hemiş, O. (2009). İskit, Frig ve Urartu Kültürlerinin Mukayesesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

- Işık, C. (1987). Tische Und Tischdarstellugen In der Urartaischen Kunst. Belleten, 196-198: 426.
- Işıklar, T. (2008). Frig Yontu Sanatı ve Etkileşimleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Klasik Arkeoloji Programı, İzmir.
- Kaplan,M.(2010).Mezopotamya’da İktisadi Yapı-En Eski Çağlardan Asurlulara Kadar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Tarih Anabilim Dalı.Antalya.s.26
- Kaptan, E. (2012). Kestel’den Önemli Bir Buluntu, 27. Arkeometri Sonuçları Toplantısı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları Malatya, ss. 45-46.
- Kaya, T. (2007). Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Frigler, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Ankara. s.20.
- Kellner, H.J. (1990). “Gürtel in Urartu”. X.T.T.K. Ankara, ss.23-26, Eylül 1986. Kongreye sunulan bildiriler, T.K.Y.ıx. Dizi, s.10, T.T.K.B, Ankara, 1990, ss.153-161
- Kellner, H.J. (1991). “Medallions and Pectorals”, R. Merhav (ed), Urartu: A Metalworking Center in the First Millenium B.C.E, Jerusalem: Israel Museum: pp. 164-170.
- Klähn, B. (1982). Altvorderasiatische Bildstelen Und Verleichbare Felsreliefs, BaF4, Mainz, s.132.
- Kocaman, S.E. (2007). Urartu Kültürü Üzerindeki Geç Hitit Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eski Çağ Bilim Dalı, İstanbul, s.19.
- Konyar, E. (2006). Anıtsal Kaya İşaretleri “?” Atlı Araba Yapım Teknikleri Üzerine Yeni Görüşler. Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler.
- Konyar, E., Işık, K., Kuvanç, R., Genç, B. ve Gökçe B. (2018). Zaiahina’nın Bronzları Doğubayazıt Urartu Metal Eserleri Ahmet Köroğlu Koleksiyonu Doğubayazıt Belediyesi Kültür Yayınları. İstanbul

- Köksal, B. (2017). Türkiye'de Mobilya Sektörünün Gelişimi Kayseri Örneği, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul. ss.2-3
- Köse, O.E. (2008). Erzurum Arkeoloji Müzesinde Bulunan Urartu Dönemine Ait Madeni Bilezik ve Pazbentler, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Adana, s.26.
- Kurtoğlu, A. (1986). Mobilya Stillerinin Tarihi Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 36(3), ss.70-91.
- Küçükerman, Ö. (1996). Endüstri İçin Ürün Tasarımında Yaratıcılık. YEM Yayınları, İstanbul, s.67.
- Kyrieleis, H. (1969). Throne und Klinen: Studien zur Form Geschichte Ealt Orientalischer Und Griechischer Sitz- Und Liege Möbel Vor Hellenistischer Zeit (JdI Erg.2), Berlin.
- Mandacı, E. (2018). Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler Işığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış. Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 64:28.
- Maria, A., Harcombe, P. (2011). Ancient Egyptian Furniture in Context: From Ancient Production, Preservation To Modern- Day Reconstruction and Conservation, Ancient Near Eastern Studies, University of South Africa.
- MEB. (2012). Sanat Ve Tasarım – Ahşap, Taş Oyma, Ankara, s.3.
- MEGEP. (2007). Ahşap Teknolojisi Tabii Şekil Oyma, Ankara.
- Mellart, J. (1962). "Excavations at Çatalhöyük. First Preliminary Report. 1961, Anatolian Studies XII, 1962, s. 42.
- Mellart, J. (2001). Çatalhöyük: Anadolu'da Bir Neolitik Kent, YKY, İstanbul.
- Mendires, B. (2010). Mezopotamya Kavimlerinde Sosyal Ve Ekonomik Hayat (Sümer, Babil ve Asur), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara, s.36-42

- Merhav, R. (1991). Secular and Cultic Furniture. Urartu: A Metalworking Center in the First Millennium BCE Rivka Merhav, s.246.
- Meuszyrski, J. (1981). Die Rekonstruktion Der Relieftafelstellungen Und Ihrer Anordnung Im Northwest-Palast Von Nimrud, Taf, 8.1.
- Özgüç, T. (1961). Altıntepe Kazıları, Belleten, Lev:21, (98):289.
- Özgüç, T. (1969) Altıntepe II: Mezarlar, Depo Binası ve Fildişi Eserler, Türk Tarih Kurumu, Ankara, T. K. V. Y, Seri, No: 27T. T. K. B s.47.
- Özkaya, V. (1995). Frigler'de Hero Kültürü, Arkeoloji ve Sanat Dergisi: Prehistory, Arkeoloji, Eskiçağ Tarihi, Sanat Tarihi, Etnografya, Numismatik (67):1.
- Öztürk, Y. (2013). XV. Louis ve XVI. Louis Stili Mobilyaların Genel Özelliklerinin ve Günümüzdeki Örneklerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Parrot, A. (2005). Assiri: i conquistatori della Mesopotamia. Milano.
- Peker, O. (2015). Varlık Olarak Mobilya ve Endüstri Devriminin Mobilya Üzerine Etkileri, Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık Anasanat Dalı, Eskişehir, ss.28-29.
- Pekyaman, H. (2008). Frig Uygarlığında Seramik Sanatı ve Kişisel Yorumlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Karahisar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Seramik Anasanat Dalı, Afyonkarahisar.
- Pınarcık, P. (2012). Urartu Kırallığı'nın Tarihi Coğrafyası Hakkında Yeni Öneriler, Tarih İncelemeleri Dergisi, 25(2).
- Piotrovsky, B.B. (1969). Urartu s: 215, res: 109. Çev: James Hogart, s:216,res:101
- Rehm, E. (2004). Hohe Türme und Goldene Schilde-Tempel und Tempelschätzein Urartu. Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft, s.136, ss.173-194.
- Riemschneider, M. (1966). Das Reich am Ararat, Leipzig, s.101.

- Salonen, A. (1963). Die Möbeldesalten Mesopotamiennach Sumerisch-Akkadischen Quellen. Einelexikalische Und Kultur Geschichtliche Untersuchung, Helsinki.
- Salvini, M. (2006). Urartu Tarihi ve Kültürü, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.25.
- Sevin, V. (1989). “Urartulara Ait Dünyanın en Eski Karayolu”, Anadolu Araştırmaları Dergisi, (11).
- Sevin, V. (2005) Urartu Sanatı, Arkeoatlas Dergisi, (4):116.
- Simpson, E. (2010). “The Furniture From Tumulus MM”, Culture and Historyof the Ancient Near East. Leiden-Boston, s.8.
- Source, A.L. (1934). Wood Working In Ancient Egypt, Empire Forestry Journal, Vol. 13, No: 2.
- Taşyürek, O.A. (1975). Some Inscribed Urartian Bronze Armour. Iraq, 37(2): 151-155.
- Timur, V. (2011). Van Müzesi’ndeki Urartu Bilezikleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Bilimdalı, Van, ss.9-10
- Tomabechi, Y. (1983). Wall Paintings from Til Barsip. Archiv für Orientforschung, (29): 63-74.
- Topaloğlu, Y. (2006). Ardahan-Çıldır Bölgesi Tarihi ve Arkeolojik araştırmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, s.46.
- Tüfekçi, T. (1988). Urartu Dininin Devlet Yapısına Ve Sanata Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Ulusman, L. (1991). Anadolu Medenişyetleri M zersi Urartu Dönemi Madeni Takıları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Bölümü, Ankara.

- Usta, İ. (2015). Ahşap Üzerine Betimlemeler: Kültürlerarası Etkileşim Aracı Olan Ahşabın “Değerli Bir Nesne” Olarak Kabul Edilip ÖzümSENmesi (Ahşabın Evrenselliği). Selçuk Üniversitesi Dergisi Özel Sayı (1):20.
- Wartke, R. (1990). “Neu Untersuchungen Zudem in Berliner Vorderasiatischen Museum Aufbewahrten Metallobjektenaaus Toprakkale-Van”, X.T.T. Kong. I 22-26 Eylül, Ankara, Kongreye sunulan bildiriler, T.T.K.Y.IX. Dizi, No:10, T.T.K.B. ss.175-183.
- Winter, I. J. (1976). Carved Ivory Furniture Panelsfrom Nimrud: A Coherent Subgroup of the North Syrian Styl, Metropolitan Museum Journal, Vol. 11.
- Yavuz, H. (2007). *Pop Art Döneminin İncelenmesi ve Pop Art Döneminin Günümüz Mobilya Tasarımlarına Etkileri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. s.19.
- Yiğitpaşa, D. (2010). Urartu Ölü Gömme Gelenekleri ve Ölümle İlgili Ritüeller. Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, (25), s.191.
- Youngs, R.L. (2001). History, Nature and Products of Wood, Forestand Forest Plants, s.2.
- Zimansky, P.E. (2004). Urartu Krallığı ve Topoğrafya, Savaş ve Estetik, YKY, İstanbul.
- Zorlu, F. (2009). Urartu Ölü Gömme Adetleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Bilim Dalı, Konya. s.63.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.nkfu.com/mobilya-tarihi/> (Erişim Tarihi: 22.04.2018).

<http://www.gateofturkey.com/section/tr/431/7/kultur-ve-sanat-anadoludaki-uygarliklar-antik-uygarliklar-urartu>), (Erişim tarihi: 20.09.2018)

ÖZGEÇMİŞ

Eyup ATILGAN 1981 yılında Gaziantep, Oğuzelinde doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) Arkeoloji bölümünden 2007 yılında mezun oldu. 2004-2006 yılları arasında İzmir bölgesi kazı ve araştırma projesi (İREEP) limantepe kazılarında çalıştı. 2015 yılı itibariyle Gaziantep Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksek Okulunda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Eyup ATILGAN orta derecede İngilizce bilmektedir.

VITAE